

ከዐድዋ እስከ ማይጨው
1888 - 1928

የዐድዋ ድል በታሪክ ያለው ስፍራ

በቅርብ ዘመን ታሪክ ውስጥ እንደ ዐድዋ ድል ለኢትዮጵያ ዓለም አቀፍ ዝናን የሰጠ ድርጊቶች ማሰብ ያዳግታል። የቅኝ አገዛዝን ማዕበል የገታ አንድ ትልቅ ድርጊት እንደመሆኑ ሁሉ የቅኝ ገዢዎችን ቅስም የሰበረውን ያህል የተገዢዎችን አንገት ደግሞ ከተደፋበት ቀና እንዲል ያደረገ ክስተት ነበር። በዚህ ድል ምክንያትም የፖለቲካ መሪዎችም ሆኑ ነጋዴዎች አቋማቸውን እንደገና እንዲመረምሩ ተገደዱ። በዐድዋ ጦርነት ትሪካው ለኢጣልያ ግልጽ ወገናዊነት የሚያሳየው ጆርጅ በርክሌ እንኳ የዚህን አዲስ ግንዛቤ መስፈን በሚከተለው መንገድ ይገልፃል።

ከሰፊው የፖለቲካና የታሪክ ትንታኔ አኳያ የዐድዋ ጦርነት በአፍሪቃ ምድር አዲስ ኃይል መነሣቱን የሚያበሰር ይመስላል። የዚያች አህጉር ተወላጆች፣ የማይናቅ ወታደራዊ ኃይል ሊሆኑ እንደሚችሉ ለናሰላሰል ተገደዋል። እንዲያውም እሁን ነገሩ አስቂኝ ቢመስልም፣ ይህ ሁኔታ (ማለትም ዐድዋ) ጨለማይቱ አህጉር በላይዋ ላይ ሥልጣኗን ባንሰራፋቸው በአውሮጳ ላይ የምታደርገው አመፅ የመጀመሪያው ምዕራፍ ነውም ተብሏል።

ዐድዋን ልዩ ትኩረት ያሰጠው ጥቁሮች በነጮች ላይ የተጎናፀፉት የመጀመሪያው ዐቢይ ወታደራዊ ድል በመሆኑ ነው። በዚህም ረገድ ካንድ 10 ኅመት በኋላ የነጮችን ዓለም እንደገና ለማናወጥ የበቃው ጃፓን በሩሲያ ላይ ያገኘው ድል መቅድም ነበር። ስለሆነም የዐድዋ አብነት በተለይም የነጮች የበላይነት ከአስከፊ የዘር መድልዎ ፖሊሲ ጋር በተቆራኝባቸው አካባቢዎች (ለምሳሌ በደቡባዊ አፍሪቃና በአሜሪካ) የላቀ ነበር። በእነዚህ አገሮች ለሚገኙ ጥቁሮች የዐድዋ ባለድል የሆነችው ኢትዮጵያ የነፃነትና የክብር ፋና ሆነች። ቀድሞውንም ቢሆን በመጽሐፍ ቅዱስ በስፋት የምትወሳው አትዮጵያ «ኢትዮጵያዊዝም» እየተባለ ለሚጠራ ከነጮች ተጽዕኖ ነፃ የሆነ የጥቁሮች የሃይማኖት እንቅስቃሴ መንሥኤ ሆና ነበር። አሁን ደግሞ በዐድዋ ድል አማካይነት ቀድሞ በረቂቁ ትታወቅ የነበረችው አትዮጵያ ሥጋና ደም ተላብሳ ታየች።

ይህ የጥቁር ሕዝቦች ከኢትዮጵያ ጋር መተላለፍ በደስታ ጊዜ ብቻ ሳይሆን በመከራም ነበር። ከአርባ ዓመታት በኋላ ኢትዮጵያን የፋሽስት ፅልመት ሊጋርዳት የዓለም ጥቁሮች በሙሉ ከኢትዮጵያ ጎን ለመሰለፍ ተንቀሳቀሱ። የዚህ የጥቁሮች ራሳቸውን ከኢትዮጵያ ጋር የማዋሐዱ እንቅስቃሴ እንዲገጽታ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን አምላክ እብያ ትክክለኛናት ማቋቋሙ ነው። «አቢሲኒያን»፣ «ኢትዮጵያን» እና «ኮፒቲክ» በሚል ቅጽል የሚጠሩ እያሉ አብያተ ክርስቲያናትና የሃይማኖት ንቅናቄዎች በተለይ በአሜሪካ አህጉር

ተቋቋመ። ይህንንም ሂደት በጉልህ ሊያስረዳ የሚችለው አንዱ ንቅናቄ «የአቢሲኒያ ኮፕቲክ ኢትዮጵያዊ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን» ተብሎ ይታወቅ የነበረው ነው። በፖለቲካው መልክም የፋሽስትን ወረራ በመቃወም በዓለም መድረክ ይሟገቱ ከነበሩት ውስጥ እንደነ ጆሞ ኬንያታና ክዋሚ ንክሩማህ የመሳሰሉትን ወጣት አፍሪቃዊ መሪዎች መጥቀስ ይቻላል። በነዚህ መሪዎች አማካይነትም ነው መላ ጥቆሮችን ለማስተባበር የተነሣው የ«ፓን አፍሪካኒዝም» እንቅስቃሴ ከአሜሪካ አህጉር ወደ አፍሪቃ ሊሸጋገር የበቃው። ቆይቶም በ1955 ይህ በክፍል በዐድዋ ድል የተቀሰቀሰው እንቅስቃሴ ድሉ በተገኘበት አገር የአፍሪቃ አንድነት ድርጅት ሲመሠረት ታሪካዊ ድምዳሜው ላይ ደረሰ ማለት ይቻላል።

መቼም ታሪክ በቅራኔ የተሞላች ናትና ለዓለም ጥቁሮች የነፃነት ፋና ያበራው የዐድዋ ድል ጎረቤት ለሆነችው ጥቁር አገር ሱዳን ከነፃነት ይልቅ ቅኝ አገዛዝን ያስከተለ ሂደት መንሥኤ ሆነ። የዐድዋ ድል የኢጣልያን ቅስም የሰበረውን ያህል በእንግሊዝ ካምፕም ከባድ ሽብር ነበር የፈጠረው። ምክንያቱም የእንግሊዝ ስሌት ኢጣልያ ኢትዮጵያን ተቆጣጥራ ፈረንሳይን ወደ ፊላፖ ዐባይ ድርሽ እንዳትል ትከላከልልኛለች የሚል ስለነበረ ነው። ዐድዋ ይህን ስሌት አቃወሰው። የዐባይ ጥያቄም እንደገና ተቀሰቀሰ። ባንድ ወገን ሱዳን በማህዲስቶች እጅ ነች። በሌላ ወገን ደግሞ ኢትዮጵያ ከኢጣልያን ነፃ በመሆኗ በእንግሊዞች ግምት ለፈረንሳይ ወደ ዐባይ የመስፋፋት ፖሊሲ አመቺ ሆና ተገኘች። በዚህ ሁሉ መሀል የግብፅ ባለቤት የሆነችው እንግሊዝ ወና ቤት ታቅፋ ልትቀር ሆነ። ይኸኔ ነው የማህዲስት ንቅናቄ በራሱ የውስጥ ቅራኔ ተተብትቦ ይወድቃል ብለው ተስፋ ሲያደርጉ የቆዩት እንግሊዞች ጊዜ ሳያጠፉ በሱዳን ላይ የዘመቱት። በመጋቢት 1888 የተጀመረው ወረራም ከሁለት ዓመት በኋላ የማህዲስቶች ዋና መዲና የሆነችው አምዱርማን በእንግሊዝ መድፍ ተደብደባ ስትወድቅ ተደመደመ። ሱዳንም ለይስሙላ የእንግሊዝና የግብፅ ጥምር ግዛት (እንግሎ-ኢጅፕሽያን ኮንዶሚኒየም)፣ እንደ እውነቱ ከሆነ ግን የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት ለመሆን በቃች።

በሌላ ወገን በዚህ በዐባይ ጥያቄ ላይ ነው የምኒልክ ዲፕሎማሲያዊ ብስለትና ዓለም አቀፋዊ የፖለቲካ ስብእና ገሃድ ሊወጣ የቻለው። እንግሊዞች ፈረንሳይ ባዲሱ ሁኔታ ተጠቅማ ወደ ዐባይ ትስፋፋላች ብለው መሥጋታቸው መሠረተ ቢስ አልነበረም። በዐድዋ ማግስት ከምዕራብ እስከ ምሥራቅ አፍሪቃ የተገነቡሩ ግዛት ለመመሥረት የነበራቸውን ሰፊ ዕቅድ እውን ለማድረግ ፈረንሳዮች በሁለቱም አቅጣጫ ሠራዊቶቻቸውን አዘመቱ። ዕቅዱ ሁለቱ ጦሮች ነጭ ዐባይ ላይ እንዲገናኙ ለማድረግ ሲሆን ከምዕራብ አፍሪቃ የተነሣውን ዘማች ጦር የመራው ዣን ባፕቲስት ማርሻ ሲሆን፣ ከጅቡቲ የተነሣው ደግሞ የሚመራው በማርክዊዝ ደ ቦንሻም ነበር። ቀደም ሲል ፈረንሳዮች ከምኒልክ ጋር በተዋዋሉት ስምምነት መሠረት ምኒልክ የጅቡቲው ጦር የኢትዮጵያን ግዛት በሚያቋርጥበት ጊዜ በስንቅ አቅርቦቱ በኩል ሊተባበር ቃል ገብቶ ነበር። ይሁን እንጂ ይህን ቃል ለማክበር ብዙም አልተጨነቀም። የራሱንም ሆነ ያገራቱን እድል ካንድ መንግሥት ጋር የማስተሳሰር ፍላጎት አልነበረውም። የሱ ዋና ዓላማ ኢትዮጵያን ለሚፈታተኑት ሦስት ኃይሎች (እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና ማህዲስት ሱዳን) ለሁሉም ወዳጅ በመምሰል አንዳቸውንም ሳያስቀይም በመሀሉ የግዛት ማስፋፋት ተግባሩን ለመቀጠል ነው።

በዚህም መሠረት ምኒልክ ለሱዳኑ መሪ ለሽሊፋ ዐብዱላሂ የአፍሪቃውያን ወንድማማችነትን የሚያስተጋቡ የወዳጅነት ደብዳቤዎች ቢጽፍለትም፤ መዘዝ የሚያመጣ መተሳሰር ውስጥ ከመግባት ታቅቦ ነበር። ይህ ሞት ያለ አፍሪቃዊ ስሜትም በግንቦት 1889 ከእንግሊዞች ጋር ባደረገው ስምምነት በማህዲስት ሱዳን ላይ የጦር መሣሪያ ማዕቀብ ከመጣል አላገደውም። የማህዲስትን ሥልጣን መዳከም አይቶም፤ እንደሚባለውም የሽሊፋውም ቡራኬ ታክሉበት፤ ሥልጣኑን በአሰላፍ በቤኒ ሻንጉል ላይ ለመዘርጋት በቃ። ፈረንሳዮችንም በተመለከተ ደ ቦንሻምን በስንቁም መንገድ በማሳየቱም እንዲያግዝ የላከው የጉሬው ገዥ ደጃች (ኋላ ራስ) ተሰማ ናደው ያተኩረው ፈረንሳዮችን በመርዳቱ ላይ ሳይሆን የምኒልክን ግዛት ወደ ነጭ ዓባይ በማስፋፋቱ ላይ ነበር። ተሰማ የኢትዮጵያን ባንዲራ ናሲር ላይ ተክሎ ሲመለስ እንግሊዝና ፈረንሳይ ነጭ ዐባይ ላይ ተፋጠው ቀሩ። ፋሽዳ የተባለችው ሁለቱ የተፋጠጡበት መንደርም ለጥቂት ጊዜ ዓለም አቀፍ ትኩረት ስባ ነበር። መላውን ዓለም ያሠጋ የጦርነት ደመና ካንገርበበ በኋላ ፈረንሳዮች አፈግፍገው እንግሊዞች የዚያ የቅኝ አገዛዝ ፖሊሲያቸው እውታር የሆነው የመገናኛ መሥመር ፍጹም ባለቤት ለመሆን በቁ።

ዞሮ ዞሮ ግን ዐድዋ ከፍተኛውን አሻራ ትቶ ያለፈው በሁለቱ ዋና ተፋላሚዎች፤ በተለይም በኢትዮጵያ ላይ ነው። በጣልያን አገር የሽንፈቱ ወሬ እንደተሰማ የተፈጠረው ስሜት ድብልቅ ነበር። ባንድ በኩል የኢጣልያ ቅኝ አገዛዝ ፖሊሲ ቅስመን በመሰበሩ ደስታና ፈንጠዘያ ያስተጋባ ነበር። «ቪቫ ምኒልክ» የሚለው ጩኸት በሮማና በሌሎችም ዋና ዋና የኢጣልያ ከተማዎች ተሰማ። መቶ ሺ የሚያህሉ ሰዎች የፈረመበት ማመልከቻ ኢጣልያ አስከናቀው የአፍሪቃን ምድር ሊቃ እንድትወጣ ጠየቀ። በኢጣልያ ሽንፈት አንጀቱ የራሱው ቀድሞውኑም ቢሆን የኢጣልያን የቅኝ ግዛት መስፋፋት በጽኑ ሲቃወም የነበረው ወገን ነው። የዚህ ፀረ ኩሎኒያሊስት ቡድን የድል ዋንጫ እስከ አፋ የሞላው የቅኝ ግዛት ፖሊሲው ዋና አቀንቃኝ የነበረው ጠቅላይ ሚኒስትሩ ፍራንጅስኮ ክሪስፒ ከሥልጣን ወርዶ በምትኩ ለዘብተኛውና የመስፋፋት ፖሊሲን ለመቀልበስ ዝግጁ የነበረው አንቶኒዮ እስታራባ (ማርኬዜ ዲ ሩዲኒ) በስፍራው ሲተካ ነው። ሌላው የዐድዋ ሰላባ ከሽንፈቱ በፊት ለኢጣልያ አንድነት ሲታገል ዝናንና ተወዳጅነትን ካገኘው ጋራባልዲ ጋር ተነፃፅሮ የነበረውና የኢጣልያ ፖርላማ አባላት በታላቅ ጭብጨባ ተቀብለውት የነበረው ባራቲዬሪ አሁን ለሽንፈቱ ዋና ተጠያቂ ሆኖ ፍርድ ቤት ቀረበ።

በሌላ በኩል ግን በኢጣልያውያን ዘንድ በጦር ሜዳው ለወደቁት ሐዘን፣ ምርኮኛ ለሆኑት ደግሞ ሥጋት መፈጠሩ አልቀረም። በብዙ ሺ የሚቆጠሩት የጦር ምርኮኞች ወደ ሀገራቸው መመለስም የአዲሱ መንግሥት ተቀዳሚ ተግባር ሆነ። ይህም እንዲላካ ተብሎ ለኢጣልያ መንግሥት ቅርብ የሆነው የሮማው ጳጳስ ሊኦ 13ኛክርስቲያናዊ ርገራኔ እንዲያሳይ በግንቦት 1888 ለምኒልክ ደብዳቤ ጻፈለት። ምኒልክ ግን በደብዳቤው ብዙም ሳይሸነገል አርቀ ሰላም ሳይወርድ ምርኮኞቹን ለመልቀቅ ፈቃደኛ አለመሆኑን በመግለጽ መልስ ሰጠ። «ባለው ሁኔታ» አለ ምኒልክ ሲመልስ፤ «ለሕዝቤ ያለብኝ የንጉሥነትና የአባትነት ግዴታ ለሰላም ያለኝ ብቸኛ ዋስትና እንደዋዛ ከእጄ እንዳያመልጥ እንድጠነቀቅ ያስገድደኛል።» ድርድሩ እየቀጠለ እያለ ግን ምርኮኞቹ አልተጎላቆሱም፤ ሥራም አልፈቱም። ጣልያን ሰፈር ተብሎ ለመጠራት በበቃው ከአሁኑ የማስታወቂያ ሚኒስቴር ጀርባ በሚገኝ አምባ ሰፍረው አስፈላጊው ምግብና ልብስ እየቀረበላቸው ተቀመጡ። እንዳንደቹም በማደግ ላይ ባለችው

መናገሻ ከተማ ውስጥ ድልድይና መንገድ በመሥራት ጠቃሚ አገልግሎት ሰጡ።

በመጨረሻ በጥቅምት 15 1889 በአዲስ አበባ የተፈረመው የሰላምና የእርቅ ውል የአዲስ አበባ ውል ተብሎ ታወቀ። የዚህ ውል ዋና አንቀጽ የውጫለን ውል ሠርዞ ኢጣልያ የኢትዮጵያን ሙሉ ነፃነት ያላንዳች ገደብ ማወቁን የሚገልጸው ነበር። በኢትዮጵያና ኢጣልያ በቅኝ ግዛትነት በያዘቻት በኤርትራ መካከል ያለው ድንበር በሥርዓት እስከሚከለል ድረስ ከጦርነቱ በፊት የነበረው ወሰን እንዲረጋ ተስማሙ። በተጨማሪም ከውሉ ጋር የጦር ምርኮኞቹ የሚለቀቁበት ስምምነት ተፈራረመ።

በዚህ ሁኔታ ምኒልክ ጦርነቱ በተፈጸመ በስምንት ወር ውስጥ የሐንሰ ከጉንደትና ጉራ በኋላ ስምንት ዓመት ደክሞ ካገኘው የሰላም ውል የተሻለ ውል ለማግኘት ቻለ። የዐድዋ ትልቁ አብነት አንዲት አፍሪቃዊት አገር ነፃነቷን በኃይሏ ተከላክላ ለማስከበር መቻሏ ነበር። እንደ ማዕበል አህጉራትን በማጥለቅላቅ ላይ ለነበረው የአውሮጳ ቅኝ አገዛዝ ይህ አንድ ትልቅ ሽንፈት ነበር። የኢትዮጵያ የወደፊት እድልና የእድገት አቅጣጫም ከቀረው የአፍሪቃ አህጉር የተለየ ሊሆን ቻለ። ይህ በሀገሪቱ ፖለቲካዊ ኤኮኖሚ ብቻ ሳይሆን በሕዝቡ ስነ ልቡናም ላይ ተጽዕኖ አሳደረ።

በኢኮኖሚው ረገድ በተቀረው የአፍሪቃ ክፍል የታየው የአውሮጳ ካፒታል ልዕልና በኢትዮጵያ አልታየም። የዚህ ውጤት በጎነት ወይ መጥፎነት አከራካሪ ሆኖ ቆይቷል። ቀደም ሲል እንደ ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ ያሉ ለውጥ ፈላጊ ምሁራን፣ ኋላ ደግሞ የ1953 መፈንቅለ መንግሥት መሪዎች በቅኝ አገዛዝ ሥር በነበሩት የአፍሪቃ አገሮች አንፃር አገራቸው ምን ያህል ኋላ ቀር እንደሆነች በቁጭት አመልክተዋል። ይሁን እንጂ የዐድዋ ድል በተከታታይ ትውልዶች ዘንድ ብሔራዊ ኩራትንና ቀናዔ ነፃነትን አሥርዖ አልፏል። ይህ የኩራትና የነፃነት ስሜት በ1928 የኢጣልያ ወረራ ጥቂት ደብዘዝ ቢልም ድል በተጎናጸፈው የእርባቸው ትግል ሊታደስ ችሏል። የአምስቱ ዓመት የኢጣልያ አገዛዝም አጭርና ገድጋጃ ከመሆኑ የተነሣ ይህን መንፈስ ሊሰብረው አልቻለም። በመጨረሻም ኢትዮጵያ በ1966 በአፍሪቃ ያልታየ የለውጥ ዓይነት ልታካሂድ የቻለችው ዐድዋ በተለመላት የተለየ የእድገት አቅጣጫ ምክንያት ነው ማለት እንችላለን።

ይሁን እንጂ በፖለቲካ ረገድም ሆነ ከግዛቷ ይዞታ አንፃር ዐድዋ ለኢትዮጵያ ፍጹም ነፃነትን አረጋገጠላት ለማለት ያዳግታል። በ1892 የመረብ ወንዝ የኤርትራና የኢትዮጵያ ድንበር መሆኑ በውል ሲደነገግ ኢትዮጵያ ታሪካዊ የሰሜን ግዛቷን አስረከበች። ኢጣልያ በጦር የያዘችው ግዛትም በሕግ ጸደቀላት። ይህ ሁኔታ ምናልባት የዐድዋ ድልና የምኒልክም ፖሊሲ ከፍተኛው ድክመት ነበር ተብሎ ሊታሰብ ይችላል። ዐድዋ በብዙ አንፃር አንጸባራቂ ድል የሆነውን ያህል የኢትዮጵያ መሪዎች ለዘመናት የጓጉለትን የባሕር በር አላስገኘላቸውም። እንዲያውም ትንሹንም ጭላንጭላ እስከናካቴው ዘጋው። ቴዎድሮስና የሐንሰ አራሱም ምኒልክ ቢሆን በደብዳቤዎቻቸው እንዳልወተቱና እንዳልተማጠኑ ሁሉ፤ ወደር የሌለው ሰፊ ግዛት የመሠረተው ምኒልክ ምናልባት ባላሰበውና ባልጠበቀው ሁኔታ ኢትዮጵያ የባሕር በሯ ጥርቅም ተደርጎ ሲዘጋግት ለማየት በቃ። የሱም ተከታዮች እንደ ቀድሞዎቹ መሪዎች የባሕር በር ለማግኘት መማሰን ግድ ሆነባቸው። በ20ኛው መቶ ዓመት እንደ እንግሊዞች ዘይላን እንዲሰጡ፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ ጣልያኖች አስብን፤ ወይ ደግሞ ፈረንሳዮች ከጅቡቲ

ግዛታቸው አንድ ወደብ እንዲፈቅዱ ያልተሳኩ ድርድሮች ተካሂደዋል። ይህ የዘመናት ጥያቄ መልስ ያገኘ የመሰለው ኤርትራ በ1933 ከኢጣልያ ቅኝ አገዛዝ ተላቃ ከዚያም ከ11 ዓመታት በኋላ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ስትቀላቀል ነው።

የኤርትራ ተቆርሳ መወሰድ ያስከተለው ችግር የባሕር በር አጦት ብቻ አይደለም። በ1888 እንደሆነው ሁሉ ጣልያኖች ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ሠርጎ የመግቢያ መቆናጠጫ ማድረጋቸው ጭምር ነው። በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመርያ ዐሠርት ዓመታት በረቀቀና በተቀነባበረ ስልት በሰሜን ኢትዮጵያ የማዕከላዊውን መንግሥት ከገዝገዙ በኋላ፤ በ1928 ትልቁን ወረራቸውን ከዚሁ ነው የከፈቱት። በመጨረሻም በኤርትራ ውስጥ የተከሰተው ተገንጥሎ ነፃ መንግሥት የማቋቋም ጉዞናቱ፤ ምንም እንኳን ብዙ ሌላ አጋዥ ኃይሎች ቢኖሩትም፤ ሥረ መሠረቱ ይኸው የኢጣልያ ቅኝ አገዛዝ ዘመን ነው።

የኢትዮጵያ ድንረ ዐድዋ ነፃነት ፍጹማዊ ያለመሆኑ ጉዳይ ሌሎችም ገጽታዎች ነበሩት። ዙሪያውን የከበቧት የአውሮጳ ቅኝ ገዥዎች በነፃነቷ ላይ ተላል ነው የማይባል ገደብ አበጅተውባት ነበር። እሷን ሳያማክሩና ሳያሳትፉ በግዛቷ ላይ ውል ይዋዋሉ፤ ጥቅም ይካለሉ ነበር። ለዚህም ሁለት ማስረጃዎች መጥቀስ ይቻላል። አንደኛው በ1889 በእንግሊዝ፤ ፈረንሳይና ኢጣልያ መካከል የተፈረመው የጥቅም ማስከበርያ የሦስትዮሽ ውል ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ በ1918 በእንግሊዝና በኢጣልያ መካከል የተደረሰው ስምምነት ነው። ኢትዮጵያ ነፃ መንግሥት ነች ብላ ወደ መንግሥታት ማኅበር ለመግባት ስትፈልግም ብዙ አግር ነው ያገኛት። የሥልጣኔ ደረጃሽ ዝቅተኛ ስለሆነ ለማኅበር አባልነት ብቁ አይደለም ተብላ ደጅ መጥናት ነበረባት። ባርነትና የባርያ ንግድ የተጣጣረባት አገር ናት በሚል ሰብዘም የጦር መሣሪያ ማዕቀብ ተደረገባት። ሌላው የኢትዮጵያን ነፃ መንግሥትነት አጠያያቂ ያደረገው በ1900 ምኒልክ ከፈረንሳይ ሚኒስትር (ባሁን አጠራር አምባሳደር) ጋር የተዋዋለው የክሎቡኩውስኪ ውል ነው። በዚህ ውል መሠረት ፈረንጆች ከኢትዮጵያ ሕግ በላይ፤ የኢትዮጵያ መንግሥት የቀረጥ መብትም በውጭ ኃይሎች የተደነገገ ሆነ።

በኢኮኖሚውም ረገድ ኢትዮጵያ የአፍሪቃን ኤኮኖሚ እየበረገደ ይገባ ከነበረው ኢምፔሪያሊዝም ሙሉ በሙሉ ነፃ አልነበረችም። መላ ኃይሉን ብታመልጥም ጥላው አርፎታል። ልዩነቱ የኢትዮጵያ የፖለቲካ መዋቅር ከሞላ ጎደል በራሷ ዜጎች እጅ ስለነበር ኢምፔሪያሊዝም ያልተገደበ ነፃነት ማግኘት አልቻለም። ስለሆነም በኢትዮጵያና በአውሮጳ መካከል የነበረው ግንኙነት እንደ ቱርክና ፋርስ (የዛሬይቱ ኢራን) ከፊል ቅኝ ግዛታዊ ነበር ማለት ይቻላል። በዐድዋው ድል የተዘጋባቸው የመሰለውን የኤኮኖሚ በር አውሮጳውያን በንግድና በሞኖፖል ውሎች አማካይነት ገርብብ ለማድረግ ቻሉ።

የማኅበረ ኤኮኖሚያዊው ሥርዓት

የትርፍ ምርት ማካበቻ ስልት

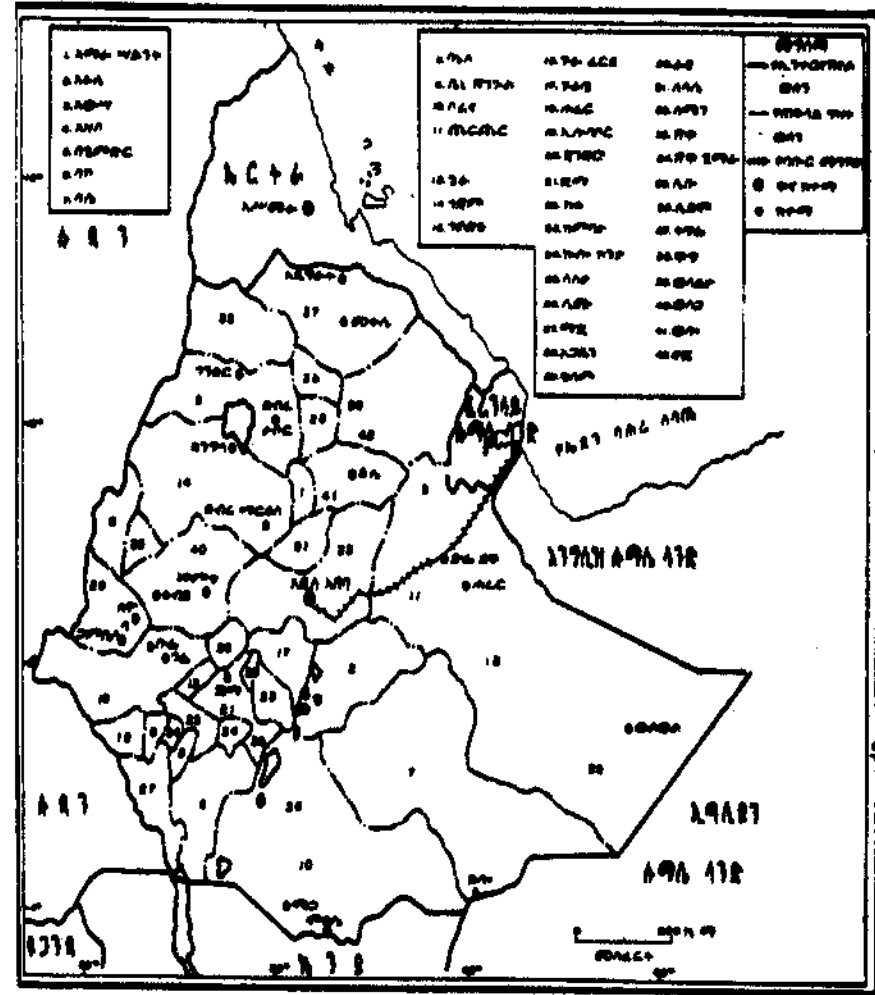
በ19ኛው መቶ ዓመት የኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ጎልተው የሚታዩት ሁለት ሂደቶች ተበታትነው የነበሩት ግዛቶች መዋሐድና የውጭ አደጋን መቋቋም

ናቸው። ዐድዋ የሁለቱም ማሳረጊያ ነበር። የዓምራውን መቶ ዓመት የኢትዮጵያ ሕይወት መልክና ቅርፅ የሰጠውም የነሱ ቅርስ ነው። የአንድነቱ ሂደት የገዢውን መደብ ሥልጣን ቁሳዊ መሠረት ሲያጠናክር፣ የዐድዋ ድል ደግሞ ከፍ ብለን እንዳየነው አገሪቱ ከውጭው ዓለም ጋር የሚኖራትን ግንኙነት ስልት ቀየሰ።

በ19ኛው መቶ ዓመትም ሆነ ከዚያ በፊት የፖለቲካ ሥልጣን ኤክስፖዚቲቭ መሠረት ግብር እና ትርፍ ጉልበት ሆኖ ቆይቷል። ሁለቱም የሚገኙት መሬቱን የዘር ሐረግ ቆጥሮ በርስትነት ከያዘው ገበሬ ወይም ገባር ነበር። ከመሬት ግብር በተጨማሪ ገበሬው የምርቱን አንድ ዐሥረኛ ወይም ዐሥራት ይከፍላል። የውሎ አበል ወይ ሆኖታል ባልታወቀበት ዘመን በሰፊ ለሚተላለፉ ወይ ለሚሠፍሩ የመንግሥት ባለሥልጣኖች መጥጥ፣ ለመንግሥት እንግዶች ደግሞ ድርጎ በመክፈል ያስተናግዳል። መልክኛ ወይ ሻለቃ ተብሎ ለሚታወቀው ምስክሩ የማገዶ እንጨት ያቀርባል። የገዢው መደብ ልዩ መብት የነበረው ጠጅ የሚጣልበትን ማር የሚያቀርበውም ይኸው ገባር ነው። ከዚህም በላይ አዲስ ሹም ሲሾም ሲሸለም፣ ወይ የማዕረግ ዕድገት ሲያገኝ፣ ወይ ለሹመው ወንድ ልጅ ሲወለድለት የደስ ደስ ብሎ «ገጸ በረከትም» ማቅረብ ይጠበቅበት ነበር።

ገባር ምርቱን ብቻ ሳይሆን ጉልበቱንም ይገባር ነበር። ለምሳሌ ከሥራ ጊዜው ሂሳብን የሚያውሰው «ሁዳድ» ወይም «ሱዳድ» ተብሎ የሚታወቀውን የቤተ መንግሥት ወይ ያገረ ገዢ ወይ የባላባት ወይ የመልክኛ መሬት በማረስ ነው። በተጨማሪም ሚስቱ የመልክኛውን አህል ስትፈጭ አሱ ደግሞ ጎተራውንና አጥሩን ይሠራለታል። በዘመኑ የመንግሥት እስር ቤት የማይታወቅ ስለነበር፣ የእስረኛ ጠባቂም ይኸው ገባር ነው። መከረኛው ገባር እስረኛው ካመለጠበት በእግሩ ይተካል። እንዲሁም በሰላም ጊዜም ሆነ በጦርነት የአገረ ገዢውን ዕቃ ይሸከማል፤ ይህም አገልግሎት «አልፍ» ተብሎ ይታወቃል።

የምኒልክ ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ መስፋፋት ጣምራ ውጤቶች ነበሩት። ባንድ በኩል በሰሜን ኢትዮጵያ ተጨናንቆ ይኖር የነበረውን እርስተኛ ወደ ደቡብ በማስፈር ትንሽ ተንፈስ እንዲል አደረገ። በሌላ በኩል ደግሞ በሰሜን ኢትዮጵያ ለዘመናት ሰፍኖ የነበረውን የገባር መልክኛ ግንኙነት ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ አዛመተ። ከገባር ሥርዓት የዳጉት ለምኒልክ በሰላም ለሜን ብለው የገበሩት ግዛቶች ብቻ ናቸው። እነዚህም ጅማ አባጅፋር፣ ሌቃ ነቀምቱ፣ ሌቃ ቁለም፣ አሰላ ሴጌ ሻንታል፣ አውሳ (የአፋሮች ግዛት)፣ ጉባ (መተከል) ነበሩ። በነዚህ ግዛቶች ላይ ዓመታዊ ቁርጥ ግብር ተጥሎባቸው ገዢዎቻቸው በየዓመቱ አዲስ አበባ እየመጡ በትልቅ ሥነ ሥርዓት ለንጉሠ ነገሥቱ ግብራቸውን ክፍለው በዚያውም ታማኝነታቸውን አድሰው ወደ ግዛታቸው ይመለሱ ነበር። ከዚህ ዓመታዊ ግብር ሌላ፣ ማዕከላዊው መንግሥት ተጽዕኖና ቁጥጥር ከማድረግ ይቆጠብ ነበር። ለምሳሌ ምኒልክ የአስልምና ተከታይ በሆነው በአባ ጅፋር ግዛት ቤተ ክርስቲያን ላለመትከል ቃል እስከ መግባት ድርሶ ነበር። የአባ ጅፋር የውስጥ አስተዳደር ነፃነት ከምኒልክ ሞት በኋላም ቀጥሎ በማዕከላዊው መንግሥት መገዝገዝ የጀመረው በአፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመነ መንግሥት ነው። አባ ጅፋር ለምኒልክ በየዓመቱ የሚያገባው ቁርጥ ግብር 29065 ማርትሬዛ ብር ይደርስ ነበር ተብሎ ይገመታል። (ማንተመ ሥላሴ፣ 165)

4. ኢትዮጵያ በ1928

3.1 ገባርና ልጁ፣ ሰሜን ምሥራቅ ሸዋ

ቁርጥ ገባር ከተጣለባቸው ግዛቶች ውጭ ያሉት የደቡብ ግዛቶች በምኒልክ የጦር መሪዎች እንዲተዳደሩ ተደርገው ለነዚህ መኳንንት የሀብት ምንጭም የጦር ኃይላቸውም መሠረት ሆኑ። እብዛኛውን ጊዜ ግዛቱ የሚሰጠው ላቀናው የጦር መሪ ነበር። በዚህም መሠረት ራስ ወልደ ጊዮርጊስ ከፋን፣ ደጃች ተለማ ሊሉባቦርን፣ ደጃች ደምስ ወለጋን (ማለትም አርጃን እና ሆሮ ጉድፋን)፣ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ደግሞ ቦረናንና ጅባትና ሜሜን ተሰጥተው ነበር። በተመሳሳይ መንገድም ሐረር የራስ መኩንን ቤተሰብ ዐፅመ ርስት ሆነች። የነዚህ መኳንንት ሹማምንትና ባለሟሎች እንደ ማዕረጋቸው ከ5 እስከ መቶ የሚደርሱ ገባሮች ይመደቡላቸው ነበር። ይህ ሥርዓት «የቁጥር ገባር» ሥርዓት ተብሎ ይታወቃል። እነዚህ ገባሮች ከላይ የዘረዘርናቸውን ዓይነት ገባር ይከፍላሉ፤ የጉልበት ሥራ ይሠራሉ። የደቡብ ገባር እንደ ሰሜን እቻው ዘር ቆጥሮ በሚያገኘው መሬት ላይ ሙሉ ባለቤትነት ሳይሆን አፍርቶ የመጠቀም መብት ነበረው። የገባር ሥርዓት መጀመሪያ ወደ ደቡብ ሲዛመትም ገባሩ የባለመሬትነት መብቱ አልተነካበትም ነበር። ውሉ አድሮ ግን ይህን መብት የሚሸሩ ሁኔታዎች ተከሠቱ።

የደቡብ ኢትዮጵያን የመሬት ሥራት ከለወጡት ሁኔታዎች አንዱ «ቀላድ» እየተባለ የሚታወቀው የመሬት መለካት ባህል በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ እየተስፋፋ መሄድ ነው። ቀላድ የሚለው ስም የተገኘው መሬቱን ለመለካት ያገለግል ከነበረው ገመድ ነው። የመሬት መለካት ልምድ በበጌምድር

3.2 የውጭ አገር ኅብኝዎች ድርጎ ሲቀበሉ

ቀደም ያለ ታሪክ ቢኖረውም በሌላው የኢትዮጵያ ክፍል ሥራ ላይ መዋል የጀመረው በምኒልክ ዘመን መንግሥት ነው። ቀላድ መጀመሪያ የወደቀው በሸዋና በአካባቢዋ ሲሆን እያደር ግን ወደ ሌሎች የደቡብ ግዛቶችም ተዛምዷል። ለምሳሌ በወለጋ በ1902 የተጀመረው የመሬት መለካት ተግባር ሦስት ሩብ የሚያህለውን መሬት የመንግሥት አድርጎታል። «ቀዚዬ» ተብሎ በሚታወቀውና ከሰሜን ኢትዮጵያ ርስት ጋር ተመሳሳይ በሆነው የመሬት ሥራት መሠረት የመሬት ባለመብት የነበረው ዝሬም ባዲሱ ሥርዓት የገዛ መሬቱን ለመግዛት ተገደደ። ይህን ማድረግ ካልቻለ የሚጠብቀው ጭሰኝነት ሆነ። በወላይታም የቀላድ ሥርዓት ሕዝቡ በጋራ ይጠቀምበት የነበረውን መሬት ባለቤት አልባ አርጎ በመቀጠርና በመውረስ ለቤተ ክህነትና ለአንዳንድ ግለሰቦች እንዲታደል አድርጓል።

የመሬት መለካት አንዱ በዚያ ዓላማ የግብርን አሰባሰብ ለማመቻቸት ነበር። የተላከው መሬት ለም፣ ለም፣ ጠፍ፣ ጠፍ፣ ለሚል ፈርጅ ሲገልፍ ግብሩም እንደ ለምነቱ ከፍ እያለ ይሄዳል። ይህም ስሌት ለመን መሬት ባብዛኛው የያዙትን ዝሬዎች ሲገዳ ጠፋን መሬት በስፋት ለያዙት ትላልቅ ባለመሬቶች ግን የሚያመች ነበር። ከቀላድ መጣል ጋር ተጓዳኝ የነበሩ ሁለት ከሥተቶችም በዚሁ መቶ ዓመት መጀመሪያ በስፋት መታየት ጀመሩ። እነሱም የግል የመሬት ደዘታና የመሬት ሽያጭ ናቸው። ቀደም ብለን እንዳየነው በሰሜንም ሆነ በደቡብ ኢትዮጵያ መሬት ከትውልድ ሐረግ ጋር የተያያዘ በመሆኑ የጋርኖሽ ባህሪ ነበረው። ባለርስቶች በመሬት ላይ ያላቸው መብት ፍጹሚያዊ (ማለትም መሸጥ

3.3 ደጃች (ጌላ ራስ) የምስክር ወልደ ገብርኤል

መለወጥ የሚያስችል) ሳይሆን በተጠቃሚነት ላይ የተመሠረተ ነበር። በ20ኛው መቶ ዓመት ግን ፍጹማዊ የግል የመሬት ባለቤትነት ሥር እየሰደደ መጣ። ለዚህም ሂደት በምሳሌነት ሊጠቀሱ ከሚችሉት አንዱ በዘመኑ ባለብዙ ሀብት የነበረው ደጃች (ጌላ ራስ) ብሩ ወልደ ገብርኤል ነው። ምኒልክ አርሲ ውስጥ በሰጠው ሰፊ መሬት ላይ ነዋሪ የነበሩትን ገበሬዎች ጋሻውን በ30 ማርትሬዝ ብር ሒሳብ እንዲገዙት አለዚያም ጭሰኛው እንዲሆኑ ምርጫ ሰጣቸው። መሬቱን በተባለው ሒሳብ ለመግዛት የቻሉት ገበሬዎችም ቢሆን ዞር ዞር የሱ ገባር ከመሆን አላመለጡም።

የቀላድ መጣል ሌላው ውጤት ደግሞ መንግሥትን የብዙ መሬት ባለቤት ማድረግ ነው። ቀደም ብሎ በጋርዮሽ ሥሪት የተያዘ ወይም የግጦሽ መሬት የነበረ ሁሉ ባለቤት የለውም እየተባለ የመንግሥት መሬት እንዲሆን እየተደነገገ መንግሥት ሰፈቀደው ግለሰብም ሆነ ድርጅት ይሰጥ ጀመር። ይህ ሁኔታ የ20ኛውን መቶ ዓመት የመሬት ሥሪት መልክ ባያሌው ወስኖታል። ባላባት እየተባሉ ለሚታወቁት የአካባቢ አውራጆች ከዚህ መሬት በዘልማድ ሂሳ እየተባለ የሚጠራ (በርግጥ ግን አንዳንዴ እስከ አንድ ስድስተኛ ዝቅ ሲል የሚችል) መሬት ይሰጣቸዋል። በገበሬዎች እጅ የቀረው መሬት «የገባር መሬት» ሲባል ለቤተ ክህነት «ሰሞን» ተብሎ የሚታወቅ መሬት ይሰጣል። የመንግሥት ባለሟሉች በደመወዝ ምትክ «ማደርያ» ተብሎ የሚጠራ መሬት ይሰጣቸዋል። በዚህም ሌላ በተለይ ከቤተ መንግሥቱ ጋር የተያያዙ የመሬት ሥሪቶች ነበሩ። ነቡም ባልደራሰና ወረገኑ (ለቤተ መንግሥቱ ፈረሰና የአርድ ከብት የሚሰጥ)

3.4 ራስ ብሩ ወልደ ገብርኤል

እና ጋንገብ ወይም ማድቤት (ምስሉኔ ሁዳድ እያሳረሰ ለቤተ መንግሥት አስፈላጊ የሆነውን እህል የሚያቀርብበት) ናቸው።

በዚህ የገባር ሥርዓት ውስጥ ገበሬና መንግሥትን እንደ ድልድይ ሆኖ የሚያገናኘው ሂሳ የተቆረጠለት ባላባት ነው። አርሱ የሥርዓቱ አስፈጻሚም ተጠቃሚም ነው። በወለጋ መሬት የተለካው በአባ ቆሮዎቹ አስተናባሪነት ነው። በሐረር ቁጥር ገባር የተደለደለው በደሚኑና ክሱም ዝቅ ሲል በገራዱ ነው። ከዚህም ክፍ ባለ ሁኔታ የሌቃ ነቀምቱ ገዢዎች በማዕከላዊው መንግሥት አምሳል የደረጃ የግብር ስልት አውጥተው ዐሥራት ሳይቀር ከዳርቻው አገር ይሰበስቡ ነበር። ባጠቃላይም ከደቡብ ሕዝብ መሪዎች ውስጥ የማዕከላዊ ገዢዎችን መደብ ባሕርይ በከፍተኛ ደረጃ መላበስ የቻሉት የወለጋ መሳፍንት ነበሩ። ይኸ ይኸ ሲታይ በኢትዮጵያ ውስጥ የነበረው የብዝሃነት መሠረት ባብዛኛው ብሔረ ሰባዊ ሳይሆን መደባዊ ነበር ከሚል መደምደሚያ ላይ እንደርሳለን።

ከዚህ በላይ በዝርዝር የቀረበው የመሬት ሥሪት እንዲያው ጥቂት ያደናገር ይሆናል። ነገሩን አበጥረን ስናየው ግን የተረፈ ምርት አወሳሰድ መደቡ የገባሩና የመልክኛው ግንኙነት ነው። ገባሩ ዋናው አምራቹ የሆነውን ያህል መልክኛው ደግሞ ስሙም እንደሚያመለክተው የመንግሥት የቅርብ ተጠሪ ነው። የመደብ ቅራኔ ገሃድ ወጥቶ የሚያፋጥጠውም ሁለቱን ነው። ገባሩ ሥርዓቱ ሲያንገሸገሽው በተለያዩ መንገድ ተቃውሞውን ይገልጽ ነበር፤ መሬቱን ጥሎ በመጥፋት፣ ለበላይ ባለሥልጣን ወይ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታ በማቅረብ፣ ወይ ገፍቶ ሲመጣበት ደግሞ በተለይ ማዕከሉ በሚናጋበት ወቅት በማመፅ።

ገባሩ ብሶቱን የሚያስተጋቡለት አጋሮችም አላጣም ነበር። ዘመናዊ ትምህርት የቀሰሙት የመጀመሪያዎቹ የኢትዮጵያ ምሁራን በጋዜጣም በመጽሐፍም የገባሩን ሁኔታ እየገለጹ ኑሮው እንዲሻሻልለት ይመክሩ ነበር። በተጨማሪም ስያሜው ለጆሮ እንግዳ ቢመስልም «የትኝ አገዛዝ አብዮተኞች» ሊሰኙ የሚችሉ አውሮጳውያን ታዛቢዎችም ነበሩ። እነዚህ የገባሩ ሥርዓት ገበሬውን በማስለሉ ምክንያት የአውሮጳ ካፒታልም ሆነ ሽቀጥ በስፋት ወደ አገር እንዳይገባ በማድረግ የኢትዮጵያ ንብረተሰብ መሠረታዊ ለውጥ ያስፈልገዋል ብለው የሚከራከሩ ነበሩ። ለምሳሌ «ዘታይምስ» የተባለው የሰንደን ጋዜጣ እ.ኤ.አ በኤፕሪል 18፣ 1931 እትሙ የገባር ሥርዓትን «ከባርነት አጃግ የከፋ» ሥርዓት ብሎ ገልጾታል። ኢትዮጵያውያን ምሁራንና አውሮጳውያን ለገባሩ የሚያዝኑት በተለያዩ ምክንያት ነው። የመጀመሪያዎቹ ከሰብአዊ ርኅራኄና ብሔራዊ ቁጭት የተነሣ፣ የጋላኞቹ ባብዛኛው ከጥቅም አገዳሪ። ሳንሪቱ የተለመዱት የአድገት ጎዳናም እንዲሁ የተለያዩ ነው። የመጀመሪያዎቹ የጃፓንን አርአያ የሚከተል ነፃ ብሔራዊ ካፒታሊስት እድገት፣ የጋላኞቹ ጥገኛ ካፒታሊዝም።

ከገዢው መደብ አባላት ውስጥ ነቃ ነቃ ያሉትም ቢሆን የፊውዳሉን ሥርዓት አባካኝ ገጽታዎች አስወግደው ለእድገት የሚያመች ስልት ለመመሥረት ፍላጎት ነበራቸው። ልጅ ኢያሱና አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኩንን የወሰዷቸው ተከታታይ እርምጃዎች የግል ንብረትን በማጠናከር ለገጠሩ ንብረተሰብ የማምረት ጋይል አመች ሁኔታዎች ለመፍጠር የሚጥሩ ነበሩ። ለምሳሌ ኢያሱ የመንግሥት ንብረት ያባከነ መሬቱ ውርስ እንዲሆንበት የሚደነግገውን የቀድሞ ደንብ በመሻር የግል ሀብትን ክቡርነት አረጋግጧል። በተጨማሪም ዐሥራት የሚገምቱ የመንግሥት ደንቦች የገበሬውን የምርት መጠን አስከገምቱ ድረስ መኸር አይሰበሰብም የሚለው ደንብ ገበሬው ክረምት ከበጋ ሳይላይ የሰላበትን እህል የሚያባከን ሆኖ ስላገኘው ገበሬው ቃለ መሐላ ፈጽሞ ባመነው ብቻ ዐሥራት እንዲሰፍር ደንግጓል። ተፈሪም እንዲሁ በውርስ እንዳይገጠቅ የተጀመረውን ማሻሻያ ከማጠናከሩም በላይ የዐሥራት አሰባሰብን የሚያቀላጥፉ እርምጃዎች ወሰዷል። በመጨረሻም ዘውድ ደፍቶ አፄ ኃይለ ሥላሴ ከሆነ በጋላ በግንቦት 1927 የግዴታ የጉልበት ሥራንና የማር ግብርን በዐዋጅ ሽሯል። የዚህ ዐዋጅ ሌላው ጠቃሚ ገጽታ ብዙ ለውጥ ፈላጊ ምሁራን የደከሙለትን የቁርጥ ግብር ሥርዓት በጋሻ 30 ብር ሒሳብ እንዲሆን መደንገጉ ነበር። ይሁን እንጂ የገባርን ሥርዓት እስከናከቱው የማስወገዱ ጉዳይ ከነፃነት ወዲህ እንጂ ከዚያ በፊት የሚታሰብ ነገር አልነበረም።

ገዢው መደብ የተደላደለ ኑሮውን የሚመራው በገባሩ ብቻ ሳይሆን በባሮችም ጉልበት ነበር። በሁለቱ መካከል ያለው መሠረታዊ ልዩነት ገባሩ የስልተ ምርቱ መሠረት ሲሆን የባርያው አገልግሎት ግን በአብዛኛው በቤት ውስጥ የተወሰነ መሆኑ ነው። ባሮች በምርት ተግባር ተሳተፉ ሊባሉ የሚችሉባቸው እንደ አባ ጅፋር እርሻዎች ያሉ ቦታዎች በጣም ጥቂቶች ነበሩ። ያም ሆነ ይህ የገዢው መደብ የገባሩንም ሆነ የባርያውን ጉልበት የሚጠቀምበት ለመብላት ለመጠጣት እንጂ ሽቀጦች ለመለዋወጥ ወይም ገንዘብ ለማካበት አልነበረም። ስለሆነም ለምሳሌ እንግሊዝ አገር እንደታየው መሳፍንቱና መኳንንቱ ራሳቸውን ወደ ግንድ ከበርቲነት ለመለወጥ የነበራቸው ዝግብፍና ችሎታ ውሉን ነበር። ስለዚህም በአውሮጳና በጃፓንም እንደታየው ከኢትዮጵያ ፊውዳሊዝም ካፒታሊዝም ሲወለድ አልቻለም።

ባርነትና የባርያ ንግድ ከጥንት ጀምሮ የኢትዮጵያ ንብረተሰብ ፀይነተኛ ገጽታ ሆነው የቆዩ ሲሆን፤ በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ አዲስ ሕይወት እንዲዘሩ ያደረጋቸው ለባርያ ፍንጣ አመቺ ሁኔታዎች መፈጠራቸው ነው። የምኒልክ ድንበር የማስፋት ፖሊሲ ፍትሕና ኃላፊነት በተሞላበት አስተዳደር አልታደበም። የጦር አዝማችና ወታደሮቹ የአዲሶቹን ግዛቶች ሕዝብ እንደፈቀዳቸው የሚነዱት እንጂ በሥርዓት ሊያስተዳድሩትና ከጠላትም ሊጠብቁት የሚገባቸው ሆኖ አልታየቸውም። ስለዚህ በተለይ ደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ ሰው እንደዳር አራዊት የሚታደንበት አውድማ ሆነ። ነጋዴዎችና አዳኞች ወደዚያው እየዘመቱ ባርያና የዝሆን ጥርስ በገፍ ይዘው በመመለስ ቶሎ የመከበሪያ መንገድ አበጁ። መኳንንቱ በሺ የሚቆጠሩ ባርያዎች ባለቤት ሆኑ። አንደ አባ ጅፋር ያለው መሪማ የጥርስ ሐኪሙን ሒሳብ ባርያ በመስጠት ያወራርድ ነበር ተብሎ ይነገርለታል። ባርያዎች በገጸ በረከት መልክ መለዋወጥም የተለመደ ነበር። በአጭሩ አንድ መኩንን በንብረተሰቡ ውስጥ ያለው ሚዛንና ግምት የሚለካው በባርያዎቹ ቁጥር ሆነ።

ይህ ለብዙ ዓመታት የቀጠለ የባርያ ፍንጣ በሕዝብ ቁጥርና ባጠቃላይም በማንበራዊ ኑሮ ላይ ከባድ ጉዳትን አስከትሏል። በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ የሚገኘው ሕዝብ የፍንጣው ዓላማ በመደረጉ ቀድሞ ከነበረው ብዛት እጅግ ሊመነምን በቅቷል። ለምሳሌም በ1904 ልጅ ኢያሱ ራሱ ጊሚራ ላይ ባካሄደው ሊሰብአዊ ዘመቻ 40000 የሚያህሉ ጊሚራዎች ከቤት ንብረታቸው ተነቅለው በባርነት ተግዘዋል። ብዙዎቹ ወደ መሀል አገር ሲነፉ በጉዞው ላይ ሞተዋል። ከተረፉት መሀል ጥቂቶቹ ስድስት ኪሎ አጠገብ ሰፍረው ነው ጊሚራ ሰፈር የሚለውን ስያሜ ለትውልድ ለማስተላለፍ የበቁት። በከፋና በማጃም እንዲሁ አያሌ ተመሳሳይ ጉዳት ደርሷል። እንዲህ ያለ ሕይወትና ነፃነት ያልተረጋገጠበት ሁኔታ ለምርትና ለንግድ እንቅስቃሴ ከቶም አመቺ አልነበረም። ሌላው የዚህ የፍንጣ ታሪክ ጎጂ ጎን ደግሞ ትቶ ያለፈው ስነ ልቦናዊ ጠባሳ ነው። እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ በመሀል አገርና በደቡብ ኢትዮጵያ ሕዝቦች መካከል የነበረው ግንኙነት በአኩልነት የተመሠረተ ሳይሆን የበላይነትና የበታችነት ስሜት የተንተራሰ ሆኖ ቆይቷል።

በዓለም አቀፍ ግንኙነት ረገድም ባርነትና የባርያ ንግድ በኢትዮጵያ ላይ ብዙ መዘዝ አምጥቶታል። በተለይ በአካባቢው ያሉት የአውሮጳ ቅኝ ገዢዎች እንዳንዴ ወደ ግዛቶቻቸው ዘልቆ የሚሄደውን ፍንጣ ለብብ በማድረግ በኢትዮጵያ ላይ በየጊዜው ተጽዕኖ ያደርጉ ነበር። ከመቶ ዓመት በፊት እነሱ ራሳቸው የአፍሪቃን ሕዝብ በባርነት እየነፉ ብዙም ትርፍ አካባቢው ነበር። ባርነት እንዲህ በቀላሉ የሚወገድ ሥርዓት እንዳልሆነም አንዳንዶቻቸው መረዳታቸው አልቀረም። አንድ እንግሊዛዊ ታዛቢ «ባርነትን ከምድረ ኢትዮጵያ ከመንቀል የእንግሊዝን የካፒታሊስት ሥርዓት መሻር ይቀላል» ብሎ ጽፏል። ይህ ሁሉ እየታወቀ ኢትዮጵያ በተለምዶ ባርነትን ከመቅጽበት እንድታስወግድ ይጠበቅ ነበር። የዓለም መንግሥታት ማኅበር ለመግባት ደጅ እንድትጠና የተደረገችውም ገና ያልሠለጠነች የባሮችና የባርያ ፈንጋዮች ጉረና ናት በሚል ሰብብ ነበር። ከዚህም በላይ የፍንጣውን እንቅስቃሴ ይገታል በሚል ምክንያት የተደረገባት የጦር መሣሪያ ማዕቀብ እጅና እግሯን አስሮ ለኢጣልያ ወረራ ጻፈች። ወረራውን ራሱም ቢሆን ጣልያኖች በዓለም ፊት ተቀባይነት ለማስጠት የሞከሩት ባርነትን የመሰለ አስከፊ ሥርዓት የምታስተናግድ አገር ማስገበር

ለዓለም ሥልጣን መስፋፋት አንድ የተቀደሰ እስተዋፅኦ ማድረግ ይሆናል በሚል ሽንገላ ነው።

በመጨረሻ ዓለም አቀፍ ተጽዕኖና ያገር ውስጥ ሂደቶች ተጋግዘው ባርነትና የባርያ ንግድ ቀስ በቀስ እየቀነሱ እንዲመጡ ረዱ። የቀድሞ ነገሥታት ቴዎድሮስና ምኒልክ ይህን በሰው የመነገድ ባህል ለማስቀረት አንዳንድ ካንገት በላይ የሆኑ እርምጃዎች የወሰዱ ቢሆንም፤ በነገሩ ላይ በርግጥም ለውጥ መምጣት የተጀመረው በራስ ተፈሪ መኩንን ዘመን ነው። እንደ አውሮጳ አቆጣጠር በ1920ዎቹ መጀመሪያ ላይ በተለይ በእንግሊዝ ጋዜጦች በኢትዮጵያ ላይ የተካሄደው የተቀነባበረ ዘመቻ ለዚህ ለውጥ አንዱ ምክንያት ነበር። ከዚህም ጠለቅ ሲል በኢትዮጵያ ኅብረተሰብ ሥር እየለደዱ የመጡት አንዳንድ ለውጦች የባርያን አስፈላጊነት ቀነሱት። የገዢው መደብ የኑሮ ስልት እየተለወጠ ሲመጣ ብዙ ባርያዎች ማሳደሩ ከትርፉ ኪሳራው እያመዘነ መጣ። የባርያ ንግድንና ጋላም ባርነትን ለመሸር የወጡት ደንቦችና ዐዋጆች የዚህ ድምር ግፊት ውጤት ናቸው። በመጀመሪያ የባርያ ንግድ በዐዋጅ ሲከለከል፤ በመጋቢት 16፣ 1916 የወጣ ዐዋጅ ደግሞ ባርች ቀስ በቀስ ነፃ እንዲወጡ ደነገገ። እነዚህን ዐዋጆች ተከታትሎ የሚያስከብር ጽ/ቤትም ተቋቋመ። ነፃ የወጡትን ባርች ልጆች ሙያ አስተምሮ ራሳቸውን እንዲችሉ ለማድረግም ት/ቤት ተከፈተ። ትምህርት ቤቱን እንዲያስተዳድር የተመረጠው ከሕይወቱ አብዛኛውን ጊዜ ከእንግሊዞች ጋር ያሳለፈውና ባርነትን በጽኑ ይቃወሙ ከነበሩት አንዱ ሐኪም ወርቅነህ ነበር። ከጥቂት ዓመታት በጋላም የፀረ ባርነት ቢሮው ባዲስ መልክ ተደራጅቶ በእንግሊዛዊው አማካሪ በፍራንክ ደሃልፔርት እንዲመራ ተደረገ።

ንግድ

ከመሬት ቀጥሎ ሌላው የገዢው መደብ የገቢ ምንጭ ንግድ ነበር። ስለሆነም የንግድ መሥመሮችንና ቀረጥን መቆጣጠር የፖለቲካ ሥልጣን ትግል አንዱ ገፅታ ሆነ። ከ19ኛው መቶ ዓመት ሁኔታ ጋር ሲነፃፀር የንግድን መሥመር በተመለከተ በ20ኛው መቶ ዓመት አንድ ዐቢይ ለውጥ ተካሂዶ ነበር። ይኸውም ቀድሞ በሁለተኛ ደረጃ የነበረው ወደ ምሥራቅ የሚያመራው የንግድ መሥመር አሁን ቀዳሚ ስፍራ መያዙ ነው። ይህ ለውጥ እንዲከሰት ከረዱት ሁኔታዎች አንዱ በእምባቦ ጦርነት የሸዋ መንግሥት ያገኘው ድል ነው። በዚህ ድል አማካይነት ሸዋ ግዛቷን አቋርጦ የሚሄደውን መሥመር ስታዳብር ጎጃምና ጉንደርን አቋርጦ ይሄድ የነበረው መሥመር እየከሰመነ ሂደ። ሌላው ለዚህ ሁኔታ አጋዥ የሆነው ደግሞ በኢትዮጵያና ማህዲስት ሱዳን ጦርነት ምክንያት የመተማና የጉንደር የንግድ መዲናነት መቀዝቀዝ ነው። በተለይ ጉንደር ከ1880ው የማህዲስት ወረራ በጋላ ክፉኛ ተመትታለች። የፖለቲካው ማዕከል ወደ ደቡብ መዞር፤ ማለትም የአዲስ አበባ መቆርቆርና የምኒልክ እያዊ ዙፋን መጨበጥ፤ ሂደቱን አጠናክረው። ከኢትዮጵያና ኢጣልያ የጦር ፍጥጫ በጋላ የመረብ ምላሽ ግዛት (ኤርትራ) በባዕድ አገዛዝ ሥር ስትወድቅ የኢትዮጵያ ዋና የውጭ ንግድ በርም ከምዕዋ ወደ ጅቡቲ ተዛወረ። ጅቡቲ ምዕዋን ብቻ ሳይሆን ዚያላና በርበራንም ተከታ እስከ 20ኛው መቶ ዓመት አጋማሽ ድረስ የኢትዮጵያ ዋና የባሕር በር ለመሆን በቃች።

3.5 መሀል አዲስ አበባ፣ የጋላው ፒያሳ

3.6 ከፈረንሳይ ለመጣ የልዑካን ቡድን ከብር ግብዣ በተደረገበት ወቅት

ለላው የ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ገንዘብ በቀጥታ ከዐድዋ ድል ውጤት የመነጨ ነው። ኢትዮጵያን ዙሪያዋን ያጠራት ቅኝ ገዢዎች ዋና ጥረታቸው አዋሳኝ የሆነውን ያገራቱን ክፍል ከቅኝ ግዛታቸው ጋር በገንዘብ ማስተላለፍ ሆነ። የገንዘብ መተላለፍ ውሉ እድሮ ለፖለቲካ ቁጥጥርም ያመቻል የሚል እምነት ነበር። በዚህ ዓይነት በኢጣልያ የተሞከረው ኢትዮጵያን ቅኝ የማድረግ ሐሳብ ሊከሸፍ ሁሉም በየፊናው የገንዘብ ተጽዕኖ ክልሉን ለማስፋፋት መሯሯጥ ያዘ። በየዳር አገሩ ቅንሳላ ማቋቋሙም ከዚህ ጥረት ጋር የተያያዘ ነው። ይህ ጥረት በተለይ ጎልቶ የሚታየው ከኢትዮጵያ ጋር እጅግ ረጅሙን ወሰን በምትጋራው በእንግሊዝ ዘንድ ነው። እንግሊዞች ሦስቱን አዋሳኝ ግዛቶቻቸውን ተቆናጠው የገንዘብ መረባቸውን ዘረጉ። ደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያን ከምኒልክ በምሪት ባገኙት በጋምቤላ አማካኝነት ወደ ሱዳን፣ ደቡብ አትዮጵያን ወደ ኬንያ፣ የሐረርን ክፍል ደግሞ ወደ እንግሊዝ ሶማሊላንድ ለመሳብ ጥረታቸውን ቀጠሉ። ለዚህ የሚረዳቸውን ቅንሳላዎቻቸውንም በሐረር፣ በሜጋ፣ በጎረፍ በዳንግላ አቋቋሙ። ጣልያኖችም በተመሳሳይ መንገድ የሰሜን አትዮጵያን አካባቢ ከኦርትዶ ጋር በገንዘብ ለማስተላለፍ የተቻላቸውን ሁሉ አደረጉ። ቅንሳላዎቻቸውን በዐድዋ፣ በደሴና በጉንደር አቋቋሙ። ፈረንሳዮች በአካባቢው እጅግ አነስተኛ የሆነውን ቅኝ ግዛት ቢይዙም አንኳ የአትዮጵያ ዋና የገንዘብ የደም

ሥር የነበረው የባቡር መሥመር በቁጥጥራቸው ሥር በሰነበር የእንግሊዝና የኢጣልያንን ያህል መራውጥ አልነበረባቸውም። ምንም ቅኝ ግዛት የሌላቸው ደርመንና አሜሪካ ደግሞ በዳር አገሩ ተስፋም ስላልነበራቸው ትኩረታቸው በመሀሉ አገር የገንዘብ የበላይነቱን ማግኘቱ ላይ ሆነ።

የዳር አገሩን ገንዘብ ወደ አዋሳኝ ቅኝ ግዛቶች ለመሳብ ብዙ ጥረት ቢደረግም፣ የኢትዮጵያን የውጭ ገንዘብ በተመለከተ የጅቡቲ የበላይነት ከቶም አጠያያቂ አልነበረም። ባማካይ ሰባ አምስት ከመቶ የሆነው ገንዘብ የሚተላለፈው በጅቡቲ በኩል ነበር። ከዚያ በኋላ በርቀት የሚፈካከሩት የኤርትራ፣ የሱዳንና የእንግሊዝ ሶማሊላንድ የገንዘብ መሥመሮች (በዚያው ቅደም ተከተል) ነበሩ። ወደ ኬንያ (ወይም በዚያን ጊዜ አጠራሩ የእንግሊዝ ምሥራቅ አፍሪካ) እና ወደ ኢጣልያ ሶማሊላንድ የሚሄደው ገንዘብ ይህን ያህልም ከቁጥር የሚገባ አልነበረም። በሌላ በኩል ወጪ ገንዘብን በተመለከተ የሱዳን መሥመር ድርሻ ከፍ ያለ ነበር። ለምሳሌ በ1922 ገደማ 20 ከመቶ ደርሶ ነበር። ይኸም የሆነበት ምክንያት በአብዛኛው በደቡብ ምዕራብ የሚበቅለው የአትዮጵያ የቡና ሀብት ወደ ውጭ የሚወጣው በሱዳን በኩል ስለሆነ ነው። በዚህም ምክንያት በሱዳን በኩል የወጪው ገንዘብ ከገቢው ገንዘብ የተሻለ ሚዛን ያሳይ ነበር። ባንኩም በጅቡቲው መሥመር ተቃራኒ ሁኔታ ነበር። ይህም የሚያመለክተው የባቡር መሥመር በጋምቤላ በኩል ከነበረው የጀልባ ገንዘብ ይልቅ ምን ያህል ኢትዮጵያን የዓለም የገንዘብ አካል እንዳደረጋት ነው።

የገንዘብ ሽቀጦችን በተመለከተም ከ19ኛው መቶ ዓመት የታለየ ሁኔታ ነበር። የዝሆን ጥርስና ዝባድ የመሳሰሉት ቀድሞ ጎላ ብለው ይታዩ የነበሩት ሽቀጦች አላቂ ከመሆናቸው የተነሣ እየከለሙ መጡ። በቦታቸው እስካሁንም ጉልህ ስፍራ ይዞ የቆየው ቡና ተተካ። ወደ አገር በሚገቡት ሽቀጦች በኩል ደግሞ የቡና አቻ ለልብስና ለድንኳን በጣም ተፈላጊ የሆነው አቡጃል ነበር። የውጭ መንግሥታት የገንዘብ ተክክርም በአብዛኛው ይሸከረከር የነበረው በዚህ ሽቀጥ ዙሪያ ነበር። መጀመሪያ አሜሪካኖችን፣ ኋላ ደግሞ ጃፖኖችን ወደ ምድረ አትዮጵያ ያመጣቸውም ይኸው አቡጃል ነው። የባቡር ሐዲድ ተዘርግቶ ሲያልቅ ደግሞ የሕዝቡም የፍጆታ ፍላጎት እየተራቀቀ መጥቶ እነ ውስኪና ብራንዲ መስመድ ጀመሩ።

የኢትዮጵያ የውጭ ገንዘብ በአብዛኛው በውጭ አገር ዜጎች እጅ ነበር። ይህም በ19ኛው መቶ ዓመት ከነበረው ሁኔታ የተለየ ነበር። እንዲህም የሆነበት ምክንያት ከዐድዋ ድል በኋላ ብዙ የውጭ ሀገር ዜጎች በተለያዩ መስክ አድላቸውን ለመሞከር ወደ ኢትዮጵያ ስለጎረፉ ነው። በመጀመሪያ በዐድዋ ጦርነት ወቅት ፈረንሳይ የጦር መሣሪያ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ ባላየችው ትብብር ምክንያት ባገኘችው ጥሩ ስም ተጠቅመው የፈረንሳይ ዜጎች በገንዘብ ቀዳሚውን ስፍራ ይዘው ነበር። ከነዚህም ውስጥ የባቡር ውል ከምኒልክ ጋር የተፈራረመውና የጉሠ ነገሥቱ የቅርብ አማካሪ የነበረው ሊኦን ሸፍንና ኢ.ሲ.ሳቩራ የተባሉት ነጋዴዎች ይገኙበታል። የኋላ ጎላ ግን የእንግሊዝ ዜጎች የነበሩት የሕንድ ተወላጆች ፈረንሳዮችን እየበለጣቸው መጡ። ሕንዶች የበላይነት እንዲያገኙ የረዳቸው ዋነኛው ምክንያት በቁጠባ እየኖሩ በተላል ወጪ ገንዳቸውን ለማንቀሳቀስ መቻላቸው ነው። እስከ ጣልያን ወረራ ድረስ አብዛኛውን ያገራቱን የውጭ ገንዘብ ያንቀሳቅስ የነበረው መሐመድ ዓሊ የሕንድ ነጋዴዎች ቁንጮ ነበር።

በተለይም በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ ደግሞ እንደ ሕንዶች የቀናቸው ግሪኮች ነበሩ። እንደ ክርስቲያን ኢትዮጵያውያን እነሱም የአርቶዶክስ እምነት ተከታዮች መሆናቸው በኢትዮጵያ ኅብረተሰብ ውስጥ በቀላሉ ለመዋሐድ ረድቷቸው ነበር። ኅብረተሰቡን በመምሰል ከፍተኛውን ደረጃ የያዙት እንደ ግሪኮች እርቶዶክስ የሆኑትና በተጨማሪም በትውልድ ሀገራቸው ከተከፈተባቸው ፍጅት አምልጠው የመጡ በመሆናቸው ከኢትዮጵያ ሌላ አገር ያልነበራቸው አርመኖች ናቸው። አርመኖች የተሰማሩት አብዛኛውን ከንግድ ይልቅ በእጅ መያዝ ነበር። ዝነኛ ከነበሩት አርመኖች አንዱ ለምኒልክ ከውጭ የጦር መሣሪያ በማቅረብና በሰሙ የሰርኪስ ባቡር የተባለውን የመጀመሪያውን ጸምጠው ወደ ኢትዮጵያ በማምጣት የታወቀው ሰርኪስ ቴርዝያን ነው። ያ ጸምጠው («ባቡር») ሰባራ ባቡር ተብሎ የሚጠራው አካባቢ ተሰናክሎ መቅረቱንም የዘመኑ ሰው በሚከተለው ግጥም ሕያው አድርጎት ቆይቷል፤

በነግርሽ በነግርሽ አታጠናቅሪ
እንደ ሰርኪስ ባቡር ተጎትረሽ ትሪ

እንደዚሁም አይሁዳዊው ነጋዴ በኒን በሰሙ ሰፈር (በኒን ሰፈር) ሊሰየምለት በቅቷል። የእንግሊዝ ዜግነት የነበረው በትውልድ ሰርያዊው ሐሲብ ይድልቢ ደግሞ የንግዱንና የሞኖፖሎን ውል ዓለም ካለበ በኋላ የኢየሱስን ልብ ማርኮ ከፍተኛ ባለሟል እስከመሆን ደርሷል። በሱ ጥላ ሥር ያደገው ያገሩ ተወላጅ የሆነው መጅድ ዐቡድም በምዕራብ ኢትዮጵያ በላቡካክ ንግድ ወኪልነት ጀመረና ኋላም የመንግሥት ሹም ሆኖ አጥቶኮችን በማስገበር ከፍተኛ የታሪክ ሚና ተጫውቷል። ጊዜው እየገፋ ሲሄድ እንደነይድልቢ ያሉት ደብዳቤዎች ሰከንና ደርጀት ላሉት የአውሮጳ ኩባንያዎች (ለምሳሌ የእንግሊዝ ሴሬሪያንና የፈረንሳይ ቤስ፣ በተለምዶ አጠራር ቢስ) ሥፍራውን ይለቃሉ።

የኢትዮጵያውያን ነጋዴዎች ድርሻ የአገር ውስጥና ያካባቢ ንግድ ነበር። በሌላ ወገን ደግሞ አዲስ የተከሰተው ሁኔታ የገዢው መደብ ከዐድዋ በፊት የነበረውን የጦረኛነት ባሕር ቀስ በቀስ እየተወ የንግድ ስሜቱ እያቆጠቆጠ መምጣቱ ነው። ስለሆነም በገዢው መደብ አባላትና በውጭ አገር ነጋዴዎችና የሞኖፖል ባለውሎች መካከል በርካት ያሉ አትራፊ ሽርክናዎች ተመሠረቱ። ምኒልክ ለሕንድ ነጋዴዎች ገንዘብ ማበደር ሲጀምር ጣይቱ ደግሞ አቲጌ የተሰኘ ውን ሆቴል ከፈተች፤ ይህም ሆቴል በአዲስ አበባ የመጀመሪያው መሆኑ ነው። ጣይቱ ከዚህም አልፋ የዘመኑ ታላላቅ መሳፍንት የተሳተፉበትን የዘመናችን የልማት ባንክ መቅድም የሆነውን የእርሻና የንግድ ማስፋፊያ ማኅበር የተባለ ድርጅት አቋቋመች። ራስ ተፈሪም እንዲሁ የኦሪርን የአትክልት እርሻ በመመሥረትና በራንና ጋምቤላን የሚያገናኘው የመንገድ ሥራ ኩባንያ ዋነኛ ባለአክሲዮን በመሆን በንግዱ ዓለም መሪ ተዋናይ ሲሆን በፖለቲካውም በኢኮኖሚውም ተቀናቃኝ የሆነው የጉሻመ ራስ ኃይሉ ደግሞ አዲስ አበባ ውስጥ ሲኒማ ቤት በመክፈት (ራስ ኃይሉ ሲኒማ፣ የዛሬው ራስ ቴአትር) እና ታክሲዎች በማስማራት ተፎካክርታል። የራስ ተፈሪን ልጅ ተናኘ ወርቅን የሚያገባው ራስ ደስታ ጸምጠው ደግሞ በዋና ከተማይቱ የሽያጭ ውሀ ያቀርብ እንደነበር ይነገራል።

መሳፍንቱ እንዲህ ዓይነቱን የንግድ እንቅስቃሴ ያካሂዱ እንጂ ዋና ትኩረታቸው ያፈፈው በጉምሩክ ቀረጥ ላይ ነው። በዚህ ረገድም ሽቶጥ እየቀረጠ

ዝቢ የሚያስገኘው ነጋድራሱ ነው። ቀደም ብለን እንገለጻለን ወትሮ ነጋድራሱ ማለት የነጋዴዎች ራስ ወይም አለቃ ማለት ነበር። የኋላ ኋላ ግን በተለይ በጉንደር የተጀመረው ሂደት ቀጥሎ ነጋድራሱ ከነጋዴነት ወደ መንግሥት ሽምግት ተሸጋገረ። ይህም ሂደት በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ ፍጹም ተረጋግጦ የቀድሞ ትርጉሙ ደብዛው እየጠፋ ሄደ። የጉምሩክ ቀረጥ ለመንግሥት እስፈላጊነቱ እየገላ ሲሄድ፣ አሉ የሚባሉት ያገሪቱ ጭንቅላቶችም ለዚህ ተግባር ይታጩ ጀመሩ። በማስረዳትም የዘመኑ ምሁራን ቀንጦዎች የነበሩት ገብረ ሕይወት ባይከፋኝና አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ እስካሁንም የሚታወቁት በነጋድራሱነት ማዕረጋቸው መሆኑን መጥቀስ ይቻላል።

ይህ ለጉምሩክ የሚሰጠው ልዩ ትኩረት በምኒልክ ጊዜ ይጀምርና በተፈራ-ጋይሉ ሥላሴ ከፍተኛ ደረጃ ላይ ይደርሳል። ምኒልክ በ1900 ሚኒስትሮች ሲሾም ከሚኒስትሮቹ አንዱ «የንግድና የጉምሩክ ሚኒስትር» ነበር። ሚኒስትሩም «የኢትዮጵያ ጉምሩክና የነጋድራሶች ሁሉ አለቃ» ተብሎ ነበር የተጠቀሰው። ከሚኒስትሩ ተግባራት አንዱም «የጉምሩክ ሥርዓት ለነጋዴዎች የሚመችና ቀረጥ የሚያበዛ አስተውሎ» ለመንግሥት ማመልከት ነበር። ሚኒስትሩ በአምስት ክፍሎች ሲከፈል ከነዚህ ውስጥ ሁለቱ ዋና ተግባራቸው የጉምሩክ ሥራ ነበር፤ አንዱ ለአዲስ አበባ፣ ሌላኛው ደግሞ ለተቀረው ያገሪቱ ክፍል። ይህን መሠረት አድርጎ ተፈሪ የደረጀ የጉምሩክ ሥርዓት አቋቋመ። በዚህም ዋና ረዳት የሆኑት የሚሲዮን ትምህርት የቀሰመውና ተፈሪ ከሚከራባቸው ባለሟሎች አንዱ የሆነው ገብረ እግዚአብሔር ፍራንሷና አሜሪካዊው የገንዘብ ጉዳይ አማካሪ ኮልሰን ናቸው። በ1917 የንግድ ሚኒስትር የጉምሩክ ክፍል የዲሬክተር ጄኔራል መሥሪያ ቤት ሆኖ ተቋቋመ። ከሥሩም አዲስ አበባ፣ ድረጃዋና ሰዩ (ደምቢ ደሎ) ባንደኛ ደረጃ ዲሬክተሮች ሲተዳደሩ፣ ሐረር፣ አልዩ አምባና ጨና ደግሞ በሁለተኛ ደረጃ ዲሬክተሮች እንዲተዳደሩ ተደረገ። (የደረጃው አመዳደብ ራሱ በ19ኛው መቶ ዓመት ዋና መኖሪያ የነበሩት እነ ሐረርና አልዩ አምባ በ20ኛው መቶ ዓመት ምን ያህል እየተጻከሙ እንደመጡ ይጠቁማል።) ባዲሱ ደንብ መሠረት በዋና ከተማይቱና በየአውራጃው የጉምሩክ መርማሪዎች (ተቆጣጣሪዎች) ተመደቡ።

የተፈሪ የገንዘብ ፖሊሲ ዋና መርህ የጉምሩክን አስተዳደር በማዕከላዊ መንግሥት ሙሉ ቁጥጥር ሥር ማድረግ ነበር። ይህንንም በ1918 አዲሱን የአዲስ አበባን ጉምሩክ ሲገንባ እንዲህ ሲል አብራርቶታል፤

በማናቸውም ዓለም ላይ ቢሆን የመንግሥት ትልቅ ሕይወቱ ገንዘብ መሆኑን ማንም ሰው ሊያውቀው ይችላል። ሥጋ በነፍሱ ሕያው ሆኖ እንዲኖር መንግሥትም ከችግሩ ሁሉ ሕያው ሆኖ የሚኖረው በገንዘብ ነው። ነገር ግን ማንም ሰው ቢሆን እግዚአብሔር እስከወሰነለት ዘመን ድረስ ሕይወቱ የምትሆን ነፍሱ ክርሱ እንዳትለወጥና መዋቲ እንዳይሆን የሚችለውን ያህል ማሰብና መጣጣዱ አይቀርም። መንግሥትም ተብሎ እስከሚኖርበት ዘመን ድረስ ገንዘቡ ከጉምዝ ቤት እንዳያልቅ ለመስጠት እንዳይችል የሚቻለውን ያህል ማሰብና ማድረግ ይገባል። (ፍሬ አናፍር፣ 1ኛ መጽሐፍ፣ 15)

በተፈሪና በአንዳንዶቹ መሳፍንት መካከል የነበረው ጠብ ምንጩም ይኸው የጉምሩክ ባለቤትነት ነው። ለዚህም አንድ ጥሩ ምሳሌ በተፈሪና በራስ ጉሣ ወሌ መካከል የተፈጠረው የግንኙነት መሸከር ነው። የአንዳንድ ጦርነት ያስከተለው ጠብ አንዱ መነሻ የመተማ ጉምሩክ ለማን ይገባል የሚል ጥያቄ ነበር። የማዕከላዊ የጉምሩክ አስተዳደር ፖሊሲ አንዱ ገጽታ እንደ አሸን የፈሉትን መቅረጫ ኬላዎች አስወግዶ በምትካቸው ጥቂት በውል የታወቁና ማዕከላዊው መንግሥት የሚያዘባቸው የጉምሩክ ጣቢያዎች ማቋቋም ነበር። ለምሳሌ በ1924 ራስ ኃይሉ ከጉሣም ገዢነቱ ተሸር በምትኩ ራስ እምሩ ኃይለ ሥላሴ ሲሸም ካደረጋቸው ለውጦች አንዱ እኒህኑ ለነጋዴው እንደመቅሠፍት የነበሩትን ኬላዎች ማስወገድ ነው።

ማዕከላዊው መንግሥት በጉምሩክ አሰባሰብ ጥያቄ የሚታገለው ከመሳፍንት ብቻ ሳይሆን ከባዕድ መንግሥታት ጋር ጭምርም ነበር። በ1920ዎቹ መጀመሪያ ላይ የጋምቤላ ጉምሩክ ጉዳይ የኢትዮጵያንና የሱዳንን መንግሥት ያጨቋጭቅ ጀመር። በመጨረሻ በተደረሰበት ስምምነት የኢትዮጵያ መንግሥት በፊት ያገኘው ከነበረው የቀረጥ ገቢ ከፍ ያለ ለማግኘት በቃ። ቀደም ብለን እንዳየነው አትዮጵያ በክለቡከውስኪ ውል በመታሰሯ ወደ አገር ከሚገቡ ሸቀጦች ማግኘት የምትችለው ቀረጥ ውሉን ነበር። መጠኑም ከሸቀጡ ዋጋ 10 ከመቶ እንዳይበልጥ ሲደነገግ እንዲያውም ይባስ ብሎ ደግሞ የአልኮል መጠጥ ቀረጥ ወደ 8 ከመቶ ገብ ብሎ ነበር። ከዚያም በላይ ደግሞ ውሉ የፈረንሳይን ዜጎች ከኢትዮጵያ ሕግ ክልል ውጪ ሲያደርጋቸው ጋላ ሌሎች መንግሥታትም ባገኙት ተመሳሳይ ውል ምክንያት ፈረንጅ የተባለ ሁሉ በኢትዮጵያ ሕግ የማይዳኝ፤ እንደልቡ የሚፎልል ሊሆን በቃ። በክለቡከውስኪ ውል እማካይነት ኢትዮጵያ ባንድ በኩል ፈረንጆች የሚዘባኑት፤ በሌላ በኩል ደግሞ ሸቀጣቸውን ያለገደብ የሚያራግፋባት አገር ሆነች።

በላዚህ ይህን ውል የማሰረዙን ጉዳይ ተፈሪ (ጋላም ኃይለ ሥላሴ) ተቀዳሚ ተግባሩ አድርጎ ያዘው። በ1916 የአውሮጳን እገሮች እየዞረ በጎበኘበት ሰዓት ጉዳዩን ለፈረንሳይ መንግሥት አገሥቶ ነበር። ይሁን እንጂ ምንም ዓይነት አዎንታዊ ምላሽ ባለማግኘቱ በመጨረሻ በ1923 በገዛ ሥልጣኑ ውሉን ሽር የኤክሳይዝ ቀረጥ ዐዋጅ ዐወጀ። በዚህም ዐዋጅ መሠረት እንደ ቅንጦት ዕቃ በተቆጠሩት ባንዳንድ ሸቀጦች ላይ (የአልኮል መጠጥ፤ ሲጃራ፤ ጥንጥላ፤ ምንጣፍ፤ የውስጥ ልብስ) ቀረጡ እስከ 30 በመቶ ከፍ እንዲል ተደረገ። የአውሮጳ ሌጋዎችና ቢንጫንጫም፤ መንግሥት የፈለገውን ቀረጥ መደንገግ የነፃ መንግሥትነት መብቱ ነው ብሎ አሻፈረኝ አለ። የሸቀጦች ዋጋ ከፍ ማለት አትዮጵያዊውን ሽማግሌ ቢገዳውም አዲሱ ቀረጥ ከባዕዳን ቁጥጥር ነፃ ለመሆን የተደረገ ያንድ ነፃ መንግሥት እርምጃ ነበር። በመንግሥት ገቢ ላይም ጉልህ የሆነ ለውጥ ለማምጣት ችሏል። ከጠቅላላው የመንግሥት ገቢ ከሆነው ከ400000 ፖውንድ ውስጥ አዲሱ ቀረጥ 25000 ፖውንድ (ወይም 6 ከመቶ) ያህሉን አስተዋፅኦ አድርጓል። (Perham, 194)

የሞኖፖል ውሎች (ኮንሴሽን)

ከገንድ ተጥሎ አውሮጳውያን በድገረ ዐድዋ ዘመን ወደ ኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ሠርገው ለመግባት የቻሉት በሞኖፖል ውሎች አማካይነት ነው። በነሱ ግምት

እንዲህ ዓይነት ውሎች ኢጣልያ ዐድዋ ላይ ስትሸነፍ የተነፈገችውን የሀገሪቱን የዳበሩ የተፈጥሮ ሀብቶች ለጥቅማቸው የማዋል ዓላማ ተግባራዊ ለማድረግ ሁነኛ መሣሪያ ሆነው ታዩ። እንዲያውም የቅኝ ግዛት አስተዳደር ዘርግቶ ዜግራ ከመግባት አበሻ ራሱን እያስተዳደረ እኛ ሀብቱን እንበጠብጣለን የሚል በሊት መስፈን ጀመረ። አንዱ የአውሮጳ ኢምፔሪያሊዝም አፈ ቀላጤ አሳምሮ እንዳስቀመጠው። «የአቢሲኒያ (ኢትዮጵያ) ታላቅ የተፈጥሮ ሀብቶች ለአውሮጳ ግንድና አንዱስትሪ ክፍት ይሆኑ ዘንድ ጦር መምዘዝ እያስፈልገንም፤ የቅኝ አስተዳደር እመሠርታለሁ ብሎ ኪሳራ መግባትም አያሻም።» (Bahru, "Fumbling Debut", 331) የኢትዮጵያ ሁኔታ ብቻ ሳይሆን የአውሮጳ ኢምፔሪያሊዝም የደረሰበት የእድገት ደረጃም ለዚሁ ለሞኖፖል ውል መስፋፋት የሚያመች ነበር። «ሞኖፖል ካፒታሊስት» ተብሎ በታወቀው የታሪክ ምዕራፍ የአውሮጳውያን ዓይነተኛ ዓላማ ካፒታል ከአውሮጳ ወደ አፍሪቃና ወደ ሌሎች ተመሳሳይ አህጉሮች እየላኩ ትርፍ ማከበት ነው።

ይሁን እንጂ አውሮጳውያን ኢትዮጵያን በተመለከተ በግንዱ ረድፍ እንደተሳቀቁት ሁሉ፤ ሀገሪቱ ለባለ ካፒታሎች ወርቅ የሚታፈስባት ምድረ ገነት ትሆናለች የሚለው ትንቢት ቀቢጸ ተስፋ ሆኖ ቀረ። የኢትዮጵያ ባለሥልጣኖች እያሌ የሞኖፖል ውሎች ቢፈራረሙም ለቁም ነገር የበቁት እጅግ ጥቂቶች ናቸው። እንዳንዴም ተበጥሏቸው ኢትዮጵያውያን ሳይሆኑ ፈረንጆች ነበሩ ማለት ይቻላል። ውሉን ለማግኘትና ይዞም ለመቆየት ሀብታቸውን ሲከስክሱ ኢትዮጵያውያን ባለሥልጣኖች ገንዘባቸውን ኪሳቸው አድርገው ውሉን ለማስፈጸም ግን እምብዛም አይቸገሩም ነበር። በዚህ ሁኔታ ነው «የሞኖፖል ውል አዳኞች» (concession hunters) የተባሉት ጭሊዎች የተከሠቱት። በአውሮጳ ካፒታሊስቶችና በኢትዮጵያ ባለሥልጣኖች መካከል ሆነው የሁለቱንም ቋንቋ እየተናገሩ ባንድ በኩል አገናኝ ድልድይ ሊሆኑ፤ በሌላ በኩል ደግሞ ሁለቱንም እየምታቱ መጠነኛ ሀብት ያከበቱ ቆቆች ነበሩ። በዚህ ረገድ በግንባር ቀደምነት ሊጠቀሱ የሚችሉትም ጀርመናዊው አርናልድ ሆልትስ፤ ኢጣሊያዊው አልቤርቶ ፕራሶና ሶርያዊው ይድልቢ ናቸው።

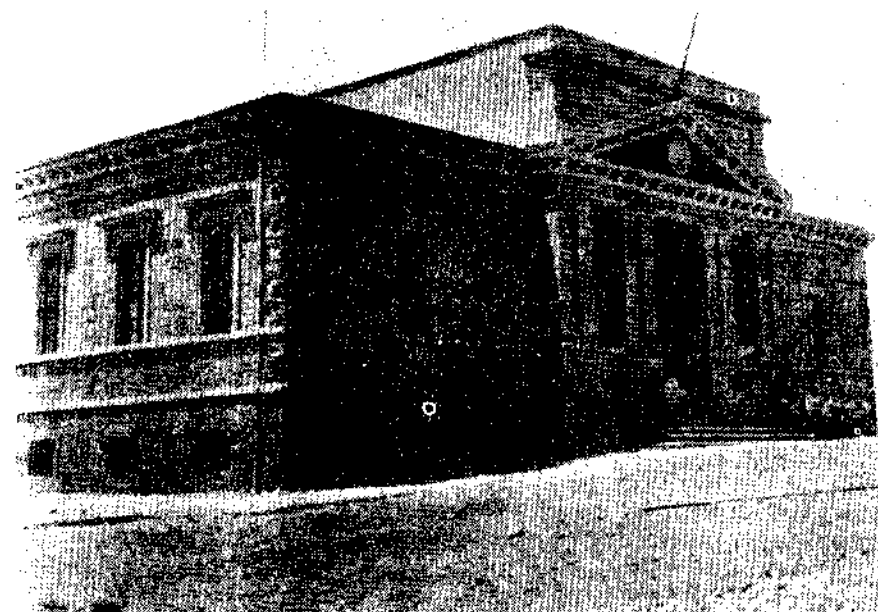
አብዛኛዎቹ የሞኖፖል ውሎች የሚፈራረሙበትን ወረቀት ዋጋ እንኳ ሳያበመልሱ ሲቀሩ ሁለቱ ግን በኢትዮጵያ ሕይወት ውስጥ የጎላ ስፍራ ለመያዝ በቁ። እነሱም በ1886 የተፈረመው የባቡር መሥመር ውልና በ1897 የተፈረመው የባንዝ ውል ናቸው። በኢትዮጵያ በኩል የሁለቱም ውል ሰጭ ምኒልክ ሲሆን ተቀባዮቹ ደግሞ አፍሪቃን የተቃረጡት ሁለቱ ጋያላን ፈረንሳይና እንግሊዝ ነበሩ። ፈረንሳይ ባቡሩን እንግሊዝ ባንዝን አገኙ። የባቡር ውል እንደተፈረመ የዐድዋ ጦርነት በመከሰቱ ከጅቡቲ እስከ ነጭ ዐባይ ይዘልቃል ተብሎ የታቀደው የባቡር መስመር ሥራው የተጀመረው ውሉ በተፈረመ በሦስት ዓመቱ በ1890 ነው። በ1895 መጀመሪያ የታሰመለትን የሐረር ከተማ በከፍታው ምክንያት ወደ ጉን በመተው አዲሱ ጣቢያ ደረሰ። እንደማካካስ ይመስላል ይህ ጣቢያ መጀመሪያ አዲስ ሐረር ተብሎ ነበር፤ ጋላ ግን ድሬዳዋ በሚል ስያሜ ታወቀ።

3.7 የድሬደዋ ባቡር ጣቢያ

የባቡር መሥመር ድሬደዋ ከደረሰ በኋላ የመሥመርን ይዞታ በተመለከተ በተፈጠረው ውዝግብ ምክንያት ሥራው ለስድስት ዓመት ተቋረጠ። የውዝግቡ መነሻ የእንግሊዝ ካፒታል ወደ ባቡር ኩባንያ ሠርጎ በመግባቱ ምክንያት የፈረንሳይ መንግሥት ተደናግጦ የወሰደው እርምጃ ነው። የፈረንሳይ መንግሥት ጠቀም ያለ የንግድ እርዳታ ለኩባንያው በመስጠት በዚያውም ለግል ኩባንያ ለጥቶ የነበረውን መብት መንግሥታዊ መልክ ስላስያዘው ምኒልክ እርምጃው መጀመሪያ የተሰጠውን ውል ይባራል ብሎ ተቃወመ። ከዚያ በኋላ ባንድ ወገን በሦስቱ ቅኝ ገዢዎች (ማለትም እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና አጣልያ) መካከል፣ በሌላ ወገን ደግሞ በፈረንሳይና በምኒልክ መካከል ድርድር ቀጥሎ ነገሩ እልባት ለማግኘት ቻለ። የባቡር መሥመር ዓለም አቀፋዊ ተቋምነት በ1899 የሦስቱ ኃያላን ስምምነት ሲደነገግ፣ በ1900 ደግሞ ምኒልክ ከፈረንሳይ ጋር ለኢትዮጵያ ከፊትኛው የተሻለ መብት የሚሰጥ አዲስ ውል ተፈራረመ። የባቡር ሐዲድ ሥራውም ቀጥሎ በ1909 አዲስ አበባ ለመድረስ ቻለ። ወደ ነጭ ዐባይ የማዘለቱ ጉዳይ እንደሁ ሉዓላን የሚቆጣጠሩት እንግሊዞች ባነሡት ተቃውሞ ምክንያት ወደ ጎን ቀርቷል።

የባቡር መሥመር ሥራ መጠናቀቅ በኢትዮጵያ ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ሕይወት ላይ ከፍተኛ እንደሆነ ነበረው። ባንድ ወገን የአዲስ አበባ ማዕከላዊነት

3.8 የአበሻ ባንክ፣ አዲስ አበባ

ሲረጋገጥ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ድሬደዋ፣ ናዝሬትና ሞጆን የመሳሰሉ አዳዲስ ከተሞች መሥመርን ተከትለው ለመመሥረት በቁ። ኢትዮጵያን ከዓለም ኢኮኖሚ ጋር ያስተሳሰራት ዋነኛው መንገድ ይኸው የባቡር መሥመር ነው። ምንም እንኳን ዋጋው አለትጥ ከፍ እያለ ቢያስቸግርም መንገደኛም ሆነ ሽቀጥ ከኢትዮጵያ የሚሄደው ወይ ወደ ኢትዮጵያ የሚመጣበት ዋና መንገድ ይኸው ባቡር ሆነ። የአዳዲስ ሐሳቦችና ፋሽኖች መሰረደውም እሱው ነበር። በፖለቲካ የጋይል ሚዛን ረገድም ራስ ተፈሪ በሥልጣን ልቆ ለመውጣት የቻለበት አንዱ ምክንያት ዋና ከተማይቱን ከሥልጣን መቆናጠጫው ከሐረር ጋር በሚያገናኘው የባቡር መሥመር አማካይነት ወታደር በፍጥነት ለማንገዝ በመቻሉ ነው።

የባንኩ ውል የተሰጠው በመጋቢት 1897 በእንግሊዞች ቁጥጥር ሥር ለነበረው ለግብፅ ባንክ (ባንክ ለፍ ኢድብት) ነው። በውሉም መሠረት ባንኩ በኢትዮጵያ ብቸኛ ባንክ ሆኖ ሲታወቅ የብር ኖቶችና ላንቲሞችን ማተምና ማውጣት የሚችለውም እሱው ብቻ ነበር። በኢትዮጵያ የተቋቋመው የግብፅ ቅርንጫፍ ባንክ ለፍ አቢሲኒያ (የሀበሻ ባንክ) ተብሎ ሲታወቅ መነሻ ካፒታሉም 100000 ፓውንድ ነበር። በባቡር መሥመር የተነሣውን ውዝግብ ለማስወገድ ተብሎም የባንኩን ይዘት ዓለም አቀፋዊ መልክ ለማስያዝ የተለየ ጥረት ተደርጎ ነበር። የመሥራች ኮሚቴው አባላት ሦስቱ እንግሊዛዊ፣ ሦስቱ ኢጣሊያዊና አንዱ ደግሞ ጀርመናዊ ሲሆኑ፣ እክስዮኖቹም አዲስ አበባ፣ ካይር፣ ኒውዮርክና

በተለያዩ የአውሮጳ ከተሞች ለሽያጭ እንዲቀርቡ ተደረገ። በእንግሊዞች እጅ የነበረው የአክሲዮን ብዛትም ፈረንሳዮችና ጣሊያኖች በጣም ራስ ከያዙት እንዳይበልጥ ሆኖ ተመጥኖ ነበር። ይህ ሁሉ ሆኖ ግን ቁልፍ የአስተዳደር ሥፍራዎች የያዙት እንግሊዞች በመሆናቸው ባንኩ በመሠረቱ እንግሊዛዊ መሆኑ ብዙም አያጠራጥር ነበር።

የባንኩ ትርጓሜ፣ በተለያዩ የሀገሪቱ ከተሞች ቢከፈቱም ባንኩ በኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ውስጥ የነበረው ሚና እምብዛም የጎላ አልነበረም። ለብድር የሚጠየቀው የ15 በመቶ ወለድ ብዙም የሚያደፋፍር አልነበረም። ለዐሥር ዓመት ያህል ባንኩ ያለ ትርፍ ነበር የሚንገታቸው። በመሠረቱ የባንኩ ችግር የማንኛውም በፊውዳል ገብረተ ሰብ ላይ የተለጠፈ የካፒታሊስት ድርጅት ችግር ነው። ቀደም ብሉ ሥር የሰደደውን የግል አበዳሪዎች መዋቅር መቋቋሙም ተላል አልነበረም። ገዝብ ያላቸው ብዙ ሰዎችም ገንዘባቸውን ለባዕድ አካል ሰጥተው ከመሥጋት ትራባቸው ሥር ወይ ማሰር ውስጥ ማድረጉን ይመርጡ ነበር። በሌላ ወገን ደግሞ ባንኩ የተሰጠው የሞኖፖል ውል ተቃውሞ ማስነሣቱ አልቀረም። ውሉን አጥብቀው ከሚቃወሙት አንዱ የዘመኑ ቀንጮ ምሁር የሆነው ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ ነበር። እቲጌ ጣይቱም በ1901 የእርሻና የንግድ ማስፋፊያ ማኅበር የሚባል አበዳሪ ድርጅት በማቋቋም የባንኩን ሞኖፖል ለመቃወም ሞክራለች። በመጨረሻም በ1923 ባንኩን የኢትዮጵያ መንግሥት ገዝቶ በሐራዊ ሀብት አድርጎታል። ከዚያን ጊዜ ጀምሮም የኢትዮጵያ ባንክ (ባንክ ኦፍ ኢትዮጵያ) በመባል ታወቀ። ይህም ከነፃነት ወዲህ የተቋቋመው የኢትዮጵያ መንግሥት ባንክ (እስከት ባንክ ኦፍ ኢትዮጵያ) አባትና በ1955 የተቋቋመው የኢትዮጵያ ንግድ ባንክ (ኮሚርሻል ባንክ ኦፍ ኢትዮጵያ) አያት መሆኑ ነው።

ዘመናዊ ትምህርትና የለውጥ ፈላጊ ምሁራን መብቀል

የዘመናዊ ትምህርት ፍላጎት እያደገ መምጣት የጀመረው በ19ኛው መቶ ዓመት ነው። ትምህርት የምእመናን ማፍሪያ ዓይነተኛ መሣሪያ ነው ብለው የገመቱት ሚሲዮናውያን ትምህርት ቤቶች በመክፈትም ሆነ ጎበዝ ጎበዞችን ተማሪዎች ወደ ውጭ አገር ለትምህርት በመላክ በዚህ ረገድ ከፍተኛ ሚና ተጫውተዋል። በምዕራፍ ሁለት እንደተገለጸውም ቲዎድሮስ በአውሮጳ ቲክኖሎጂ፣ በተለይም በዚያ ቲክኖሎጂ ወታደራዊ ጥቅም ተማርኮ ወጣት ኢትዮጵያውያን በእጅ ሙያ የሚሠላጥኑበት ትምህርት ቤት ጋፋት ላይ አቋቁሞ ነበር። ከዐድዋ በኋላ ኢትዮጵያ ከአውሮጳና ከአውሮጳውያን ጋር ያላት ግንኙነት እየተጠናከረ ሲሄድ ዘመናዊ ትምህርት ለማስፋፋት ለመቼ ሁኔታዎች ተፈጠሩ።

የመንግሥት አውታሮች፣ በተለይም የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶች፣ ከተቋቋሙና የጉምሩክ አስተዳደር ከተመሠረተ በኋላ እየተስፋፉ ሲሄዱ እነዚህን አውታሮች የሚያንቀሳቅሱ ባለሙያዎች ማሠልጠኑ አማራጭ የማይገኝለት ጉዳይ ሆነ። ይህ ስለተባለ ግን የተማሩት ኢትዮጵያውያን መጨረሻቸው ጸሐፊነትና የሒሳብ ሠራተኝነት ብቻ ነበር ማለት አይደለም። እንዳንዶቹ ያገራቸውን ኋላ ቀርነት በሰላ በዕራቸው በመግለጽና ለውጥም ለማምጣት በመድከም የጎላ አስተዋፅኦ አድርገዋል። ድርጅታዊ ጥንካሬን ባይታደሉም ላገር

3.9 በ1903 ወደ አውሮጳ የሄደው የልዑካን ቡድን

ያላቸው ስሜትና መቆርቆር ጥልቅ ነበር። ፈረንጆች በቲርክና በሌሎችም አገሮች ቀደም ብለው በቅለው የነበሩትን የለውጥ ሃዋርያት በማስታወስ እነዚህን ምሁራን «ወጣት ኢትዮጵያውያን» የሚል ስያሜ አውጥተውላቸው ነበር። በ1950ዎቹና በ1960ዎቹ ዓመታት በኢትዮጵያ ተማሪዎች ጉቅናቄ የተንበገበገው የለውጥ ችቦ መጀመርያ የተቀጣጠለው በነዚህ የቀድሞ ምሁራን ነው።

ቀደም ብለን እንደጠቀስነው የመጀመሪያዎቹ ምሁራን ባብዛኛው የትምህርት እድል የተከፈተላቸው በሚሰዩናውያን አማካይነት ነው። ከነዚህም ውስጥ ጎላ ብለው የሚታዩት የፈላሻዎች (ወይም ባሁን አጠራራቸው ቤተ አሥራኤሎች) እና የሚሲዮናውያን የቅርብ መተላለር ተጠቃሚ ከሆኑት አንዱ ፐሮፌሰር ታምራት አማኑኤል፣ ከአፄ ዮሐንስ ጀምሮ እስከ ጣልያን ወረራ ድረስ በአስተርጓሚነት፣ በመንግሥት ልዑካነት፣ በከንቲባነት፣ በሴኔተርነትና፣ በአርበኝነት አገሩን ያገለገለው ከንቲባ ገብሩና መጽሐፍ ቅዱስን ወደ እርምጃ

3.10 ሐዚም ወርቅነህ እሸቱ (ዶ/ር ቻርልስ ማርቲን)

ጳጳሩ የተረገመው የኢሉባቦር ተወላጅ እኔሊሞስ ነሲብ ይገኙበታል። ሌሎች ደግሞ ዘመናዊ ትምህርት የቀሰሙት ከዚህ ለየት ባለ መንገድ ነው። ለምሳሌ የእኔ ተምህርትና የእኔ የሐዘን እስተርጓሚ የነበረው ማህደረ ቃል የተማረው በፈረንሳይ መንግሥት እርዳታ ነው። በተለይም ተአምራዊ በሆነ መንገድ ለከፍተኛ ማዕረግ የበቃው የሐዚም ወርቅነህ እሸቱ (ወይም በፈረንጅኛ ስሙ ደክተር ቻርልስ ማርቲን) የሕይወት ታሪክ ራሱን የቻለ ገድል ነው። በመቅደላ ጦርነት ጊዜ እራት ዓመት ያልሞላው ወርቅነህ እናትና አባቱ ጠፍተውበት ሲባዝን የእንግሊዝ ወታደሮች እግኝተውት ይዘውት ወደ አገራቸው ተመለሱ። በሕንድና በስኮትላንድ የሕክምና ትምህርት ካጠና በኋላ ወደ አገሩ ተመልሶ የረጅም ዘመን አገልግሎት ሰጥቷል። ከነዚህም ዋና ዋናዎቹ የተፈራ መኩንን ት/ቤት አስተዳዳሪነት፣ ነፃ የወጡ ባሮች ልጆች ት/ቤት ዲሬክተርነት፣ ጣና ሐይቅ ላይ ግድብ ለመሥራት ከአሜሪካ ኩባንያ ጋር ተደራዳሪነት፣ የጨርጨር ገዢነትና በኢጣልያ ወረራ ዋዜማ በለንደን የኢትዮጵያ ሚኒስትርነት (አምባሳደርነት) ናቸው።

ውጭ አገር የሄዱ ኢትዮጵያውያን ሁሉ ዲግሪ ይዘው ይመለሱ ነበር ማለት አይደለም። እንዲያውም በዙፋኑ ጊዜ መደበኛ ትምህርት በመከታተል ሳይሆን ውጭ አገር በመኖር ብቻ ነው ተለውጠው ይመጡ የነበሩት። እንደ

ሁለቱ ደግሞ ውጭ አገር ዝናን ያተረፉት በተማሪነት ሳይሆን በመምህርነት ነው። አለቃ ታዩ ገብረ ማርያምንና ነጋድራስ አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስን ለአብነት መጥቀስ ይቻላል። አለቃ ታዩ ትምህርቱን የጀመረው ምዕዋ አጠገብ በሚገኘው በምንኩሉ ወንጌላዊ ሚሲዮን ሲሆን፤ በ1897 ወደ ኢትዮጵያ የመጣውን ከፍተኛ የጀርመን ልዑካን ቡድን አጅቦ ወደ በርሊን በመሄድ እዚያ የግዕዝ እስተማሪ ሆኖ ቆይቷል። አፈወርቅም እንዲሁ በረጅም ዘመን የኢጣልያ አገር ቆይታው በፕሮፌሰርነት ማዕረግ የአማርኛ አስተማሪ በነበረበት ወቅት ነው እያሉ መጻሕፍትን መጻፍ የቻለው። ከነዚህም ውስጥ "ልቦለድ" ወይም "ጣቢያ" የተባለው የመጀመሪያው የአማርኛ ልብወለድ ታሪክ ይገኝበታል።

ሦስት ኢትዮጵያውያን ደግሞ ሥልጣናቸውን ያገኙት በቅድመ አብዮት ሩስያ ነው። ግዛውና ጳጳሩ የተባሉት በሕክምና ሙያ ሠልጣነው ከተመለሱ በኋላ የዳግማዊ ምኒልክን ሆስፒታል በማቋቋም ሲፈጽሙ ተክለ ሐዋርያት ተክለ ማርያም ደግሞ በሴይንት ፒተርስበርግ ከተማ የመድፈኝነት ሙያ ተምሮ እስከ ኩሉኔልነት ማዕረግ ደርሶ ወደ ሀገሩ ተመልሷል። ከተመለሱ በኋላ ግን ዝናን ያተረፈው በሠለጠነበት ሙያ ሳይሆን በአገረ ገዢነት፣ በአርሻ ጠቢብነት፣ በ1923ቱ ሕገ መንግሥት አርቃቂነትና በበጀትነት ነው።

ከዘመኑ ምሁራን ሁሉ ልቆ የሚታየው ገብረ ሕይወት ባይከፋኝ ውጭ ሀገር ሄዶ ዘመናዊ ትምህርት ሊቀስም የቻለው በግል ጥረቱ ነው። ገና በጨቅላነቱ በመርከብ ተደብቆ አውስትሪያ በመሄድ የሕክምና ትምህርት አጥንቶ ወደ ሀገሩ ተመለሰ። ተመልሶ ዓለምን ያስደነቀው ግን በሕክምና ጥበቡ ሳይሆን የፖለቲካ እኩዳሚን እበጥሮ በማወቁና በተለይም ከኢትዮጵያ ሁኔታ ጋር ለማዛመድ በመቻሉ ነው። እንግሊዞች ያስተዳድሯት በነበረችው በሱዳንም የአጭር ጊዜ ቆይታ አድርጎ ነፃይቱ ኢትዮጵያ ምን ያህል ቅኝ ግዛት ከሆነችው ሱዳን ወደ ኋላ እንደቀረች በመገንዘብ ከፋኛ ታውኮ መጥቷል። ቁጭቱንና የአድገት ሐሳቦቹንም "አጤ ምኒልክና ኢትዮጵያ" እና "መንግሥትና የሕዝብ አስተዳደር" በተሰኙት ሁለት መጻሕፍቱ (የመጀመሪያው እ.ኤ.አ. በ1912፣ የኋለኛው በ1916 የታተመ) ዘርዘሮ ጽፎታል። ገና በሠላላ ሦስት ዓመቱ የተቀጨው ገብረ ሕይወት የያዘው ከፍተኛ የመንግሥት ሥልጣን የሐረር ነጋድራስነት ነበር።

በራሳቸው ጥረት ተምረው ሀገርን የማሻሻል ሐሳቦች ያለመታከት ከሚያቀርቡት መካከል የወለጋ መሳፍንት ተወላጅ የሆነውን ፊታውራሪ፣ ኋላ ብላታ፣ ዴሬላ አመንቴን መጥቀስ ተገቢ ነው። በገብረ ሕይወት ባይከፋኝ የለውጥ ሐሳቦች ከተማረኩት አንዱ የሆነው ዴሬላ «የምሁራን መድረክ» ተብሎ ሊጠቀስ በሚችለው ሳምንታዊው «ብርሃንና ሰላም» ጋዜጣ ምናልባት ከሁሉም የበለጠ በተከታታይ ጽፏል።

በሕዝባዊ ካሉት ቅኝ ግዛቶች ሱዳን ብቻ ሳትሆን ኤርትራም በኢትዮጵያ የለውጥ እርምጃ ላይ የተወሰነ ተጽዕኖ ማሳደሯ አልቀረም። ይህም በሁለት የተለያዩ መንገዶች ነው። ባንድ በኩል በተለይ በ1920ቹ ዓመታት እያሉ ኤርትራውያን ለኢትዮጵያ ባላቸው ስሜት እየተሳበሩ የተሻለ የሥራ ዕድል ፍለጋ ወደ ኢትዮጵያ እየመጡ የለውጡ ሂደት ተሳታፊና አንዳንዶች ሙሉ ሆነዋል። በመሪነት ሊጠቀሱ ከሚችሉት ዋነኛው ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለማስመለስ

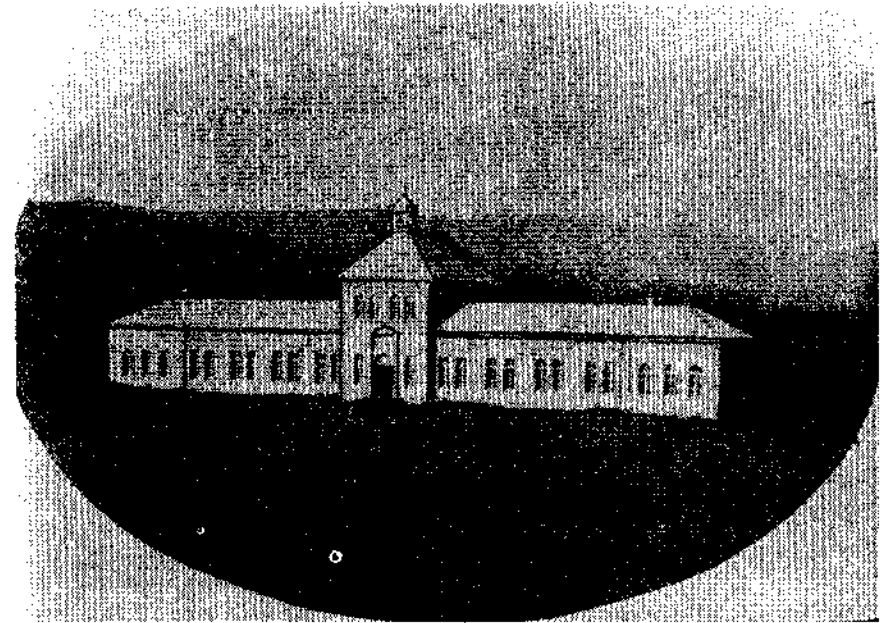

3.11 ነጋዴራስ ገብረ ሕይወት ባይከፋሽ የሃያኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ቀን ምሁር

3.12 ብላቴን ጌታ ገሩይ ወ/ሥላሴ፣ ደራሲና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር

እንደታገለ የሞተውና የአማርኛ ቋንቋ ጋዜጣ መሥራች የሆነው ብላታ ገብረ አግዚአብሔር ጌላ ማርያም ይገኝበታል። በሁለተኛ ደረጃ ደግሞ በኤርትራ የነበረው ሻል ያለ አስተዳደር አንዳንድ የኢትዮጵያ ሹማምንትን ሕሊና ለበ በኢትዮጵያ ለምን ተመሳሳይ አስተዳደር አንመሠርትም የሚል ሐሳብ ፈጥሮ ነበር። በዚህም ረገድ ሊጠቀሱ የሚችሉት የዐድዋው ገዢ ደጃች ገብረ ሥላሴ ባርያ ጋብርያ በአሥመራ የኢትዮጵያ ቀንክል ሆነው በተከታታይ ያገለገሉት ወንድማማቾች ወሰኔና ነሲቡ ዛማችሁል ናቸው።

አገር በቀል ከሆኑት ምሁራንና የመንግሥት ሹማምንት መካከል አያሌ መጻሕፍትን በመድረስና በአስተዳደርም ረገድ ለሚኒስትርነት ማዕረግ በመብቃት ከፍተኛ ዝና ያተረፈውን ገሩይ ወልደ ሥላሴን መጥቀስ ይቻላል። ገሩይ መደበኛ ትምህርቱ የቤተ ክህነት ሲሆን ከዚያም ፈረንጆችን በመጠጋትና ከነሱም ጋር በመወዳጀት የአውሮጳ ቋንቋዎችን ለመቅሰምና የዕውቀቱንም አድማስ ሰፋ

3.13 ተፈሪ መኩንን ት/ቤት በተቆረቆረበት ዘመን

ለማድረግ ችሏል። እንደሰው ሌሎችም በቤተ ክህነት ትምህርት የታነፁ ምሁራን በዘመኑ የምሁራን እንቅስቃሴና በማቆጣቆጥ ላይ ባለው ዘመናዊ አስተዳደር ውስጥ የማይናቅ ሚና ተጫውተዋል። በተለይም የአንጦጦ ራጉኤል ቤተ ክርስቲያን በዚህ ረገድ ከፍተኛ አስተዋፅኦ አበርክታለች። ዝናና ሥልጣን ካተረፉት የራጉኤል ምሩቃን መካከል ከገሩይ በተጨማሪ ታክለ ወልደ ሐዋርያትና መኩንን ሀብተ ወልደ ይገኙበታል። ታክለ በጉምሩክ ሹምነት፣ በአዲስ አበባ ከንቲባነት፣ በስመ ጥር አርበኝነት አገሩን ያገለገለ ሲሆን የመጨረሻ የሕይወት ዘመኑን እፄ ኃይለ ሥላሴን ከሥልጣን ለማውረድ ባለበለሰ ትግል ደምድሞታል። በተቃራኒው መኩንን ሀብተ ወልደ በነመንግሥቱ ገዋይ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ ወቅት እስከተገደለበት ጊዜ ድረስ የኃይለ ሥላሴ ታማኝ አገልጋይና የፖለቲካ ሥርዓቱም መከታ ሆኖ ቆይቷል።

የመደበኛ ትምህርት በኢትዮጵያ መስፋፋትን በተመለከተ በምኒልክ ዘመነ መንግሥት ፍጻሜ አካባቢ እንደ ዐቢይ ድርጊት ተከናውኗል። ይህም በንጉሠ ነገሥቱ ስም የሚታወቀው ትምህርት ቤት በ1900 መከፈቱ ነው።

3.14 የሃያኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ተማሪዎች

በአስተማሪነት እንዲያገለግሉ ግብዓውያን ክርስቲያን (ቆብጦች) መመረጣቸው አንደኛው መለኪታል። የንጉሠ ነገሥቱ ፍላጎት ባህላዊ ፈር ያልለቀቀ ዘመናዊ ሥልጣኔ ለማስገባት ነበር። ግብዓውያኑ መምህራን እንደ ኢትዮጵያውያን እርቀዶክስ ክርስቲያን በመሆናቸው ለተማሪዎቹ ዘመናዊ ሐሳቦችን በተለምዶ እምነት አለዝበው ያቀርቡላቸዋል የሚል አስተሳሰብ የነበረ ይመስላል። ሥርዓተ ትምህርቱን ስንመለከት ደግሞ ለጊዜው በጣም የሚያስፈልጉት አስተርጓሚዎች ስለሆኑም ይመስላል የሚያደላው ወደ ቋንቋ ትምህርቱ ነበር። የማስተማሪያ ቋንቋውና ባጠቃላይም ከ1933 በኋላ በእንግሊዝኛ እስከተተካ ድረስ የምሁራኑ መገናኛ ፈረንሳይኛ ነበር።

ከ1904 በኋላ በድሬዳዋና በአዲስ አበባ የአልያንስ ፍራንሴዝ ትምህርት ቤቶች መቋቋም ይህን የፈረንሳይ ባህላዊ የጠላይነት ይበልጥ አጠናክሮታል። ራስ ተፈሪ በ1917 የክፈተው የተፈሪ መኩንን ትምህርት ቤት ከአንጋፋው ከምኒልክ ትምህርት ቤት የበለጠ ፈረንሳይ ዝንባሌ ነበረው። ዲሬክተሮቹ ፈረንሳዮች ሲሆኑ፤ ተማሪዎቹም የፈረንሳይ መንግሥት ሠርተፊኬት ፈተናዎች እንዲወስዱ ተደርጎ ነበር። በመጠኑም ቢሆን ት/ቤቱ ከኢትዮጵያ ቁጥጥር ውጭ እንዳይወጣ ለማረጋገጥ የተቻለው በአስተዳዳሪው ቢሮ አማካይነት ነው። ማዕከላዊ የትምህርት አስተዳደርን ስንመለከት ደግሞ ሚኒስትሮች ቢቋቋሙ የትምህርት ጉዳይ ለዳላቡ ጽ/ቤት ተትቶ ነበር። ኋላ ግን ከ1923 በኋላ የትምህርት ሚኒስቴር ራሱን የቻለ መሥሪያ ቤት ሆኖ ተቋቋመ። ከዐፄ ኃይለ ሥላሴ ሥርዓተ ንግሥ

በኋላም በአዲስ አበባም ሆነ በክፍላተ ሀገር በማዕከላዊው መንግሥትና በክፍለ ሀገር ገዢዎች አያሌ ትምህርት ቤቶች ተከፍተዋል።

ከአልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ ዘመን ጀምሮ የታየ አንድ ሌላ ነገር፤ በብዛት ወጣት ኢትዮጵያውያንን ለትምህርት ወደ ውጭ አገር የመላኩ ጉዳይ ነው። ብዙዎቹ የሄዱት ወደ ፈረንሳይ ሲሆን፤ እንደ መሸጋገሪያ ጣቢያ ያገለግላቸው የነበረው ግን በግብፅ ሀገር እስክንድርያ የሚገኘው ሊሴ ነበር። ከነዚህ በኋላ ከፍተኛ ሥልጣን የያዙት አያሌ ባለሥልጣናት በዚህ ዓይነት መንገድ ነበር የሄዱት። ጥቂቶች ደግሞ ወደ እንግሊዝና አሜሪካ እንዲሁም ወደ ስዊዘርላንድ ሄደዋል። ባጠቃላይ ከኢጣልያ ወረራ በፊት በመንግሥት ድጋፍም ሆነ በግል ጥረት 200 የሚያህሉ ኢትዮጵያውያን ውጭ ሀገር ተምረዋል።

በሌሎች ኅብረተሰቦች እንደታየው ሁሉ በኢትዮጵያም የዘመናዊ ትምህርት መስፋፋት ሁለት ውጤቶች ነበሩት። እነሱም ታዳሪውን ቢሮክራሲ የሚሞላ የሠለጠነ የሰው ኃይል ማፍራትና የለውጥ ሐሳቦችን ማስፈጸም ናቸው። ባጭር አነጋገር ዘመናዊ ትምህርት ባለሟሎችና ምሁራንን ያፈራል። በኢትዮጵያም የሆነው ይኸው ነው። ባለሟሎቹ ከመንግሥት መዋቅር ጋር በቅርብ የተሳሰሩ ነበሩት ተዕለት አስተዳደር ተጠምደው ለምሁራዊ ምርምርና ትንታኔ እምብዛም ጊዜ የሌላቸው ናቸው። ይህን ሐቅ የሚሸረው ቢኖር ምናልባት የተሰጠው የመንግሥት ኃላፊነት አያሌ መጻሕፍትን ከመድረስ ያላገደው ጎረይ ወልደ ሥላሴ ነው። ምሁራኑ ደግሞ ብዙውን ጊዜ ከመንግሥት መዋቅር ጋር የነበራቸው ግንኙነት የያዙ ለቀቅ ነው። ባለሟሎች ባብዛኛው አገር ቤት የተማሩ ሲሆኑ፤ ምሁራኑ ደግሞ ውጭ የተማሩ ወይ የኖሩ ናቸው። ባለሟሎቹ በመንግሥቱ መዋቅር ቋሚ ስፍራ ቢያገኙም እስከ ጣልያን ወረራ ድረስ ለሚኒስትርነት ማዕረግ መብቃት የቻሉት ከሁለት ሦስት አይበልጡም። አብዛኛውን ጊዜ የተማሩ ኢትዮጵያውያን የቢሮክራሲያዊ እድገት ጣራ የዋና ዲሬክተርነት ማዕረግ ነበር።

ምሁራኑ ያገራቸውን ኋላ ቀርነት በመተቸት ከዐድዋ ድል በኋላ ሰፍኖ የነበረውን የማን አለብኝና ምን ጎደለብኝ ስሜት ባደነት አሳይተዋል። የተረጋገጠው የፖለቲካ ነፃነት ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ መሠረት ካልተሰጠው አስተማማኝ አለመሆኑን ጠቁመዋል። ስለሆነም የሚከተሉት የማሸሻያ እርምጃዎች እንዲወሰዱ አበክረው መከረዋል፤ ቁርጥ ግብር፤ የሃይማኖት እርነት፤ ያረጀውን ፍትሐ ነገሥት በዘመናዊ የፍትሕ ሥርዓት መተካት፤ አለቅጥ የተንዛዛውን የአማርኛ ሥርዓተ ፊደል ማቀጠፍ፤ ማዕከላዊና አንድ ወጥ የጉምሩክ አስተዳደር መመሥረትና ወታደራዊና የገንዘብ ማሸሻያ እርምጃዎች መውሰድ ናቸው። በተለይ ምሁራኑ የተከሩባቸው ሁለት ዐባይት ነጥቦች ግን የአስከፊው የገባር ሥርዓት መወገድና የትምህርት መስፋፋት ናቸው። ምሁራኑን የሚያስተባብር አንድ መፈክር ቢኖር ትምህርት ነው። ቀጥሎ ደግሞ የገባርን የለቀቃው ኑሮ ያልገለጸና ከመከፈው እንዲገልገልም ሐሳብ ያልሰነዘረ ምሁር በጣም ጥቂት ነው። ምሁራኑ አንድ አርአያ ይመለከቷት የነበረው በጥቂት ዓመታት ውስጥ እንደ ኢትዮጵያ ፊውዳል ከነበረ ኅብረተ ሰብ ወደ ኢንዱስትሪ ባለቤትነት የተለወጠችውን ጃፓን ነበር። ስለዚህም ምሁራኑ እንዳንዴ ናፋቂ ጃፓን (ወይም «ጃፖናይዘር») የሚል ቅጥያ ተሰጥቷቸዋል። ተከለ ሐዋርያት ያረቀቀው የ1923 ሕገ መንግሥትም ባብዛኛው በ1881 የታወጀውን የሜይገር ጃፓን ሕገ መንግሥትን የተመረከዘ ነው።

የምሁራኑ ትልቅ ድክመት የተደራጀ ነፃ ኃይል ለመሆን አለመቻላቸው ነው። የለውጥ ሐሳቦቻቸውን ሥራ ላይ ለማዋል ያላቸው አማራጭ አንዱን ተራማጅ አስተሳሰብ ያለውን ልዑል መጠጋት ብቻ ነበር። ይህም ሁኔታ ነው ላጭር ጊዜም ቢሆን እንዳንደቹን የኢያሱ አጋር ያደረጋቸው። ተክለ ሐዋርያትም፤ ገብረ ሕይወትም መጀመሪያ ተስፋቸውን በኢያሱ ላይ ጥለው ነበር። ተክለ ሐዋርያት የኢያሱ ዋና አማካሪ ለመሆን ከበቃ በኋላ ሰው ሁሉ በወጣቱ ልዑል ላይ ፊቱን ቢያዙር እርሱም ሠልፉን አስተካክሏል። ገብረ ሕይወትም "እኔ ምኒልክና ኢትዮጵያ" የተሰኘ ድርሰቱን በተለይ ለኢያሱ ብሉ የጻፈው የለውጥ ንድፍ ለመሆኑ የመጨረሻው አንቀጽ ያረጋግጥልናል።

ኢያሱ ከዙፋኑ ሲወርድ ምሁራኑ ዐይናቸውን ወደ ሌላው ወጣት ልዑል ወደ ራስ ተፈሪ አዘኑ። ተፈሪም መጀመሪያ ብዙ አላሳፈራቸውም። እንዲያውም ተፈሪ በአልጋ ወራሽነት ዘመኑና በኋላም እኔ ኃይለ ሥላሴ ከሆነ በኋላ የወሰዳቸው የለውጥ እርምጃዎች በቀጥታ ከገብረ ሕይወት መጽሐፍ የተወሰዱ ይመስላሉ። ተክለ ሐዋርያትም ያዘጋጀውን ትንሽ የአስተዳደር ማኑዋል ለማስረዳት የልጅ ኢያሱን ጆሮ ለማግኘት ያልተቸገረውን ያህል በእኔ ኃይለ ሥላሴ ያገራቱን የመጀመሪያ ሕገመንግሥት እንዲያረቅ ታዘዘ። የሆነ ሆኖ የምሁራኑና የተፈሪ ኃይለ ሥላሴ ወዳጅነት የፍቅር ሳይሆን የጥቅም ጋብቻ ነበር። ምሁራኑ ተፈሪን ሊጠቀሙበት ከቻሉት ይልቅ እሱ ሥልጣኑን ለማደላደል ተጠቅሞባቸዋል። እንዲህ ያለ ጋብቻ በመጨረሻው ፍች እንደሆነም የኃይለ ሥላሴና የተክለ ሐዋርያት የኋላ አለመጣጣም አንድ ጉልህ ማስረጃ ነው።

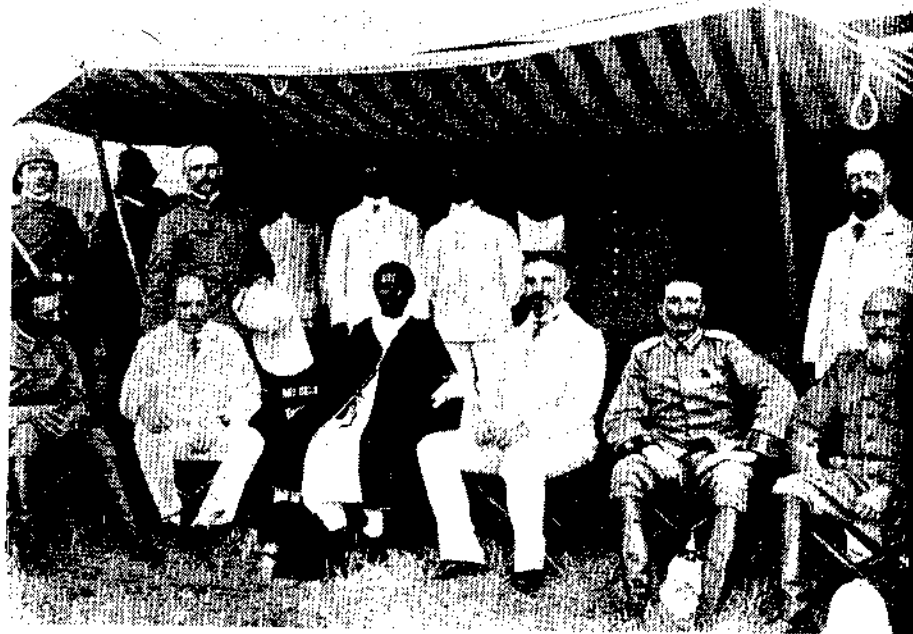
የፖለቲካ ሁኔታዎች

ዘመነ መደላደል /1888-1898/

ከድዋ ድል በኋላ ያሉት ዐሥር ዓመታት ምኒልክ በእገር ውስጥም ሆነ ካገር ውጭ የገነነበት ወቅት ነበር። ድሉ በተገኘ በሁለት ዓመት ውስጥ ቀደም ብሉ የጀመረውን የግዛት ማስፋፋት ሂደት አጠናቋል። በእገር ውስጥ ይህ ነው የሚባል የሥልጣን ተቀናቃኝ አልነበረውም። በውጭው ዓለምም በኢጣልያ ላይ ያገኘው ድል ስመ ጥር አድርጎታል። አንዱ የውጭ አገር ታዛቢ ምኒልክን የጀርመንን አንድነት ከመሠረተውና በ19ኛው መቶ ዓመት ታላቅ የአውሮጳ ፖለቲካ ሰው ከሆነው ከቢዝግርክ ጋር አወዳድሮታል። ፈረንጆች በግልም ሆነ በአፈላጊያ የሱን ሞገስ አግኝተው ጥቅማቸውን ለማራመድ ወደ አዲስ አበባ ይጎርፉ ጀመር። ይህ መደላደልና መዝናናት ግን በ1898 መናጋት ጀመረ። በዚያን ዓመት ምኒልክን ከሰባት ዓመት በኋላ ለሞት ያበቃው በሽታ የመጀመሪያ ምልክት አሳየ። ለተገዙሉ ደግሞ በዚያው ዓመት በብዙ ሰዎች ሕሊና አልጋውን ይወርሳል እየተባለ ይታሰብ የነበረው ራስ መኩንን ሞተ። አሁን ከምኒልክ በኋላ ማን ነው የሚነግሠው የሚለው ጥያቄ አፍጦ መጣ። እከታትለውም ሦስቱ መንግሥታት (እንግሊዝ፣ ፈረንሳይ፣ ኢጣልያ) በኢትዮጵያ ላይ ስምምነት ሲፈራረሙ ያገራቱ የወደፊት ነፃ ሀልውና አጠያያቂ ሆነ።

3.15 ላማግደ እኔ ምኒልክ

3.16 ራስ መኩንን ወልደ ሚካኤል፣ የሐረር ገዢ በ1897 ወደ ኢትዮጵያ ከመጣው የጀርመን ልሳካን ቡድን ጋር

በዐድዋ ማግስት የውጭ መንግሥታት የኢትዮጵያን ነፃነት በሁለት ዓይነት መንገድ ዐውቀው ነበር፤ አዲስ አበባ ውስጥ ሌጋሊዮናቸውን በመክፈትና አዋሳኝ ቅኝ ግዛት ያላቸው ደግሞ ድንበር በመካለል። የዐድዋ ድል በተረጋገጠ በዓመቱ ኢጣልያ፣ ፈረንሣይና እንግሊዝ በዚያው ቅደም ተከተል በተንጣለሉ ግቢ ውስጥ ሌጋሊዮናቸውን መሠረቱ። እንደ እድል ሆኖ ሦስቱም የዲፕሎማሲ ሙያ በተካኑ ሚኒስትሮች (በዛሬው አጠራር አምባሳደሮች) ተወክለው ነበር፤ ፌዴራል ቼክላጢካ ለጣልያኖች፣ ሌኦጎስ ላጋርድ ለፈረንሳይኛ እና ደን ሀሪንግተን ለእንግሊዞች። በ1896 ደግሞ በማያሻማ መንገድ የገንድ ተልእኮ ይዞ የመጣው የአሜሪካ ልዑካን ቡድን በተለይ ከነፃነት ወዲህ ጥብቅ እየሆነ ለመጣው የሁለቱ ሀገሮች ወዳጅነት መሠረቱን ጣል። ይህ በሆነ በሁለት ዓመት ደግሞ ጀርመኖች ብቅ አሉ። ሦስቱ ሥልጣን ጥቅማችን ሊነካ ነው ብለው አደግ የደነገጡት በዚህ

ወቅት ነው። የ1899ኙን የጥቅም ማስከበር ውል ለመፈራረም የተጣደፉትም በዚህ ምክንያት ነው።

በኢትዮጵያና በአካባቢ ቅኝ ግዛቶች መካከል ያለውን ድንበር በሕግ ለመከለል አጥብቀው የፈለጉት ከምኒልክ ይልቅ ያካባቢው ቅኝ ገዢዎች ናቸው። ምክንያቱም የድንበር ዐድዋ ኢትዮጵያን ከፍተኛ የመስፋፋት ችሎታ ለመግታት ያለው አመቺ መንገድ ይኸ ሆኖ ሰላገኙት ነው። በዚህ ዓይነት መጀመሪያ የተከለለው ድንበር በመጋቢት 12፣ 1889 በኢትዮጵያና በፈረንሳይ ሶማሊላንድ መካከል ነው። ከሁለት ወር ተኩል በኋላ ኢትዮጵያንና የእንግሊዝ ሶማሊላንድን የሚያዋስነው መሥመር ተከለለ። ከድንበር ስምምነቱ ጋር ተያይዞ ሁለቱ ወገኖች ገንድን ለማስፋፋትና በማህዲስት ሱዳን ላይ የጦር መሣሪያ ማዕቀብ ለመጫም ተስማምተው ነበር። ከዚያም በሐምሌ 4፣ 1892 ከኢጣልያ ጋር በተደረገ ስምምነት የኤርትራ ተከላከልኛ መንገጠል ሕጋዊነት አገኘ።

ከሁሉም ረጅም የነበረውና ከሱዳን ጋር የሚያዋስነው ድንበር ውል ከረጅም ድርድር በኋላ በግንቦት 8፣ 1894 ተፈረመ። ድርድሩ ያተኩረው በሦስት ቁልፍ ቦታዎች ላይ ነበር፤ መተማ (ወይም በሱዳኖች አጠራር ጋላባት)፣ በወርቅ ማዕድን ሀብቱ የታወቀው የቤኒ ሽንጉል ግዛትና ኢትዮጵያ ከፍተኛውን የግዛት መስፋፋት ያሳየችበት የባሮ ሸለቆ። በውሉ መሠረት እንግሊዝ ለሱዳን ይግባል ያለቻቸውን አንዳንድ ግዛቶች ከማስመለስም አልፋ ጋምቤላን በገንድ ጣቢያነት ለመቆርቆርና በጣና ሐይቅ ውሀ ላይ ያላትን የቅድሚያ መብትም ለማስከበር ችላለች። ጥቂት ዓመታት ካለፉ በኋላ የኬንያ (በዚያን ጊዜ አጠራር የእንግሊዝ ምሥራቅ አፍሪቃ) እና የኢጣልያ ሶማሊላንድ ወሰን በ1900 ሲፈረሙ፣ ኢትዮጵያ ዘመናዊ ቅርጿን ለማግኘት በቃች።

እነዚህ በዐሥር ዓመታት ውስጥ የተጠናቀቁት የድንበር ስምምነቶች የኢትዮጵያን የሃያኛው መቶ ዓመት የፖለቲካ ሕይወት የወሰኑ ናቸው። በውሉቹ አማካይነትም ኢትዮጵያ ከሞላ ጉደል ዘመናዊ መልክን ለመያዝ በቃች። ይሁንና ስምምነቶቹ ባፈጸጸም ላይ አንዳንድ ችግሮች ማስከተላቸው አልቀረም። መጀመሪያ ነገር ጠረጴዛ ዙሪያ ተቀምጦ ካርታ ዘርግቶ ድንበር መካለል አንድ ነገር ነው። በቦታው ተገኝቶ ድንበሩን በምልክት መለየት ደግሞ ሌላ። አብዛኛዎቹ ድንበሮች ካርታ ላይ በመሥመር ተከለሉ እንጂ መሬት ላይ በቅጡ አልተለዩም። በተለይም ኢትዮጵያን ከሱዳንና ኤርትራ ጋር የሚያዋስነው ረጅም ድንበር ባብዛኛው በምልክት ያልተለየ ነበር። ከእንግሊዝ ሶማሊላንድ ጋር ያለውን ድንበር ለመለየት ሙከራ የተደረገውም በ1920ዎቹ አጋማሽ ላይ ሊሆን እሱም በተዘዋዋሪ መንገድ ለወልወል ግጭት መነሻ ሆኗል። ሁለተኛ በፋር አገር ብንካራ አስተዳደር ለመመሥረት ባለመቻሉ፣ ድንበር መከለል ባብዛኛው ከካርታ ሥራ ልምምድ እምብዛም ያልተሻለ ነበር ማለት ይቻላል። በተለይም በደቡብና በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ ድንበር ዘሉ መውረርና መዝረፍ የተለመደ ነገር ነበር። ባንድ በኩልም በድንበሩ አካባቢ የሚገኙትን ሕዝቦች የግጦሽ ፍላጎትና ብሔረ ሰባዊ አንድነት ከቁጥር ያለስገባ ድንበር ከበሬታ ያገኛል ብሎ መጠበቅ ዘበት ነው። ይሁን እንጂ ያካባቢው ቅኝ ገዢዎች እንዲህ ዓይነቱን ድንበር መጣስ በቸልታ የሚያዩት አልነበረም። የአካባቢው ሕዝብ በወረራውና በዝርፊያው መገሳቀሉ አላገዘኛቸው ሳይሆን የጦር መሣሪያው መዛመት ከቀጠለ ቅኝ ግዛታዊ አስተዳደራችንን ያናጋብናል በሚል ሥጋት የኢትዮጵያ መንግሥት

የዳር አገር ቤቶችን እንዲቆጣጠር አቤቱታቸውንና ከዚያም አልፎ የጦር መሣሪያ ማዕቀባቸውን ቀጠሉ።

የሥልጣን ትግል /1900-1923/

የወራሴ መንግሥት ጥያቄ

ከምኒልክ በኋላ ኢትዮጵያ ምን ትሆን ይሆን? ማንስ ይገዛት ይሆን? የሚለው ጥያቄ ኢትዮጵያውያንንም ሆነ ፈረንጆችን ያሳለበ ጥያቄ ነበር። ቀደም ብለን እንደጠቀስነው ሦስቱ አገራት ቅኝ ገዢዎች (እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና ኢጣልያ) አደጋውን ለመከላከል በ1899 ስምምነት ላይ ደርሰዋል። ከስምምነቱ ዓይነተኛ ዓላማዎች አንዱ በመቅድሙ እንደተገለጸው «በኢትዮጵያ ያለው ሁኔታ (በማይፈልጉት አቅጣጫ) ከተሰወጠ የሚወስዱትን እርምጃ ለማቀናጀት» ነበር። በስምምነቱ ተከታታይ አንቀጾችም በሀገሪቱ ያላቸውን ጥቅም የሚያስከብሩበትን ሕጋዊ መሠረት ደንገገዋል።

ምኒልክም ቢሆን እኔ ከሞትኩ ሰርዶ አይብቀል የሚል አመለካከት አልነበረውም። ሌሎች ግፊቶች ባይታጡም፤ በ1900 የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶችን ያቋቋመበት አንዱ ምክንያት ለመንግሥት ድርጅታዊ መሠረትና ቀጣይነት ለመስጠት ከነበረው ፍላጎት ይመስላል። እርግጥ ነው የመጀመሪያዎቹ ሚኒስትሮች በመሠረቱ አዲስ አውሮጳዊ ካባ የደረቡ የቤተ መንግሥት ባለሟሎች ነበሩ ማለት ይቻላል። ከሚኒስትሮቹ ያንዳንዶቹን ስምና ማዕረግ ዘርዘረን ብናይ በዳግማዊ ምኒልክ ትምህርት ቤት አመሠራረት ላይ እንዳየነው የንጉሠ ነገሥቱ ፍላጎት አሁንም ባህልና ዘመናዊ ሥልጣኔን ለማስታረቅ እንደነበረ እንረዳለን።

አፈ ንጉሥ ነቢዮ መስቀሉ
ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ዲነግዴ
ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ወ/አረጋይ
በጅሮንድ ሙሉኋታ ይገዙ
ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ወልደ ሚካኤል

አዛዥ መታፈሪያ መልክ ጼዴቅ

የፍርድ ሚኒስትር
የጦር ሚኒስትር
የጽሕፈት ሚኒስትር
የንግዝብ ሚኒስትር
የንግድና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር
የግቢ ሚኒስትር

ከዚህ ዝርዝር እንደምናየው ከአዲሶቹ ሚኒስትሮች የሚጠበቀው ከሞላ ጉደል የቀድሞ ሥራቸውን እንዲሠሩ እንደነበረ ነው። ቀደም ብለን እንደጠቀስነው የትምህርት ጉዳይ ከአቡነ ጉያ እንዳይወጣ ተደርጓል። በውጭ ግንኙነት ረገድም ዋናው ሥልጣን የንጉሠ ነገሥቱ እንደሆነ በማያሻማ መንገድ ተደንግጓል። የሚኒስትሩ ተግባር ከቆንሰላ ሥራና በውጭ ቋንቋ የተጻፉ ጽሑፎችን ከማስተርጉም ያላለፈ ነበር።

የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶቹ ተግባራት ተብለው ከተዘረዘሩትም እንዳንዶቹ ባገሪቱ ተጨባጭ ሁኔታ ሥራ ላይ ሊውሉ የሚችሉ ዓይነት አልነበሩም። ለምሳሌ የአገር ግዛት ሚኒስቴር የሕዝብ ቆጠራ የማካሄድና ልደት፣ ጋብቻና ሞትን የመመዝገብ ሥልጣን ተሰጥቶት ነበር። የጦር ሚኒስቴር

የጦር ሥልጣና ለመስጠት፣ የእርሻ ሚኒስቴርም በእርሻ ትጋት ላላዩት ገበሬዎች ሽልማት ሲሰጥ በሰነፉት ላይ ደግሞ መቀጮ ለመጣል ደንብ ወጥቶላቸው ነበር። የንግዝብ ሚኒስቴርን ደንብ ስንመለከት ደግሞ በመንግሥት ግምጃ ቤትና በንጉሠ ነገሥቱ የግል ሀብት መካከል ግልጽ ልዩነት ለማድረግ መከራ ተደርጓል። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን ይህ ሁኔታ እንኳን በ1900፣ በ1928 በኢትዮጵያና በኢጣልያ ጦርነት ዋዜማም ሥራ ላይ ውሎ አልተገኘም። አጠዛዥዎቹ እንዲህ ያሉት የተራቀቁ ተግባራት እውን ይፈጸማሉ ተብሎ ሳይሆን ለፈረንጅ ጆር እንዲጥም ተብለው የተደነገጉ ይመስላል። ዋናው ዓላማ ኢትዮጵያ እንደ አውሮጳ መተዳደር ጀምራለች ተብሎ እንዲታሰብ መሆኑን ለእርሻ ሚኒስቴር በወጣው ደንብ ውስጥ «እንደ ኤሮፓ አገር ሥርዐት» ብሎ አንቀጹን ሲደመድም ማየት እንችላለን።

ይህ ሁሉ ሆኖ ግን የሚኒስቴራዊ አስተዳደር መመሥረት በመጠኑም ቢሆን ዘላቂ እርባና እንዳለው መዘንጋት የለበትም። በርግጥም የመንግሥት አስተዳደር ከነገሥታት መምጣትና መሄድ ባሻገር ራሱን የቻለ ቀጣይነት እንዲኖረው እንስተኛም ቢሆን አስተዋፅኦ አድርጓል። የዘመናዊ ቢሮክራሲ ልደትና እድገት መሠረቱ ይኸው የሚኒስቴሮች መሥሪያ ቤት መቋቋም ነው። ባንድ በኩል እንደ ምኒልክ ያለ ጠንካራ ንጉሠ ነገሥት ከመድረኩ ሊታጣ፣ የሚኒስትሮችም ሥልጣን ባንፃሩ እያደገ መሄዱ አልቀረም። ይህ ሁኔታ በተለይም አጠዛዥውን ጊዜውን ከመናገሻ ከተማው ውጪ ያሳልፍ በነበረው በኢያሱ ዘመን መንግሥት ገሃድ ወጣ። እንደ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ወልደ ሚካኤል ያለ ሰው መግነንና በገቢር የጠቅላይ ሚኒስትርነት ሥራ መሥራት በቀጥታ ከዚህ ሁኔታ የመነጨ ነው። የሚኒስትሮች ሕንጻህ ማየልና መበልፀገም ነው በ1910 በጃንሜዳ የተከሠተውን ሕዝባዊ እድገት ያስነሳባቸውና ጎሳም ከሥራቸው ለመባረር ያበቃቸው።

በመሠረቱ የሚኒስትሮች መሾም በልደት ሳይሆን በአገልግሎት ለመኳንንትነት የበቃ የአዲስ መደብ መዝገብን ነው ያበሰረው። ኃይለ ጊዮርጊስ በከፊተው ፈለግ ጎሳ ሌሎችም ጠንካራ ሚኒስትሮች ሊበቅሉ በቁ። እንዲህ ከመኳንንት ዘር ተወልደው ሳይሆን በመታየትና በአገልግሎታቸው ለመኳንንትነት ከበቁ መሐል የሚከተሉትን መጥቀስ ይቻላል፤ በኢጣልያ ወረራ ወቅት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበረው ጎሩይ ወልደ ሥላሴ፣ ከነፃነት በኋላ ደግሞ በጸሐፊ ትእዛዝነት በጠቅላይ ሚኒስትርነትና በሚኒስትርነት ያገለገሉት ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስና ወንድማማቾቹ መኩንን፣ አክሊሉና አካለወርቅ ሀብተወልድ።

ምኒልክ ሥልጣን ለማረካከብ የወሰደው እርምጃ ሚኒስትሮችን በመሾም ብቻ አልቆመም። በግንቦት 10፣ 1901 የልጁ የሸዋረጋና የወሎው ራስ ሚካኤል ጋብቻ ፍሬ የሆነው ኢያሱ አልጋ ወራሹ እንዲሆን መምረጡን በሚከተሉት ቃላት ዐወጀ፤

... እኔ ቴዎድሮስ የሞቱ ጊዜ ከላቸው ጋራ የነበረው ሰው ሁሉ ያንዱን አገር አንዱ እደርባለሁ አንዱን ገድዬ እኔ ጌታ እሆናለሁ እያለ ሁሉም ላይረባ ተላልቆ ቀረ።

ከዚህም በኋላ ያዲ ዮሐንስ ሰው የተነውን የምታውቁት ነው፤ ባንር በሽታ ሳይገባበት ሌላ የባዕድ

ጦር ሳይነሣበት በምቀኝነት እርስ በርስ እንደተላለቀ አይታችኋል።

አሁንም ልጆቼ ወዳጆቼ አንዱ ባንዱ ምቀኝነት ይቅር፤ ያንዱን አገር እንዲ እኔ አደርባለሁ እንዳትሉ። እኔ እስካሁን በፍቅር እንዳናርጋችሁ እፃንተም ተስማምታችኋል። በፍቅር እንድትኖሩ አለምናችኋለሁ።

እናንተ አንድ ልብ ከሆናችሁ በምቀኝነት እርስ በርሳችሁ ተዋግታችሁ ካላለቃችሁ በቀር አገራችንን ኢትዮጵያን ለሌላ ለባዕድ አትሰጧትም ከፋም ነገር አገራችንን አያገኛትም።

ይህንን ምክር ለናንተ መስጠቴ እኔማ በእግዚአብሔር ቸርነት ይህንን ያህል ዘመን ገዝቼ የለም። ነገር ግን ሰው ነኝና እንግዲህ እስንት ያህል ዘመን እቆያለሁ ስል ነው።

አሁንም እኔ እንደተመኘሁት እግዚአብሔር የተጨመረበትና ፈቃዱ ሁኖ ልጄን (ዶላፎ ልጄን ሊያሱን ለማለት ነው) ቢአቆምላችሁ ከልጄ ጋር ሁናችኋል። አገራችሁን ጠብቁ አደራ ብያችኋለሁ። (አፈወርቅ፤ 113-115)

አልጋ ወራሹ ገና ለእካለ መጠን ያልደረሰ ሙርቃ በመሆኑም የሸዋ መሳፍንት ተወላጅ የሆነውን ራስ ተሰማ ናደውን የራስ ቢትወደድነት ማዕረግ ሰጥቶ ለኢያሱ ሞግዚት አርጎ ሾመው። የትግራይ የሸዋን ንጉሣዊ ቤተሰቦች ለማስተሳሰር ደረዳል በሚል ስሜትም ኢያሱ የራስ መንገሻ የሐንበን የሰባት ዓመት ሕፃን ልጅ ሮማነወርቅን እንዲያገባ ተደርጎ ነበር። ጋብቻው ግን ለስሙ ነው እንጂ ለብዙ ቁም ነገር የበቃ አልነበረም። ሮማነወርቅ ለጣይቱም ዝምድና ስለነበራት ጋብቻው የንግሥቲቱም ፍላጎት ለማርካት ተብሎ ሳይሆን አይቀርም።

ምኒልክ በታመመባቸው የመጀመሪያዎቹ ዓመታት የአቴጌ ጣይቱ ሥልጣን እያደገ መጥቶ ብዙዎቹን የሸዋ መኳንንት ሥጋት ላይ ጣላቸው። ወትሮውም ቢሆን ጣይቱ ጠንካራ ገጸ ባሕርይ ያላትና በባሏ በምኒልክ ዘመን መንግሥት ለተከናወነት ዐበይት ተግባራት ግንዛር ቀደም አስተዋዕክ ማድረግ የቻለች ንግሥት ናት። የአዲስ አበባ ዋና መሥራች ጣይቱ ናት። የጣልያኖችን መሰሪነት ከማለፍ ተገንዝባ ጌላም የውጫሌን ውል በይፋ በማፍረስ ግንኙነቱን ለማቋረጥ ያመነታ የነበረውን ምኒልክን ያተጋችው አሏው ነች። በዐድዋ ጦርነት ጊዜ የሠራዊቱን መንፈስ በማበረታታትም ሆነ የጦር መላ በመምታት የተጫወተችው ሚና ከትውልድ ትውልድ ሲተላለፍ የመጣ ወገ ሆኗል። እንዲህ ያለች ጠንካራ ሴት ንጉሠ ነገሥቱ በሕመም ከሥልጣን ሲገለል ከወትሮውም የበለጠ የጎላ ሚና እንደምትጫወት የሚጠበቅ ነው። በርግጥም ያልጋ ቀራኛ የሆነውን ባለቤቷን ወክላ በመሰለትና በሚሰማማት መንገድ ሹም ሽር ማድረግ ጀመረች። የሹም ሽር ለላባ ከሆኑትም መካከል የወለጋው ገዢ ደጃች ደምስ፤ የዐድዋው ደጃች ገብረ ሥላሴ ባርያ ጋብር፤ ዋግ ሹም አባተ ቧ ያለውና ነጋድራስ ጋይለ ጊዮርጊስ ወልደ ሚካኤል ይገኙበታል። ጋይለ ጊዮርጊስ

ከመሻርም አልፎ የመንግሥት ገንዘብ አባከኗል ተብሎ በእግር ብረት እስከመታሰርም ደርሶ ነበር።

3.17 ልጅ ኢያሱ ከአባቱ ከራስ ሚካኤል ጋር

ይህ የጣይቱ እየገነነች መምጣት የሸዋን መኳንንት ክፉኛ አስደነገጠ። ትውልዱ ከጉንደር በመሆኑ የምትወስዳቸው እርምጃዎች በሙሉ ማዕከላዊነትን ያጣውን የሰሜኑን የኢትዮጵያ ክፍል በሸዋ ኪሳራ እንደገና ለመጠገን የሚደረግ ሆኖ ተተረጉመ። በተለይም ለእንዲህ ዓይነቱ ትርጓሜ ክብደት የሰጠው ጣይቱ የተካኝበት ቁልፍ የሆኑ የፖለቲካ ቤተ ሰቦችን በጋብቻ የማስተሳሰር ፖሊሲ ነበር። የፖለቲካ ጋብቻ ለኢትዮጵያ ታሪክ እንግዳ ነገር ባይሆንም እንደ ጣይቱ ከፍተኛ ደረጃ ያደረሰው ሰው የለም ተብሎ ይታመናል። እንዲህ ካመቻቸቸው ጋብቻ ምናልባት ዋነኛው የወንድሚ የራስ ወሉ ብጡል ልጅ የሆነው የራስ ጉግሣ ወሊና የዘውዲቱ ምኒልክ ጋብቻ ነው። በዚህም የተነሣ የጉግሣም ሆነ የራሷ የፖለቲካ እድል እንዲሠጥ፤ ጣይቱ ለምኒልክ አልጋ ወራሽነት ያጨችው ኢያሱን ሳይሆን ዘውዲቱን ነበር።

በአቴጌይቱ ላይ የነበረው ማጉረምረም እየበረታ መጥቶ በየካቲት 1902 ይፋ ወጣ። ንግሥቲቱን ከሥልጣን ለማግለል የተቀነባበረ አድማ ተነሣ። ከበስተጌላ ሆነው አድማውን የሚያቀንባብሩት የጦር ሚኒስትሩ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስና የሞግዚትነት ሥልጣኑ አደጋ ላይ የወደቀው ራስ ተሰማ ናደው ነበር። ተቃውሞውን በይፋ ይመሩ የነበሩት በጣይቱ የተገሸሙት እነ ደጃች

ደምስ! ደጃች ገብረ ሥላሴና ቀኛዝማች ወሰኔ ትርፌ ነበሩ። ለተቃውሞው ሰፋ ያለ ሕዝባዊ መልክ የሰጠው ደግሞ መሀል ሰፋሪ እየተባለ ይጠራ የነበረው

3.18 እቴጌ ጣይቱ ብጡል

የንጉሠ ነገሥቱ ጦር ተሳትፎ ነው። ይህ ጦር በከፊል የመደበኛ ጦርነት ባሕርይ ከመያዙም በላይ በቤተ መንግሥት አካባቢ የተመደበ በመሆኑም በፖለቲካ ውስጥ የመግባት ዝንባሌ ነበረው። በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ በተከሠቱት የፖለቲካ ውዝግቦች ውስጥ ካንዴም ሁለቱ በመሳተፍ ወሳኝ ሚና ለመጫወት ችለዋል።

በዘመኑ የፖለቲካ ውዝግቦች ይታይ የነበረው ሌላ ተደጋጋሚ ሁኔታ ደግሞ የእቡኑ የዳኝነትና የገላጋይነት ሚና ነው። የእቴጌቱ ባላጋራዎች እቴጌታን ከሥልጣን ለማግለል በሚያደርጉት ጥረት የእቡኑ ማታወቅን ዙሪኩ ለማግኘት ሲሉ ተክለ ሃይማኖት አደባባይ ተሰብስበው ያሳለፉትን ውሳኔ (ማለትም ጣይቱ ከሥልጣን ተገልላ ባሏን በማስታመም ብቻ እንድትወሰን የሚለውን) በእቡኑ በኩል ለማስተላለፍ ሞከሩ። ሆኖም ጣይቱ የእቡኑን ሽምግልና በበጎ ዐይን አልተመለከተችውም። በዘክሩ ለአዲስ አበባ አድባራትና ለውጭ አገር ሌጋሊዮኖች የሰሞታ ደብዳቤ ጽፋ እርዳታቸውን ተማጠነች። ለአድባራቱ በጻፈችው ደብዳቤ እሷ ውድ ባለቤቷን ለማስታመም ቀና ደፋ ሰትል ቤተ ክርስቲያን የምትሰምበት ጊዜ እንኳን አጥታ አያለ! አድመኞች እንዴት

እንደተነሡባት ስተዛዝና ገለጸች። ለሌጋሊዮኖች የጻፈችው ደብዳቤም ረቂቅ ዲፕሎማሲን የተንተራሰ ነበር። ለምሳሌ ለእንግሊዙ ሚኒስትር የጻፈችው ይህን ይመስል ነበር፤

3.19 ደጃች ገብረ ሥላሴ ባርያ ጋብር፤ የዐድዋ ገዥ

እኔም በመሬቱም በምኑም ብንጣላ ለሀገሪ ስል ነው እንጂ እናንተን ለማስቀየም አይደለም። ይህንንም አገሪን መውደድን እናንተም አትጠሉትም። ነገር ግን አሁን ንጉሡ ሲታመሙ ጊዜ ሕዝቡ አመንግሥት ሥራ አይግቡብን ብሉ ለእቡኑ ማታወቅን ሳከብኝ። እኔም እኚ አልገባም ሸኝታችሁ አገሪን በደዱኝ ብዬ ወደ ሕዝቡ ልኩአለሁ። ይህም ደንብ በናንተም በአውሮፖ አገር ያለ ነው። መንግሥቱን ሲለት ወደ እርስቱ መሄድ። አንበድም ያለኝ እንደሆነ ግን ለመንግሥት ለስታውቅልኝ። እንደ አውሮፖ ሥርዓት እናድራለን ብለዋል። ይህ ከአውሮፖ ሥርዓት የወጣ ነው። (መርስዔ ጋዘን፤ ምኒልክ፤ 56)

3.20 አቡነ ማቴዎስ፤ ለ38 ዓመታት የኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳት

ምንም እንኳን ጣይቱ ለሌጋሊዮች የላከው አቡቱታ እንዲህ በዲፕሎማሲያዊ ቋንቋ የተቀመመ ቢሆንም ዞሮ ዞሮ ብዙም አልበጸትም። ሌጋሊዮች በውስጥ ጉዳይ ጣልቃ አንገጣም ብለው ሲመልሱ ባላጋራዎቹ ደግሞ «ይኸው ባዕድ መንግሥታት ባገራችን ጉዳይ ገብተው እንዲጻጉ ጋበዘች» ብለው ሌላ ወንጀል አገኙባት። በመጨረሻ ጣይቱ ተሸንፋ ቤተ መንግሥቱን ለቃ ወደምትወደው ወደ እንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን እንድትሄድና በዚያ በግዞት መልክ ማለት ይቻላል እስከ ሞተችበት 1910 ድረስ እንድትቆይ ተገደደች።

ከዚያ በኋላ የቀረው የሠራውን ማፍረስ፣ የሻረችውን መመለስ ነው። በዚህ ረገድ ከዋና ተጠቃሚዎቹ አንዱ በጣይቱ ዘመን ተግዞ የነበረው አሁን ግን ራስ ተብሎ አርሲና ከምባታ ላይ የተሾመው ዋግሽም አባተ ቧያለው ነው። ለጣይቱ ተቆርቋረው ያንገራገሩትም ብዙ ሊገፉበት አልቻሉም። የዘመዱ የደጃች አያሌው ብሩ አመፅ በቀላሉ ተቀጨ። የወንድሟ ልጅና ዙፋኑን ተልማለት የነበረው ጉግሣ ወሌ እግር ጥሉት አጉል ጊዜ አዲስ አበባ ተገኘ። ባላጋራዎቹም ይህን አጋጣሚ ተጠቅመው በሌላ ነገር ወንጀለውን አሠሩት። በቦታውም የከፋ ገዥ የነበረው ራስ ወልደ ጊዮርጊስ እቦዩ የበጓምድር ገዥ ሆኖ ተሾመ። ብርቱ ተቃውሞ የተጠበቀው የየጁ ገዥ ከነበረውና በሠራዊቱ ብርታት ከታወቀው ከጣይቱ ወንድም ከራስ ወሌ ብጡል ነበር። በርግጥም በራስ ወሌና የኢየሱስ አባት ስለሆነም የጣይቱ ተሃራራ በነበረው በወሎው ራስ ሚካኤል መካከል ለተወሰነ ጊዜ እደገኛ ፍጥጫ ነበር። ውትሮም በድንበር ይጋጩ የነበሩት ሁለቱ

አንጋፋ የምኒልክ አዝማች አሁን ደግሞ የሥልጣን ትግል ታክሎበት ከከባድ የደም መፋሰስ አፋፍ ደርሰው ነበር። እንደራሴው ራስ ተሰማም ለሚካኤል አጋር የሚሆን ዐሥር ሺ ጦር በደጃች ልዑልሰገድ አጥናፍሰገድ አዝማችነት ልኮ ነበር። ሆኖም ጣይቱ በነራስ ተሰማ ጉትጎታ ይመስላል ለሁለቱ ባላንጣዎች በጸፈችው ልብ የሚነካ ደብዳቤ አማካይነት ጠቡን ለማብረድ ችለዋል። ይህም የእቱጌይቱ የመጨረሻ በጎ የፖለቲካ ተግባር ሆነ። ለወንድሟ ግን ብዙም አልበጀውም። በ1903 መጀመሪያ ላይ አዲስ አበባ መጥቶ እጁን ቢሰጥም የተረፈው ከምህረትና እርቅ ይልቅ እሥራት ነበር። እስከ ሰገሌ ጦርነት (1909) ድረስም አንዝብር በእስር ቆየ።

ዘመነ ኢየሱስ

ጣይቱ ከሥልጣን ስትገለል፣ ለወጣቱ አልጋ ወራሽ ለኢየሱስ በሱና በዙፋኑ መካከል አንድ ትልቅ መሰናክል ተወገደ ማለት ነው። ባመቱ ሚያዝያ 1903 እንደራሴው ቤተወደድ ራስ ተሰማ ሲሞት ደግሞ ወጣቱን ልዑል ሃይ የሚለው ጠፋ። ሙሉ ሥልጣን ከመጨበጥ ያገደው እየመነመነ የሄደው ግን አልሞት ብሎ ያስቸገረው የምኒልክ ገላ ብቻ ሆነ። ምኒልክ የመጨረሻ ትንፋሹን እስኪተነፍስ ገና ሁለት ዓመት መቆየት ነበረበት። ይሁን እንጂ ኢየሱስ ንጉሠ ነገሥት ባይባልም የሥልጣን ዘመኑ ከ1903 እስከ 1909 ነው።

ገና በጅምሩ ግን ካልተጠበቀ አቅጣጫ የኢየሱስን ሥልጣን የሚቀናቀን ኃይል መጣ። ከጣይቱ ውድቀት በኋላ በድል አድራጊነት ስሜት ወደ ተከለከለበት ወደ አዲስ አበባ የመጣው ራስ አባተ ዙፋኑን ለመጨበጥ ያስባል የሚል ወራ ተናገረ። ይህንንም ለማድረግ ባንድ ወገን ራስ ተሰማን የሚተካ እሱ የሚመራው የሞግዚቶች ጉባኤ የማቋቋም ሐሳብ አለው ሲባል፣ በሌላ በኩል ደግሞ ዘውዲቱን አግብቶ እሷ ስትነግሥ በሷ ስም ለመግዛት ይሻል የሚልም ሐሜት ነበር። ነገሩ የፈነዳው ቤተ መንግሥት ያለውን መሣሪያ ለመያዝ ወደዚያው ለመግባት ሲሞክር ነው። በፊታውራሪ ገብረ ማርያም የሚመሩት የግቢ ዘበኞች አናስገባም ብለው ከፍተኛ ውጥረት ከተፈጠረ በኋላ፣ አቡነ-ና አጼጌው በመሀል ሲገቡ ነው ደም ሳይፈስ ነገሩ የበረደውና አባተም ወደ ግዛቱ ወደ ከምባታ ሊመለስ የተስማማው። ለኢየሱስ አባት ለራስ ሚካኤል ግን ይህ በቂ አልነበረም። የልጁን ሕጋዊ ሥልጣን ተቀናቃኝ እየበዛበት ቢያስቸግረው ይህን ችግር ላንዴም ለሁሉም ልፍታው ብሎ ይመስላል ስምንት ሺ ሠራዊት እየመራ አዲስ አበባ መጣ። ከዚያም አባተን ከክምባታ አስጠርቶ እስከ ሰገሌ ጦርነት በመቅደላ ታስሮ እንዲቆይ አደረገው።

በዚህ ሁሉ መሀል ፊት ለፊት ከመጋፈጥ ማድፈጥን የመረጠው የፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ አቋም እየተጠናከረ መጣ። አባተ ያጣውን ከምባታን ከመደረቡም በላይ የሸዋ መኳንንት መሪ ሆኖ ብቅ አለ። የኢየሱስ አመራር መኳንንቱን ሥጋት ላይ በጣለበት ወቅትም መጀመሪያ የኢየሱስን ከሥልጣን መውረድ በማስተባበር፣ ኋላም አባቱ ራስ ሚካኤል ልጁን ወደ ሥልጣን ለመመለስ ያደረገውን ሙከራ ሰገሌ ላይ በማክሸፍ ቀልፍ ሚና ሲጫወት እናገኘ ዋለን።

የኢያሱ ዘመን መንግሥት በአንቆትልሽ የተመላ ዘመን ነው። አፍ ሞልቶ በክፉም በበጎ ማውላቱ ያዳግታል። እድሉ ሆኖ የኢያሱ ዘመን አጭር ከመሆኑም በላይ ከሱ በኋላ ሥልጣን የጨበጠው ተፈሪ በተቃራኒው ለረጅም ዘመን ኢትዮጵያን ከመንግሥቱም በላይ ባላንጣው ኢያሱ በረግ እንዲነሣ የማይሻ ነበር። ስለሆነም በኢያሱ የታሪክ መጻሕፍት ተደጋግሞ የሚወላው የኢያሱ መከላከልና አገር የማስለም መከራ፣ ሀይልና ጫታ መውደዱ፣ የማይበርድ የፍትወት ስሜቱ ነው። ባንፋሩ በዘመኑ ያከናወናቸው በጎ ተግባራት መጠቀሳቸው ቀርቶ መታወቃቸውም ያጠራጥራል። ከመጻሕፍቱ ይልቅ ፊደል ያልቆጠረው ሕዝብ ለኢያሱ አዎንታዊ አመለካከት አለው። መልክ ቀናነቱ፣ የንግግር ችሎታው፣ እስፖርተኝነቱ፣ ይህ ሁሉ የሕዝብን ሕሊና የሚማርክ ነበር። በመንግሥት ሥራ ላይ በዋል ፈሰሰ ቢመስልም ከአድሜ ለጋነት የመጣ ነው ብሎ ሕዝቡ ሊፈርድለት ዝግጁ ነበር።

ኢያሱ በአጭር የሥልጣን ዘመኑ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ አሰኝታን በማጠናከራቸው ተራማጅ ሊባሉ የሚችሉ አንዳንድ እርምጃዎችን ወስዷል። ላይ ከተጠቀሰው የግል ንብረትን የማስከበርና ዐሥራትን በወቅቱ የመስብሰብ ደንብ በተጨማሪ፣ ከላሽና ተከላሽ አብረው እንዲማቅቁ ያደርግ የነበረውን የቆራኛ ሥርዓት ለመሻር እርምጃ ወስዷል። እንዲሁም ከፍትሕ ይልቅ ለቲም መውጫና ደካማ ማጥቂያነት የሚያገለግለውን የሌባ ሻይ ሥርዓት መልክ ለማስያዝ ሞክሯል። የመንግሥት ሒሳብ አዲት በማስደረግ አላግባብ የመንግሥት ገንዘብ ባባክነት ላይ እርምጃ በመውሰድም ኢያሱ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ መሪ ሳይሆን አይቀርም። የሚያሳዝነው ግን አንዳንድ በዚሁ ሳቢያ የጠላውን ሰው በሐሰት እያስወነደለ ማሰሩ ነው። በመሠረቱ የኢያሱ ገጸ ባሕርይም ሆነ ፖሊሲዎች መለየት ውስጠ ተቃርኖና ቀጣይነት ማጣት ነበር። ባንድ ወገን የተጠቃ እንጂ አድራጊ ሆኖ የጂሌ አሮሞን ሕዝብ በዘረፉት በአፋሮች ላይ ሲዘምት እናየዋለን። በዚያው ዓመት ደግሞ ለዘለዓለም በስሙ ላይ ጥቁር ነጥብ የጣለውን የጊሚራ ዘመቻ ሲመራና አልፍ እስከላፍ ዜጎችን ለባርነትና ሞት ሲዳርግ እናገኘዋለን። «ጥርንቡሌ» የተባለውን የከተማ ዘበኛ ያቋቋመው አርቆ አሳቢ መሪ ሰዓት እላፊ እየጣሰ ከነሱው ጋር ሲታኩስ ይገኛል።

ይህ ሁሉ እንደ ሞዛ በታለፈ ነበር። ለኢያሱ መጥፊያው የሆነው በጊሚራ ላይ መዝመቱ ወይ ከጥርንቡሌ ጋር መታኩሱ ሳይሆን ከዐድዋ በኋላ የተደላደለውን ፖለቲካዊና ጂፐሎማኒያዊ ስምምነት ማናጋቱ ነው። በምኒልክ ዘመን ግርማና ሞገስ ያገኙት መኳንንትማ ቆሌያቸው ነው የተገፈፈው። ንጉሣቸውን አድበው አገር መዘሩን እንደ ትልቅ ወግ የሚቆጥሩትን እነዚህን መኳንንት አርፈው እንዲቀመጡ በሚከተሉት ቅስም ሰባሪ ቃላት አገዳቸው፤

እኔ ንልማሶችን እስከትዬ አገር ለመጉብኘትና ያልቀናውን አገር ለማቅናት በተነሣሁ ጊዜ ያለፈቃዬ መከተል የለብኩም። ወፍራችኋል! ሽምግላችኋል። በዘመናችሁ አባቴን ተከትላችሁ አገር አቅንታችኋል። አሁን ግን ሽሽታችሁ አታመልጡም! አባራችሁ አትጨብጡምና ተመልሳችሁ በየሥራችሁ ጠንክሩ። (መርስዔ ጋዘን፣ «ምኒልክ»፣ 103)

3.21 ከላሽና ተከላሽ አብር የሚታገቡት የቆራኛ ሥርዓት

በቀና ትርጓሜ ኢያሱ የሚለው እናንተ በተራችሁ ሠርታችኋል! አሁን ደግሞ ዘመናዊት ኢትዮጵያን የመገዛቱ ተራ የኛ የወጣቶቹ ነው ማለቱ ነው ሊባል ይችል ይሆናል። መኳንንቱ ግን በዚህ መልክ አላዩለትም። ያውም ይኸ ለስላሰ ባለ አንደበት በይፋ ተናገረ የሚባለው ነው። በሌላ ወቅት ግን «የለባቱ መክቶች» ኢያሉ ያፈዝጣቸው እንደነበር ይነገራል።

ኢያሱ ትዕግሥት ያጣው በመኳንንቱ ላይ ብቻ ሳይሆን በራሱ በምኒልክም ይመስላል። የንጉሠ ነገሥቱ በሞትና ሕይወት መካከል ተንጠልጥሎ መቆየት የኢያሱን የፖለቲካ እድልም እንዲሁ በእንጥልጥል እንዲቀር አደረገው። በ1905 አጋማሽ ላይ በኢያሱና በግቢ ዘበኞች መካከል የተፈጠረው ግጭት መንሥሔም ይኸው የኢያሱ ትዕግሥት ማጣት ይመስላል። ከምኒልክ ሌላ ጌታ የማያውቁት ዘበኞች ቀደም ሲል ራስ አባተን ግቢ እናስገባም እንዳሉ ሁሉ! አሁንም ኢያሱ ምኒልክን ወደ እንክብር ለማስወሰድ ሐሳብ አለው ማለትን ሰምተው እኛ ሳንሞት ንጉሣችን ከግቢ አይወጡም ብለው በኢያሱ ላይ በሩን ዘጉበት። ኢያሱም ግቢውን ከዐ ዘበኞቹ ከውጭ ምንም ስንት እንዳያገኙ አደረገ። እምስት ሰዓት የቆየ ተኩስም ተከፍቶ አሥራ ሰባት ያህል ሰዎች ሞቱ። በመጨረሻ እቡኑ ማቲዎስ በነገሩ ገብቶ ዘበኞቹ እጃቸውን እንዲሰጡ ተደረገ። መሪያቸው ፊታውራሪ ገብረ ማርያም በጌምድር! ሌሎች ሹማምንት ደግሞ

3.22 ሌባ ሻይ! ተጠርጣሪውን ለማደን በዝግጅት ላይ

ጎጃምና አንዝብር ታሰሩ። ኢያሱም ለድሉ ማሳረጊያ ባሻ (ጓላ ደጃዝማች) ተሰማ ገዝሙን አዲስ የግቢ ዘበኞች አለቃ አርጎ ሾመ።

ኢያሱ የፈተነው መኳንንቱን ብቻ ላይሆን ለዘመናት የቆየውን የኦርቶዶክስ ክርስትና እምነትን የበላይነት ጭምር ነበር። ጠላቶቹ ኢያሱን በሕዝብ ዘንድ ለማስጠላት አመቺ መሣሪያ ሆኖ ያገኙትም ይህንን ነው። ኢያሱ ከክርስቲያን ቤተ ሰቦች ጋር በጋብቻ እንዳልተሳሰረ ሁሉ፣ ተጋኖ የሚወራው መስለም ሴቶችን ማግባቱ ሆነ። እንደ ቀጩኔ መድኃኒዓለም ያሉትን አብያተ ክርስቲያን እንዳልተከለና እንደ ደብረ ሊባኖስ ገዳም ላሉት እንዳልቸረ ሁሉ፣ ጉድ ተብሎ የሚነገረው መስጊዶች ማሠራቱ ነበር። በ1909 በኢያሱ ላይ የቀረበው ዋና ክስ መናፍቅነት ሆነ። ክስ አልመሰል ላላቸው ተጠራጣሪዎች ማስተማመኛ ውም «ድርውንስ ከሙሐመድ ዓሊ ልጅ (ራስ ሚካኤል ከመጠመቁ በፊት የሚታወቅበት ስም) ምን ይጠበቃል» የሚል ነበር።

ክስ ግን ሐቀኛ መሠረት አልነበረውም። የአገር ውስጥም ሆነ የውጭ መረጃዎች እንደሚያረጋግጡልን የኢያሱ ጥረት ክርስትናን በአስልምና ለመተካት ሳይሆን ያለፈውን አድልዎ የተመላበት ሥርዓት ሽሮ መስለሞች በገዛ አገራቸው እንደባይተዋር መቆጠራቸውን ለማቆም ነበር። የኢያሱ ችግር ፖሊሲውን በግልጽ አሰማሰራራቱና በአፈጻጸሙም ላይ ከዘዴ ይልቅ ማንክላብኝነት መምረጡ ላይ ነው። በሃይማኖት ፖሊሲው ኢያሱን የሚተካከል ዘመናዊ የኢትዮጵያ መሪ ለማሰብ ያዳግታል። አርቆ አሳቢው ቴዎድሮስ እንኳ የመስለሞች ነገር (በተለይ የወሎ መስለሞች ነገር) ሲመጣ አስተሳሰቡ ጭፍን ነበር። ዮሐንስም ቢሆን በፖለቲካው ሆኖ ለፊና ፌዴራላዊ እንዳልነበረ ሁሉ በኦርቶዶክስ ክርስትና ጥያቄም ሆነ በመስለሞች ጉዳይ ሲበዛ ግትር መሆኑን

አይተናል። ምኒልክም ግዛት ማስፋቱን እንጂ ለግዛቱ ፍትሐዊ አስተዳደር በመመሥረቱ ላይ ይህን ያህል አልተጋም።

ከዚህ ሁሉ አኳያ ሲታይ የኢያሱ የሃይማኖት ፖሊሲ የብዙ ብሔረ ሰቦችና የሁለቱ ታላላቅ እምነቶች አገር የሆነችውን ኢትዮጵያ ፍትሕ በተሞላበት አንድነት ላይ ለመመሥረት የተደረገ የመጀመሪያ መካራ ተብሎ ሊገመገም ይችላል። በኢያሱና በባላጋራዎቹ መካከል የነበረው የአስተሳሰብ ልዩነት ምን ያህል የጎላ እንደሆነ የምናየው መስከረም 16 1909 በኢያሱ ላይ የቀረቡትን ክሶች ስናይ ነው። ከነዚህ ክሶች አንዱ ባንድ ወገን የኢያሱን አዲስ ፖሊሲ ሲጠቁም በሌላ ወገን ደግሞ ባላጋራዎቹ የዳር አገር ዜጋዎችን ከመርገጥና ከማስገበር በቀር ሌላ ስልት እንደማያውቁ የሚያሳይ ነው። «እሳቸው ግን» ይላል ክስ፤ «እስላም ያረደውን አየበሉ አገር ለማስፋትና ሰው ለማባበል ነው አያሉ የሚያታልሉት ይህ ሰማሊና እስላም ከዚህ በፊት ለጃንዞይ የገበረ የቀላላ ዜጋቸው ነው።» (ማኅተመ ሥላሴ፤ 514)

ስለዚህ የመናፍቅነቱ ክስ የመነጨው ለሃይማኖት ከመጨነት ሳይሆን ለተፈጠረው የፖለቲካ ሥጋት ርእዮተ ዓለማዊ ሽፋን ሆኖ ለማገልገል ካለው አመቸነት ነው ማለት ይቻላል። ለሸዋ መኳንንት የኢያሱ አደገኛነት የፖለቲካ የበላይነታቸውን ከመፈታተኑ ላይ ነበር። በምኒልክ ጊዜ እንዳልተከበሩ እንዳልተፈሩ ሁሉ በዘመነ ኢያሱ ያጋጠማቸው ውርደትና ንቀት ነበር። ብዙ የሸዋ መኳንንት «ሚስትህ መጥታ ትየኝ፤» የሚል ትርጉሙ የማያሻማ የኢያሱ ትእዛዝ እየደረሰባቸው ሚስቶቻቸውን ኢያሱ ግቢ ድረስ ሸኝተው ይመለሱ ነበር ይባላል። በመጨረሻ ኢያሱ የሚወደውን አጋዴንን ሲጎበኝ አዲስ አበባ እሱን ከሥልጣን ለማውረድ እየተደለተ ስለሆነ ቶሎ እንዲመለስ ቢነገረውም «የሸዋን መኳንንት አንጋልዬ በአፋ ላይ ብሽናበት እንኳ የሚናገረኝ የለም» ብሎ በንቀት መመለሱ ይነገራል። (መርስዔ ጋዘን፤ «ኢያሱ»፤ 43)

ይህ የሸዋን መኳንንት የማዳከሙ የኢያሱ ፖሊሲ ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው በግንቦት 1906 አባቱን ራስ ሚካኤልን የወሎና የትግሬ ንጉሥ አሰኝቶ ሲያነግሥ ነው። እራሱ «ልጅ» ወይ «እቤቱ» እንጂ ንጉሥም ሆነ ንጉሠ ነገሥት ያልተባለው ኢያሱ ለአባቱ ክፍተኛውን ማዕረግ ሲሰጥ፤ የፖለቲካ ሕይወቱን የማሻሻ ወሎ አባ ወራ ሆኖ የጀመረው ሚካኤል ምን ያህል ረጅም መንገድ እንደተጓዘ የሚያመለክት እርምጃ ነበር። ሰሜን ኢትዮጵያን በቀጥታ፤ የተቀረውን ደግሞ በልጁ አማካይነት በተዘዋዋሪ ለመቆጣጠር የበቃው ሚካኤል ባጭሩ ያገራቱ ገናና መስፍን ሆነ። በደሴ የተከናወነው ሥርዓተ ንግሥም የሚካኤልን ገናናነትና የወሎንም ማዕከላዊነት አጉልቶ ለማሳየት የታቀደ ይመስላል። የአፄ ዮሐንስ ጳጳስ በነበረው በአቡነ ጴጥሮስ የተመራው የንግሥ በዓል ደማቅ ከመሆኑም በላይ ኢያሱን ወክለውም የግቢው ሚኒስትር ሊጋባ ወልደ ገብርኤል በሻህና የገንዘብ ሚኒስትሩ በጆርጅ ይገዙ በሀብቱ ተገኝተው ነበር። ለበዓሉ ሞገስና ከፍተኛውን ክብር ለመስጠትም ኢያሱ ከምኒልክ ቤተ መንግሥት ለአባቱ የላከውን ዘውድ፤ ለልና የሥርዓተ ንግሥ ልብስ ይዘው ሄደዋል።

ሌላው ኢያሱ የሸዋን መኳንንት ያስቀየመበት መንገድ በሚያደርገው ሹም ሽር ነበር። ይህ ፖሊሲ ለብዙ የቀድሞ መኳንንት የሚበጅ አልነበረም። ለምሳሌ የጦር ሚኒስትሩ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ የሚኒስትሮች ምክር ቤት

ሊቀመንበርነትን ለታዳረውና ለኢያሱ ባለው ቅርበት ለቤተወደድነት ማዕረግ ለበቃው ለነጋድራሱ ጋይላ ጊዮርጊስ መልቀቅ ነበረበት። ደጃች ተፈሪ መኩንንም ትልቅ የገቢ ምንጩ የነበረውን የሐረርና ድራዳዋ ጉምሩክ የኢያሱ ወዳጅ ለነበረው ይድልቢ መተው ነበረበት። ይድልቢ በዚህም እሳቢቃም፤ ተጠሪነቱ በተጥታ ለኢያሱ ሆኖ ቀድሞ የሰዋና የጉራ ገዥዎች መፋለሚያ መድረክ የነበረው የጋምቤላ ግዛት ገዥ ሆነ። ባጠቃላይ በኢያሱ ሹም ሽር ብዙ ሰዎች አኩርፈው እሱን ከሥልጣን ለማውረድ ማድባት ጀመሩ። የሀብተ ጊዮርጊስና የተፈሪ ኅብረት (ምንም እንኳን ዘላቂ ባይሆን) የመንጩውም ከዚህ ሁኔታ ነው።

በመጨረሻም ኢያሱ ዐይናቸውን በኢትዮጵያ ላይ ለተከሉት ሦስት ጋያላን መንግሥታት (እንግሊዝ፣ፈረንሳይና ኢጣልያ) ከፍተኛ አደጋ ፈጠረ። የኢትዮጵያ ነፃነት እኒህን መንግሥታት ምንጊዜም አንዳባነናቸው ነበር። ምክንያቱም ባዋሳኝ ቅኝ ግዛቶቻቸው ያላቸውን ሥልጣን ሊሸረሸረው ይችላል የሚል ሥጋት ስለነበራቸው ነው። ስለዚህም ነው በ1899 ባደረጉት ስምምነት እንደምናየው እርምጃቸውን አቀናብረው ኢትዮጵያን በነሱ ተጽዕኖ ሥር ለማቆየት የወሰኑት። ምኒልክም ቢሆን የኢትዮጵያ ነፃነት ፍጹም እለመሆኑን የተረዳ ይመስላል። ስለሆነም ከሦስቱ መንግሥታት ጋር አንድ ዓይነት ዲፕሎማሲያዊ መቻቻል ደረጃ ላይ ደርሶ ነበር ማለት ይቻላል። በዚህ ሁኔታ ነው የኢያሱ የውጭ ፖሊሲ ይህን ዲፕሎማሲያዊ ሚዛን የሚያናጋ ሆኖ የታየው።

ሦስቱ መንግሥታት ይህ አደጋ ቁልጭ ብሎ የወጣቸው ኢያሱ በተለይ በአጋዴን በሚከተለው ፖሊሲ ነበር። መቼም ኢያሱ ለዚያ አካባቢ የተለየ ፍቅር የነበረው ይመስላል። በማግኒት እንደሚሳብ ሁሉ ተሽከርክሮ ተሽከርክሮ የሚመለሰው እዚያው ነበር። ጠላቶቹ ከሥልጣን ያወረዱትም እዚያው በነበረበት ወቅት ነው። ተጨማሪ መረጃዎች ቢያስፈልጉም የኢያሱ ጥረት በሃይማኖት ፖሊሲው እንዳየነው ሁሉ እስከዚያን ጊዜ ድረስ ዕጣው የዘረፋ ዲላማነት ብቻ የነበረውን የሱማሌ ሕዝብ በኢትዮጵያዊነቱ የሚገባውን ከበሬታ ለመስጠት የፈለገ ነው የሚመስለው። በዐጸፋው ሱማሌዎች ኢያሱን በልዩ ፍቅር እንደሚመለከቱት ከሥልጣን መውረዱን በሰሙበት ወቅት በቁጣ ሐረር ከተማ ላይ ሲዘምቱ ግልፅ ሊሆን ነው። ኢያሱ የሱማሌዎችን አለኝታ ለማጠናከር ከወሰዳቸው እርምጃዎች አንዱ ዐብደላ ሰዴቅ የተባለውን የአገሬውን ሰው የአጋዴን ገዥ አድርጎ መሾሙ ነው። የአካባቢውን ቅኝ ገዥዎች ያስበረጋቸው ግን ይህ ሳይሆን አገዛዛቸውን ከመሠረቱበት ጊዜ ጀምሮ ለዐሥራ አምስት ዓመታት ያህል በተለይ በእንግሊዞችና በጣልያኖች ላይ የብሔራዊ እርነት ጦርነት ዐውጀ ለነበረው የሱማሌ መሪ ለሰይድ ሙሐመድ ዐብዱሊ ሐሰን የሞራልና የማቲሪያል ድጋፍ መስጠቱ ነው።

በሰላሙም ጊዜ እንኳ ቢሆን ይህ የኢያሱ ፖሊሲ ቅኝ ገዥዎቹን ማስደገጠው ግልጽ ነው። ይህ ሁሉ የአንደኛው የዓለም ጦርነት አየተካሄደ እያለ መሆኑ ደግሞ ከማስደገጥም አልፎ ክፉኛ የሚያቃኙ ነበር። በቅኝ ገዥዎቹ ዐይን ኢያሱ እነሱ በአውሮጳና መካከለኛው ምሥራቅ ከጀርመንና ከቱርክ ጋር ሲተናነቁ በአፍሪቃ ቅኝ ዜጎቻቸውን የሚያሸፍኑት ወይጣን ሆኖ ታያቸው። ባንዳም ጀርመንና ቱርክ (በተለይም ቱርክ) የኢያሱን እስራቴጂካዊ ጠቃሚነት

3.23 ነጋድራስ (ጋላ ቤተወደድ) ጋይላ ጊዮርጊስ ወልደ ሚካኤል፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርና «ጠቅላይ ሚኒስትር»

ተገንዝበው ወደነሱ ካምፕ እንዲገባ ማባበል ጀመሩ። ምንም እንኳን ኢያሱ ጭልጥ ብሎ ወደዚያ ካምፕ ባይገባም ያላየው ምልክት ሦስቱ አጎራባች ቅኝ ገዥዎች ሳይውሉ ሳያድሩ እሱን ከሥልጣን ለማስወገድ እንዲተባበሩ ለማድረግ በቂ ነበር።

እንግዲህ ኢያሱን ከሥልጣን ያስወገደው የውስጥና የውጭ ጋይሎች ኅብረት የተፈጠረው በዚህ መንገድ ነበር። ውስጥ ውስጡን ሲብላላ የነበረውን ተቃውሞ ይፋ እንዲወጣ ያደረገው በጳጉሜ 1908 ሦስቱ አጎራባች ቅኝ ገዥዎች (በዓለም ጦርነቱ ወቅት ደግሞ እንዳጋጣሚ በቃል ዚዳን የተሳሰሩት አገሮች) የኢያሱን የጠላትነት እርምጃ አስመልክተው የማስጠንቀቂያ ደብዳቤ ሲጽፉ ነው። ከዚያም አልፈው ከኢያሱ የውስጥ ባላጋራዎች ጋር ኢያሱን ከሥልጣን ለማውረድ ከተስማሙ በጋላ የኢያሱን መስለም የሚያሳዩ ፎቶግራፎችና ሰነዶች በማዘጋጀት ለአድማው መሳካት ቀጥተኛ አስተዋፅኦ አድርገዋል።

3.24 ንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ምኒልክ

እንደተለመደው መሀል ሰፋሪዎች ለእድማው ሕዝባዊ ገፅታ ሰጥተውታል። ዋናው ክስ መናፍቅነት በመሆኑም የእድማው መንፈሳዊ መሪ አጩጌው ወልደ ጊዮርጊስ ነበር። አድመኞቹ የሚሰባሰቡት በአጩጌው ቤት ሲሆን ሌላው አቀነባባሪ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ነበር። የኢያሱ ዕጣ አሳዛኝነት ይበልጥ የሚታየው ግን ያቀረባቸውና የሽላማቸው ሁሉ በቀውጢው ጊዜ ሲከዱት ነው። ከነዚህም መካከል ሊጋባ በየነ ወንድምአገኘሁ፣ በጅሮንድ ይገዙ በሀብቱ፣ የኢያሱን እገት ወይዘሮ ስሂንን እስከማግባት የደረሰውና በኢያሱ ዘመን ከፍተኛውን ሥልጣን የያዘው ቢትወደድ ኃይለ ጊዮርጊስና የኢያሱ አማካሪ ነበረው ምሁር ተክለ ሐዋርያት ተክለ ማርያም ይገኙበታል።

ኢያሱን ለማውገዝ ያልቸኩለው አቡነ ማቴዎስ ብቻ ነው። አድመኞቹ ለኢያሱ ከገቡበት ቃለ መሐላ እንዲፈታቸው ሲጠይቁት ኢያሱ ለመስለሙ ተጨባጭ ማስረጃ የለም ብሎ አንገራገረ። የኋላ ኋላ ግን የአጩጌው ግፊት ቢበዛበት አድመኞቹን ከግዝቱ ፈታቸው። ከዚያ በኋላ እንዳጋጣሚ ሆኖ በዕለተ መስቀል ሰለመ የተባለው ኢያሱ ከሥልጣኑ እንዲወርድ ተወስኖ የምኒልክ ልጅ ዘውዲቱ ዙፋኑን ስትወርስ ደጃች ተፈሪ መኩንን ደግሞ አልጋ ወራሽ ተባለ። ይህ ሁሉ የሆነው ለጥቂት ደቂቃዎች ዓላማ የሌለው ተኩስ ከማስተጋባቱ በስተቀር በአጭር ጊዜና ያለብዙ ውዝግብ ነበር።

ኢያሱ ከሥልጣን መውረዱን እንደሰማ፣ ከነበረበት ከጅጅጋ ወደ አዲስ አበባ ገሠገሠ። ነገር ግን ሚሴሶ ላይ 15000 የሸዋ ጦር ጠብቆ ጦርነት

ገጠመው። ኢያሱ ተሸንፎ ወደ አፋር በረሃ መሸሽ ነበረበት። ለሚከተሉት አምስት ዓመታትም ከቦታ ቦታ ሲባረር ኖረ። እንደተጠቀሙ ለአዲስ አበባው ውሳኔ ዋና ተቃውሞ የመጣው ከኢያሱ ሳይሆን ከአባቱ ከንጉሥ ሚካኤል ነው። «የጠፋ ልጅን እፋልገኝ» ብሎ 80000 ጦር እየመራ በሸዋ ላይ ዘመተ። በሸዋ በኩልም ቁጥሩ 120000 የሚደርስ ጦር ከቶ ነበረ። የመጀመሪያው ውጊያ ቶራ መስክ ላይ በጥቅምት 7፣ 1909 ተደርጎ የወሎ ጦር ሲያሸንፍ የሸዋው መሪ ራስ ሉልሰገድ አጥናፍሰገድም ውጊያው ላይ ወደቀ። ይህ የመጀመሪያ ድልና የሸዋው ጦር ዋና አስትራቴጂስት የፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ የሸንገላ ቃላትና ገጸ በረከት ሚካኤልን አዘናጋው። ከወደቀ ጦርነት በኋላ ብዙ ደም የፈሰሰበት ከፍተኛው ውጊያ ሰገሌ ላይ ጥቅምት 17 ተደረገ። የሸዋ ጦር የከበባ ስልት ተጠቅሞ የወሎን ጦር ባላሰበበት በደጀኑ ሲያጠቃው ተበተነ። ንጉሥ ሚካኤልም ተማረከ። የሥልጣን ዝውውሩም በደም ታነጸ።

በፍጹማዊ ሥልጣን ጎዳና /1909-1923/

ዘውዲቱን ንግሥተ ነገሥት፣ ተፈሪን አልጋ ወራሽ ያደረገው የፖለቲካ ለውጥ ኢያሱን ከሥልጣን ያወረዱትን ሁለቱንም ዋና ኃይሎች ለማስደሰት ተብሎ የታቀደ ይመስላል። ንግሥቲቱ የሸዋ መኪንንት፣ አልጋ ወራሹ የሌጋሲዮኖቹ ምርጫ ነበሩ። ዘውዲቱን ለዙፋን ያበቃት ዋነኛው መለኪያ የምኒልክ ልጅ መሆኗ ነው። የሸዋ መኪንንት ምርጫ የሆነችውም እንደ ኢያሱ (ወይም ወደፊት እንደተፈሪ) ፖለቲካ ሥጋት ላይ የሚጥላቸው እርምጃ አትወስድም ብለው በመተማመን ነው። ተፈሪ እንደ ዘውዲቱ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ዝርያ በመሆኑ ለዙፋኑ እኩል ብቃት ቢኖረውም አልጋ ወራሹን ያገኘው በዘር ቆጠራ ብቻ ሳይሆን የሌጋሲዮኖቹ ወዳጅ በመሆኑና በመጠኑም አውሮጳ ቀመስ ትምህርት ስለነበረው ነው። እያደርም ይህ ከፈረንጆች ጋር ያለው ወዳጅነት የፖለቲካ ሥልጣን መሠረቱን ለማጠናከር ረድቶታል። ባንፃሩ ግን በመሳፍንቱና መኪንንቱ ዘንድ በአፍቃሬ ፈረንጅነት፣ በካቶሊክነትና አገርን በመሸጥ ሲያሳማውና ሲያስወነጀለው ቆይቷል።

የ1909ኛ የፖለቲካ ውሳኔ በተጨማሪም የእንግዳነት፣ የተገላቢጦሽነትና የአደናጋሪነት ባሕሪ ነበረው። እንግዳነቱ ከዚያ በፊት ንጉሡ ዘውድ ሲጭን ወይም ንግሥቲቱ ዘውድ ስትጭን አልጋ ወራሹን መሰየም የተለመደ ስላልነበረ ነው። ቀደም ባለው የኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ እድሜያቸው ሊጋ በሆነ ልጆቻቸው ወይ ነገሥታት ስም የመንግሥት ሥልጣን የሚያቀሳቅሱ እቲጌዎች ነበሩ። ለምሳሌም በ16ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ በልብነ ድንግል ስም ትገዛ የነበረችውን ንግሥት እሌኒና በ18ኛው መቶ ዓመት በዳግማዊ ኢያሱ እድያም ሰገድ ስም ሥልጣን የነበራትን እቲጌ ምንትዋብን መጥቀስ ይቻላል። በቅርቡ ከላይ ያየነው የጣይቱ መኩራም የነዚህን የቀድሞ እቲጌዎች ታሪክ ለመድገም ነበር። አሁን የምናየው ግን በተገላቢጦሽ እናቱ ልትሆን የምትችለው ዘውዲቱ ለሰሙ ንግሥት ተብላ፣ ልጇ ሊሆን የሚችለው ተፈሪ ግን በአልጋ ወራሽነት ሙሉ ሥልጣን በእጁ መጠቀሙን ነው።

የነገሩ ችግር አምብርትም እዚህ ላይ ነው። አደናጋሪነቱም ይኸው ነው። ዘውዲቱ ንግሥት፣ ተፈሪ አልጋ ወራሽ ተብለው ይሰየሙ እንጂ የሥልጣን ገደባቸውና የሥራ ድርሻቸው በውል አልታወቀም ነበር። አንዳንድ አስተዋይ

ሰዎች ይህ ሁኔታ ወደፊት ችግር ሊፈጥር እንደሚችል አስጠንቅቀው ነበር፤ ግን ሰሜ አላገኙም። ቀስ በቀስ ተፈሪ አልጋ ወራሽ ብቻ ሳይሆን እንደ ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴም መታየት ጀመረ። ኢያሱ ከሥልጣን እንደወረደ የተሰራጨት ሰነዶች በግልጽ የሚነግሩን ተፈሪ አልጋ ወራሽ ብቻ እንደተባለ ነው። እሱ እራሱ ሕይወቱና የኢትዮጵያ እርምጃ በተሰኘው የሕይወት ታሪኩ ግን በተጨማሪ እንደራሴ ተባልኩ ብሎ ያወሳል። ይህ አደናጋሪ ሁኔታ ነው በ1917 በተፈሪ ላይ ከተነሡት ተከታታይ አመቶች አንዱን ያስነሣው። የአድማው መሪ ቀደም ሲል በኢያሱ ላይ ፊትን ሲያዞር ያየው ሊጋባ በየ ሲሆን የነገሩ መነሻም ተፈሪ አልጋ ወራሽ እንጂ እንደራሴ ስላልተባለ ዘውዲቱ በሕይወት አስካለች ድረስ የፖለቲካ ሥልጣን ለመጠቅለል ከመሞከር መታቀብ አለበት የሚል ነው። እንደሌሎቹ ፀረ-ተፈሪ አድማዎች ሁሉ ይኸም ከሽፎ ሊጋባው በአደባባይ ከተገረፈ በኋላ ወደ ሐረር ተግዟል።

ዞሮ ዞሮ ግን ተፈሪን የረዳው እንደራሴ መባል አለመባሉ ሳይሆን ወደ ፖለቲካው መድረክ ይዞ የመጣው አገራዊ የፖለቲካ ብሰለት ነው። በዘውዲቱና በተፈሪ መካከል የሃያ ዓመት ልዩነት ቢኖርም ከሷ የበለጠ የፖለቲካና የአስተዳደር ልምድ ለማካበት በቅቷል። ምንም እንኳን አንዳንዶቹን ግዛቶች በእንደራሴ ያስተዳደረ ቢሆንም በተከታታይ የጋራ-መለታ፣ የሰላሌ፣ የሲዳሞና የሐረር ገዥ ሆኗል። ባንዳና የዘውዲቱ የፖለቲካ ልምድ አጅግ ውሱን ነበር። በተከታታይ ቀንጮ ለሆኑ መሳፍንት ከመዳራ በስተቀር (መጀመሪያ ለእኔ የሐንሰ ልጅ ለራስ አርአያ ሥላሴ፣ ቀጥሎ ለሸዋው መኩንን ለደጃች ውቤ አጥናፍ ሰንድ፣ በመጨረሻም ለበጌምድሩ ራስ ጉግሣ ወሌ) በራሷ የያዘችው የፖለቲካ ሥልጣን አልነበረም። ኢያሱ ሥልጣን ሲይዝ ደግሞ እንደ ጣውንት ተቆጥራ ይመስላል ሰላሌ ውስጥ ፋሌ በሚባል ቦታ ተዘግታ እንድትቀመጥ ተገደደች። እንዲህ ከፖለቲካ ዓለም ተገላ የቆየችውን ወይዘሮ የ1909 ከሥተቶች ድንገት ወደ ዋናው የፖለቲካ መድረክ አወጣት። በሌላ ወገን፣ ምንም እንኳን አንዳንድ ጸሐፊዎች ተፈሪ ኢያሱን ለመፈንቀል ያደረገውን ሚና ያለቅጥ አጋነው ቢያቀርቡትም ከአድማው ተካፋዮች አንዱ መሆኑ አያጠራጥርም።

ሁለቱ የሥልጣን ተጋሪዎች በፖለቲካ ልምድ ብቻ ሳይሆን ባንጉት የትምህርት እድልም ይለያዩ ነበር። ዘውዲቱ በድሮ ወግ ቅዱሳት መጻሕፍት ከማግኘቱ የሚዘልቅ ትምህርት አላገኘችም። ተፈሪ ግን ጥቂት ዘመናዊ ቀመስ ትምህርት ነበረው። ይህንንም ለማግኘት የቻለው መጀመሪያ ሐረር እባ እንድርያስ በተባለው የፈረንሳይ ካቶሊክ ሚሲዮናዊ አማካይነት፣ ጌላ ደግሞ በዳግማዊ ምኒልክ ትምህርት ቤት ነው። በተጨማሪም በሥራው ጠባይና በራሱም ዝግገሌ ምክንያት ከፈረንጆች መወዳጀት ያዘወትር በነበረው ባባቱ በራስ መኩንን አማካይነትና ራሱ የሐረር ገዥም በነበረበት ወቅት ከውጭ አገር ሰዎች ጋር በመገናኘት አድማሱን ለማስፋት ችሏል።

የማታ ማታ ግን የሥልጣኑ ፍጥጫ በዘውዲቱና በተፈሪ መካከል ብቻ ሳይሆን ባንድ ወገን በተፈሪና በአጋሮቹ ምሁራንና መኳንንት፣ በሌላ ወገን ደግሞ ዘውዲቱን የቀድሞው ወገን ሥርዓት የመቀጠሉ አለኝታና ምልክት አርገው በሚያዩ ወግ አጥባቂዎች መካከል ነበር። የወግ አጥባቂዎቹ ወገን መሪ መሆኑ የሚነገርለት ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ሲሆን፣ የአቡነና የአጨጌውም መንፈሳዊ ድጋፍ አልተለየውም ነበር። በወግ አጥባቂዎቹና በተፈሪ መካከል የነበረው ልዩነት በጥቅሉ ሲታይ ኢትዮጵያ በነፃነት ባለችበት ቆማ ትችር ወይስ

የውጭ ኃያላንን ተጠግታ ወደፊት ትራመድ በሚለው አማራጭ ላይ የሚሽከረከር ነበር። ቀደም ብለን የጠቀስነው የተፈሪና የምሁራኑ አጋርነት የመነጨውም ከዚህ ሁኔታ ነው።

የተፈሪ ኩከብ ደመቅ ብሎ መብራት የጀመረው በ1916 ነው ማለት ይቻላል። በዚያን ዓመት ኢትዮጵያ የዓለም መንግሥታት ማኅበር አባል በመሆን ዓለም አቀፋዊ ዕውቅና ከማግኘቷም በላይ ተፈሪም ራሱ ከዓለም የተዋወቀበትን ታሪካዊውን የአውሮጳ ጉዞ አደረገ። ተፈሪ ራሱ ይህን ጉዞ ከፍተኛ ግምት ከመስጠቱ የተነሣ በሕይወት ታሪኩ ውስጥ 40 ገጽ ያህል ይሰጠዋል። ምንም እንኳን ለመፈጸም የተለማቸውን ሁሉ (በተለይም የባሕር በር የማግኘቱን ጉዳይ) ከግብ ሊያደርስ ባይችልም፣ ዓለም አቀፋዊ ዝናን አግኝቶና የአውሮጳን ሥልጣኔ ባገና ለማስፋፋት በነበረው ፍላጎትም ጸንቶ ነው የተመለሰው። ጉዞው ለሱ ብቻ ሳይሆን እሱን አጅበው ሄደው ለነበሩት አያሌ መኳንንትም ዐይን ገላጭ ነበር።

አልጋ ወራሽ የተባለ ልዑል የጊዜ ጉዳይ ነው እንጂ ገጉሠ ነገሥት መሆኑ የማይቀር ነው። (የአስፋ ወሰን ኃይለ ሥላሴን ክፉ ዕድል ለጊዜው ወደገን ተወት አርገን ማለት ነው)። ይህ ሁኔታ በራሱ ተፈሪን ለፖለቲካ ሥልጣን የሚያተጋ ነበር። ተፈሪ ግን ይህን የመሰለ አትጊ ሁኔታ የሚያሻው አልነበረም። ዕውነተኛ ሰሜቱንና ፍላጎቱን ለመደበት ባለው ከፍተኛ የተፈጥሮ ችሎታ እየታዘገ፣ በዝግታ፣ ነገር ግን ባለማወላወል፣ የዙፋኑን መንገድ ተያያዘው። ሥልጣኑን ለማጠናከር ከረዱት ሁኔታዎች የመጀመሪያው በ1910 የሚኒስትሮች መሻር ነው። ይህ ሁኔታ የተፈጠረውም እንደተለመደው በርእሰ ብሔሩ ሹም ሽር ሳይሆን መሀል ሰፋሪዎች እንደገና በተሳተፉበት ሕዝባዊ ስብሰባ ነው።

በዚህ ሁሉ መሀል የተፈሪ ሚና ምን እንደነበር በውል ማወቁ ያስቸግራል። ይሁን እንጂ ሥር ሰደው የነበሩት ሚኒስትሮች በጅምላ ከሥልጣን መውረድ አገሪቱን በፈለገው ባዲስ መንገድ ለመምራት እንደሚያመቸው አጠራጣሪ አይደለም። የአድማው ተሳታፊዎች በአቤቱታቸው ተፈሪን እያሞገሱ ማውሳታቸው ተፈሪ ራሱ እንኳን ባይሆን ደጋፊዎቹ ከነገሩ በስተጀርባ እንደነበሩበት ይጠቁማል። ቢሆንም ተፈሪ አድማውን በሁለት ልብ ነበር የተመለከተው። ጥያቄው ለሱ አመቺ በመሆኑና ሕዝባዊ ድጋፍም ስለነበረው ለመቀበል ዝግጁነቱን ቢያሳይም ሕዝቡ እንዲህ በቀጥታ በፖለቲካ መሳተፉ ሳያስደነግጠው አልቀረም። ከጥቂት ወራት በፊት የተከናወነውን የሩሲያ አብዮት እያስታወሰም እንዲህ ዓይነቱ የሕዝብ ስብሰባ ምን ያህል ባገር ላይ ጉዳት ማስከተል እንደሚችል የገለጸላቸውም ለዚህ ነው። ስለዚህ ባጠቃላይ የተፈሪን አመለካከት ስንገመግም ለእንቅስቃሴው ቡራኬውን ባይነፍገውም በውስጡ ያዘለውን አደገኛ አዝማሚያዎች አልወደደውም ነበር።

በመጨረሻ ከጦር ሚኒስትሩ ከፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ በቀር ሚኒስትሮቹ በሙሉ እንዲሻሩ ተወሰነ። የሀብተ ጊዮርጊስን መትረፍ በሁለት መልክ ማየት ይቻላል። ባንድ በኩል ምናልባት እሱው ራሱ የአድማው አንቀሳቃሽ ስለነበረ ይሆናል። በሌላ በኩል ደግሞ አድማውን ያቀንባበሩት ተፈሪና ደጋፊዎቹ ከሆኑም ሀብተ ጊዮርጊስን የመሰለ ብርቱ የጦርና የፖለቲካ ሰው ገና በማለፉ መተንተኑ አያዋጣም ከሚል ግምት ይመስላል። ባጠቃላይም ምንም እንኳን ተፈሪና ሀብተ ጊዮርጊስ የሁለት ተፃራሪ ጎራ መሪዎች ቢሆኑም፣ ፊት

3.25 ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ላንግደ፣ የጦር ሚኒስትር

ለፊት የተጋጨበት ጊዜ ጥቂት ነው። በመካከላቸው የነበረው ቀዝቃዛ ጦርነት ያከተመው ሀብተ ጊዮርጊስ በታኅሣሥ 3፣ 1919 ሲሞት ነው። ተፈሪም ጊዜ ሳያጠፋ የጦር ሚኒስትሩን 15000 የሚደርሱ ጭፍራዎች መተዳደሪያቸው ከነበረው አገር ጋር በመውረስ ባንዱ የጦር ጋይሱንም ንብረቱንም ለማደርጀት ችለ።

ተፈሪ ግልጽ ተቃውሞ መጀመሪያ ያጋጠመው ከፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ ላይሆን ከደጃዝቻ ባልቻ አባ ነፍሶ ነው። በፖለቲካ ብልህነት ላይሆን በጦራቸው የታወቀው ባልቻ አድብቶ ተፈሪን ለመጥለፍ ከመሞከር ይልቅ ፊት ለፊት መጋፈጡን መረጠ። ተፈሪ የንግሥቱን ሥልጣን ቀስ በቀስ መገዝዝዙ ካስቆጣቸው አንዱ የሆነው ባልቻ፣ በ1912 እን በደርጅ ውብሸት ጋይሌ በተፈሪ ላይ ባነሣሁትና የፖሊሱ አለቃ አቃ ንብሩን ጨምሮ ብዙ መኳንንት በተሳተፉበት አድማ ተከፍሏል የሚል ጥርጣሬ ነበር። አድመኞቹ በተፈሪ ላይ ያቀረቡት ዋና ክስ አገሪቱን እየሸጠ ነው የሚል ሲሆን፤ ለዚህም በማስረጃነት ያቀረቡት ለፈረንጆች ይሰጡ የነበሩ የሞያፖል ውሎች ናቸው። የአድማው

3.26 ደጃዝቻ ባልቻ ሳር፣ የዐድዋ ጀግናና የተፈሪ መኩንን ቀንደኛ ባላንጣ

መሪዎች ምንም እርምጃ ከመውሰዳቸው በፊት ተይዘው በእስራትና ንብረት መወረስ ሲቀጡ ባልቻ ራሱን ከነገሩ ነፃ ለማውጣት ችሏል። ሆኖም ነገሩ ሞት ቢዘገይ የቀረ ይመስል እንደሚባለው ነበር። በአስተዳደሩና በባሕርይ ተፈሪና ባልቻ የሚጣጣሙ አልነበሩም። ከዚያም በላይ ተፈሪ ለአጭር ጊዜ የሲዳሞ ንዣር በነበረበት ወቅት እንዳንድ የባልቻን ጭፍሮች ማስከብላት ሲሞክሩ፣ በአፅመርነት ማለት ይቻላል፤ ይዞ የነበረውን ባልቻን አስቆጥቷል። የማታ ማታ ተፈሪ የቡና ባለፀጋ የሆነውን ግዛት ለመጠቅለል ሐሳብ አለው የሚል ጥርጣሬም ነበር። በዚህ ላይ ተፈሪ ቀስ በቀስ የንግሥት ዘውዲቱን ሥልጣን እየሸሸረ መምጣቱ ባልቻን በእምቢተኝነት እንዲነሣ ገፋፋው።

የቁርጡ ቀን በ1920 መጣ። ታማኝነቱን ለመፈተን ወደ አዲስ አበባ እንዲመጣ ከተፈሪ የተደረገለትን ጥሪ በሰበብ ባስባቡ ሲያዘገይ ከቆየ በኋላ፤ ንግሥቱ የላከችለት የማግባቢያ ቃል በመጨረሻ ሐሳቡን አስቀይሮት ትልቅ ጦር መርቆ ወደ አዲስ አበባ መጣ። ጦሩን ከከተማው በስተደቡብ በሚገኝ ው በፋሪ ተራራ ላይ አስፍሮ እሱ ጥቂት ጭፍሮቹን አስከትሎ ወደ ግቢ ሄደ። እሱ በተፈሪ ላይ ያለውን ቅሬታና ጥላቻ በግልጽ ሲያሳይ፣ ተፈሪ ግን ሙማና ጤኝን እያቀረበለት ይህን የጥንት ጦረኛ የሚያርድበትን ቢላዋ ይሰል ነበር።

3.27 በ1920 በራስ ተፈሪ ላይ ያመፀው ደጃች አባ ውቃው ብሩ

የመታውም መላ ባልቻ ከታማኝ ጭፍሮቹ ጋር ግቢ ሲፈነጥዝ ደጃች ብሩ ወልደ ገብርኤልን የሲዳሞ ገዢ አድርጎ ሹም ይህም ፋሪ በሰፈረው የባልቻ ጦር አካባቢ እንዲለፈፍ ማድረግ ነበር። ዐዋቹን ሲሰማ የባልቻ ጦር አብዛኛውን «ቁጥር ጦር» እየተባለ የሚታወቅ የገንዘብ ነገሥቱ ጦር በመሆኑ አዲሱን ገዢ ተከትሎ ነጎደ። ከመቅጽበት ባልቻ ያለ ሠራዊት ቀረ። የቀረው ምርጫ እጅ መስጠት ነበር። የደጃች ብሩም ሹመት ለጊዜው ነበር። ከሦስት ዓመት በኋላ ተፈሪ ባለሀብቱን ግዛት ልጁን ልዕልት ተናኘ ወርቅን ላገባው ለታማኝ ለራስ ደስታ ላምጠው ሰጠው።

ቀጥሎ እያደገ የመጣውን የተፈሪን ሥልጣን የተፈታተነው የግቢ ዘበኞች አለቃ ደጃች አባ ውቃው ብሩ ነው። በምኒልክ ቤተ መንግሥት ያደገው አባ ውቃው ቀስ በቀስ ዋና መጠሪያ የሆነውን አስፈሪ የቅጽል ስም ያገኘው በእድሜ የሚበልጡትን ልጆች በትግል እያሸነፈ (አየወቃ) በገንዘብ ነገሥቱ ዘንድ ታዋቂነትን ሰጠው ይባላል። ለምኒልክ ያለው ፍቅርና አክብሮት በሕይወት ብቻ ሳይሆን ከገንዘብ ነገሥቱም ሞት በኋላ ቀጥሏል። በተፈሪ ላይ ሲነሣም

3.28 ራስ ጉግሣ ወሊ፣ የንግሥት ዘውዲቱ ባልና የቤጌምድር ገዢ

ንግሥት ዘውዲቱን ደግሮ ብቻ ሳይሆን ለምኒልክ ዐፅምና መንፈስ ያለው አክብሮት ገፋፍቶትም ጭምር ነው። ከዚህም ቀደም ሲል እንደነፈታውራሪ ገብረ ማርያም ያሉ የምኒልክ ታማኝ ሉሴዎች የገንዘብ ነገሥታችንን ግቢ አናስደፍርም ብለው መጀመሪያ ከራስ አባተ፣ ቀጥሎ ከልጅ ኢያሱ ጋር ያደረጉትን መፋጠጥ ያስታውሰናል። በ1905 ኢያሱ ግቢ አናስገባም ያሉትን ዘበኞች ሲያስርና ሲሽር አባ ውቃውን «የጉልበት ነገር ነው እንጂ የተንኩል ነገር አያውቅም! ክርስቲያን ነው» (ኢጥም 400) በማለት ነፃ ለቆት ነበር። ኢያሱ ከሥልጣን ከወረደ በኋላ የግቢ ዘበኞች አለቃ ከመሆኑም በላይ የለውጥ ሐዋርያ ሆኖ የሚጠራጠሩትን ለማሳመን በወሉ፣ በጉንደርና በጎጃም ተዘዋውሯል። ከጥቂት ጊዜ በኋላ ግን በተፈሪና በዘውዲቱ መካከል የተፈጠረው የሥልጣን ሽኩቻ ያለማወላወል ከንግሥቲቱ ጎን እንዲሰለፍ አስገደደው።

የአባ ውቃውን እመፅ ያስነሣው መሀል ሰፋሪዎች ተፈሪ ንጉሥ እንዲባል በ1920 እጋማሽ ላይ የጀመሩት ቅስቀሳ ይመስላል። ከዚህም ሌላ ቀደም ሲል የወገ አጥባቂው ወገን አሁንም እንደ ዋና ጣላት ከሚቆጥራት ከኢጣልያ ጋር ተፈሪ ያደረገው የወዳጅነት ውልም ነገር ሳያባብስ አልቀረም። አንዳንድ መረጃዎች እንደሚጠቁሙትም፣ «ሀብተ ጊዮርጊስ ከሞተ ብሎ ተፈሪ አልጋውን ሊቀማኝ ነው» እያሉት ዘውዲቱ የምታሰማው እርሮ የአባ ውቃውን ልብ

ነክቶታል። ይሁንና እርምጃውን የወሰደው በሷ ቅስቀሳነት ወይም እደፋፋሪነት ሳይሆን በራሱ ውሳኔ ይመስላል። ተቃውሞውን ይፋ ለማድረግ የመረጠው ምሽግም ግቢ ውስጥ የምኒልክ ዐፅም ካረፈበት የምኒልክ መታሰቢያ ቤት ተብሎ ከታወቀው ስፍራ ነው። የምኒልክን ቅርስ ለማስከበር ታጥቆ ለተነሣ ሰው ከዚያ የተሻለ መድረክ ማሰብም ይቸግራል። ከተከታዮቹ ጋር በዚያ መሽጎ መሣሪያውን በመጥመድ አንድ ሰው አሳስቀርብም አለ። ተፈሪም ለመተኮስ እንኳ ባይሆን ለማስፈራራት በአገሪቷ ታሪክ የመጀመሪያው የሆነውን ታንክ በመታሰቢያ ቤት ፊት ለፊት ጠመደ። አባ ውቃው ለግልግል የተላኩ ሽማግሌዎችን ሁሉ እየሰደበና እያሳፈረ መለሰ። ነገሩ የተፈታው ተፈሪ ዘውዲቱ ጋ ሂዶ እሷን ስለሚሰማት ታማኝ አሽከሯን ከመሸገበት እንዲወጣ ሰው እንድትልክበት ሊያግባባት ነው። አባ ውቃው በርግጥም የላክችበት ንግሥቲቱ መሆኗን ስለተጠራጠረ ለዚሁ ሲባል ወደ መታሰቢያ ቤት የሰልክ መስመር ተዘርግቶ፣ ንግሥቲቱ ምንም ሥጋት እንደሌለባትና እሱም ወርዶ እጁን እንዲሰጥ ከገዛ አንደበቷ ስለሰማ፣ ድርውኑም ለንግሥቲቱ ብዬ ነው እንጂ ምን ቸገረኝ ብሎ እጁን ሰጠ። ተፈሪም እንኳን ብቻ በጆ ገባህልኝ ብሎ ወዲያው ለፍርድ አቀረበው። የምት ፍርድ ከተፈረደበት በኋላም ወደ እስራት ተለወጠለት።

በከተማይቱ ለጥቂት ቀናት ሰፍኖ የነበረው ውጥረት ሲረግብ፣ በአባ ውቃው መያዝ የተደፋፈሩት የተፈሪ ደጋፊዎች እንደገና ድምፃቸውን ማሰማት ጀመሩ። የከተማው ከንቲባና የተፈሪ ቡድን አቀነባባሪ በነበረው በነሲቡ ዛማኑኤል እየተመሩ ተፈሪ ንጉሥ እንዲባል በይፋ ጠየቁ። የተዋከበችው ንግሥትም ለተፈሪ የንጉሥነት ማዕረግ ከመስጠት ሌላ አማራጭ አልነበራትም። ንጉሥነቱም እንደተለመደው ባንድ ክፍለ ሀገር ላይ ሳይሆን እንዲያው በደፈናው ስለነበር በጠቅላላው ባንሪቱ ላይ ዋና ባለሥልጣን ለመሆኑ ሕጋዊ ማረጋገጫ ሆነ። በመስከረም 27፣ 1921 የውጭ አገር መንግሥታት ልዑካን በተገኙበት የተከናወነው የንግሥ በዓልም ከሁለት ዓመት በኋላ (ጥቅምት 23፣ 1923) ለሚደረገው የንጉሠ ነገሥታትነት በዓል ማሟሻ ነበር ማለት ይቻላል።

ከዚህ በኋላ በተፈሪና በንጉሠ ነገሥትነቱ ዘውድ መካከል የቀረው ግርዶሽ የበጌምድሩ ገዢና የዘውዲቱ ባል ራስ ጉግሣ ወሌ ነበር። ጉግሣ ኢያሱን ከሥልጣን ያወረደው የ1909ኛ የፖለቲካ ውሳኔ ተጠቃሚ መሆን ሲገባው ከመጀመሪያዎቹ ተጎጆዎች አንዱ ሆነ። ዘውዲቱ እንድትገግሥ ሲወሰን፣ ጣይቱ ተልማ እንደነበረችው ሁሉ ጉግሣ በባልነቱ ታላቁን የፖለቲካ ሥልጣን ለመፈሰጥ የቻለ መስሎ ነበር። ነገር ግን ያጋጣሚው አደገኛነት ከሸዋ መኳንንት የተሰረዘ አልነበረም። ስለሆነም ዘውዲቱ ዙፋን ላይ ስትወጣ ከምትወደው ባላ እንድትሰይሙ ተደርጎ ጉግሣም ወደ ቀድሞ ግዛቱ ወደ በጌምድር ተመለሰ። ይህን ተገዢው የጉንጉው ተፈሪ ነው በሚል እምነትም ጸንቶ ቆየ።

ይሁን እንጂ ጉግሣ በተፈሪ ላይ ያመፀው በግል ቂም ብቻ ተነሣሥቶ አይደለም። ለግጭቱ ተጨማሪ መንግሥታዊነት ነበረ። ቀደም ብለን የጠቀስነው በዘመኑ በወገና በለውጥ መካከል የነበረው ተቃርኖ የተካረረ ደረጃ ደረሰ ሊባል የሚችለው በሁለቱ ሰዎች ግጭት ነው። ራሱን እንደ እርቶዶክስ እምነት ሐቀኛ ጠበቃ እርግ ያቀረበው ጉግሣ፣ ተፈሪና የሸዋ ተከታዮቹ የውሻ ሥጋ ይበላሉ ብሎ ከሰሳቸው። ተፈሪ ደግሞ በኢትዮጵያ ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ አውሮፕላን በመጠቀም በጉግሣ ሠራዊት ላይ መጀመሪያ የፕሮፖጋንዳ ወረቀቶች፣ ቀጥሎ ሰምብ እዘነበባቸው። ይህ የእመላካክታቸው ልዩነት አንድ ጉልህ ማሰረጃ ነው።

በተጨማሪ ተፈሪ በተለመደ ጥበቡ ጉግሣ በራሱ ግዛት የነበረውን ሥልጣን እየገዘገዘ እንደ ደጃች አያሌው ብሩ (የስሜኑ ገዢ) ያሉትን ዘመዶችን ሳይቀር አስከድቶ ጉግሣን ብቻውን አስቀረው። ነገሩን ጠለቅ ብለን ስናየው የሁለቱ ግጭት አኮኖሚያዊ መሠረትም ስለነበረው ይዋል ይደር እንጂ መፈንጃቱ የማይቀር ነበር። ተፈሪ ወደየክፍላት ሀገሩ የአስተዳደርና የፋይናንስ መረቡን ለመዘርጋት የሚያደርገው ጥረት ዞሮ ዞሮ ለሱ ፀር መሆኑን ስለሚያውቅ ጉግሣ መቃወሙ የማይቀር ነበር። ለምሳሌም ሁለቱን ካጋጨዋቸው ነገሮች አንዱ የመተማ ጉምሩክ በማን ቁጥጥር ሥር ይሁን የሚለው ጥያቄ ነው።

በተጨማሪም ጉግሣን ለአመፅ በመጉትጉቱ ላይ የጣልያኖችና የፕሪቢቶቹ የጉጃው ራስ ኃይሉና የትግሬው ራስ ሥዩም ሚና ሳይጠቀስ የሚታለፍ አይደለም። የጉግሣ ዕጣ የሚያሳዝነው ግን፣ ኃይሉና ሥዩም መጉትጉቱ ላይ እንጂ አብሮ መሰለፉ ላይ አለመኖራቸው ነው። ቅቅ ስለሆኑ ሃይ ሃይ ብለው አስነሥተው ጦርነት እፍጦ ሲመጣ ገሽሽ አሉ። ይህንን ሁኔታ ነው የጉግሣ አዝማሪ ምስጋናው አዳኛ ከእንችም ጦርነት በኋላ ልብ በሚነካ መሸ የገለፀው፤

ከኛይቱ ወረቀት ያልፈረመ የለም፤
መላው ታጥቆ ገባ ግደለም ግደለም፤
ትግራም ገባ አሉ ሰምቶ በፍጥነት፤
ጎጃምም ገባ አሉ ሰምቶ በፈጥነት፤
የወሌውን ጉግሣ ሞኝን የኔ ጌታ መፈተኛ አርጎት።

ለጦርነቱ ሰበብ የሆነው ጉግሣ ከተፈሪ ለሚመጡለት ትእዛዞች ያሳየው እምቢተኝነትና ዳተኝነት ነው። በመጀመሪያ ጉግሣ ወረኢሉ መጥቶ እንዲገናኝ ው (ማለትም ታማኝነቱን እንዲገልጽ) ተፈሪ ተደጋጋሚ ጥሪ ቢያቀርብለትም አሻፈረኝ ብሎ ቀረ። በመጨረሻም ተፈሪ የጉግሣን እምቢተኝነት ገዳ ለማውጣት ብሎ በዚያን ወቅት በኢኮኖሚ ችግር ተነሣሥቶ የአፋርን ግዛት በመውረር በመንግሥት ላይ እምዖ የነበረውን የራያና አዘበ ግዛት ፀጥ እንዲያስደርግ ላከበት። ጉግሣም እመፀኞቹን ከመቅጣት ይልቅ ከነሱ ጋር መተባበር ጀመረ። በዚህን ጊዜ ተፈሪ በቂ ምክንያት አግኝቶ በጦር ሚኒስትሩ በደጃት (ኋላ ራስ) መሉጌታ ይገዙ የሚመራ ጦር ላከ። የነገሩ አካሄድ ስላላማራት ባሏን ጉግሣን ከጥፋት ለማዳን ንግሥቲቱ በደብዳቤ ለተፈሪ አሜን ብሎ እንዲገባ መወትወት ጀመረች። ጉግሣ ግን ጦር በመግጠሙ ስለቆረጠ ፍንክችም አላለም። የአንችም ጦርነት (ጽና ወይም ዘቢጥም ተብሎ ይታወቃል) በመጋቢት 22፣ 1922 ሆነ። የተፈሪ ጦር በሠራዊት ብዛትና በጦር መሣሪያም ብልጫ ከማሳየቱም በላይ፣ ከፍተኛ ሥነ ልቡናዊና ቁሳዊ የበላይነት ያረጋገጡለት የጦር አወሮፕላኖችም ነበሩት። ቢሆንም የጉግሣ ጦር መሪው ከወደቀም በኋላ በልበ መሉኑነት ውጊያውን ቀጠለ። በመጨረሻ ከመሸነፍ ግን አልዳነም። ከሁለት ቀን በኋላም የባሏ ፍቅር ከልቧ ያልጠፋው ንግሥት ዘውዲቱ የነበረባት ሕመም በድንጋጤ አገርሽቶባት ይመስላል ሕይወቷ አለፈች። ተፈሪ ፊት የተደቀነው ፖለቲካዊና ወታደራዊ መሰናክልም እንዲህ ባንድ ጊዜ ተወገደ። ተፈሪ ኃይለ ሥላሴ ሆነ።

3.29 የአንጉም ጦርነት

የፍጹማዊ አገዛዝ መመሥረት /1923-1928/

የጋይላ ሥላሴ ሥርዓተ ንግሥ ዘውዲቱ በሞተች በሰባተኛው ወር ተከናወነ። በመሀል ያለው ጊዜ በኢትዮጵያ ታሪክ ታይቶ የማይታወቅና ፍጹማዊ አገዛዝ የሚጠይቀውን የንግሥ በዓል ማዘጋጃ ወቅት ሆነ። በ1916 ተፈሪ እያሌ ያውሮጳ አገሮችን መጉብኘቱ ለንጉሣዊ አጀብና ለሽብርቅ ያለውን ግምት ከፍ አድርጎታል። ስለዚህም ለእንዲህ ያለው ወቅት አግባብ አለው ተብሎ ንጉሠ ነገሥቱና እቴጌዋ የሚጓዙበት ሠረገላ ከጀርመን ንጉሣዊ ቤተ ሰብ መጥቶ ነበር። ልብሱ ሁሉ በወርቅና በሐር ተሸቆጥቶ ነበር። አዲስ አበባም የማሸብረቅ ዘመቻ ተከፍቶባት ሌላ መልክ ያዘች። አጠያፊ ቤቶችና መንደሮች ተወገዱ፤ ቤተ መንግሥቱም በኤሌክትሪክ ብርሃን ደመቀ። መንገዶች አስፋልት፤ ፖሊሶችም አዲስ ዩኒፎርም ሰበሱ። አዲስ አበባም ከመለያዎቿ አንዱ የሆነውን የምኒልክን የፈረሰኛ ሐውልት ያገኘችው በዚህ ጊዜ ነው። በዓሉ ዓለም አቀፍ ትኩረትን በከፍተኛ ደረጃ የሰጠ ነበር። ኢጣልያን በመወከል የሳቮይ ልዑል፤ እንግሊዝን በመወከል ደግሞ የጉሉስተር መስፍን ተገኝተዋል። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከ ጣልያን ወረራ ድረስ ከኢትዮጵያ ያልተለዩት ጋዜጠኞችም በብዛት መጥተዋል። ዝነኛው የእንግሊዝ ደራሲ ኢቪን ምውም በበዓሉ ላይ ተገኝቶ ለመጨረሻ ትውልድ ትዝታዎቹን ቀምሞ ለመተው በቃ።

የተፈሪ የፖለቲካ ቁመና መለወጥ የጀመረው ግን ገና ንጉሠ ነገሥት ከመሆኑ በፊት ነው። በ1921 ንጉሥ ከተባለ ወዲህ ጋዜጠኞች የቀድሞ ነግታቸው እየኩሰሰ ተፈሪን ማወደስ ጀምረዋል። ሥርዓተ ንግሥ የተፈጸመበት ጥቅምት 23፤ 1923 የሂደቱ ማሳረፊያ እንዲ መጀመሪያ አልነበረም። እንደዚህ ፍጹማዊ ሥልጣን ከጨበጠ በኋላ የዘመነ መሳፍንት ቅሪቶችን የማስወገዱን ጉዳይ ሥራዬ ብሎ ተያያዘው። ቴዎድሮስ አሐዳዊ መንግሥት ለመመሥረት ሞክሮ እንደከሸፈበት አይተናል። የሐንስና ምኒልክም ከዚህ ትምህርት ወስደው ነው ይመስላል ከክልላዊ አገዛዝ ጋር ታርቆ መኖርን መርጠዋል። የተናቁትን የተጠሉትን አቀርባለሁ የሚለው ለጊዜው እንግዳ የሆነው የኢያሱ ሙከራም ዙፋኑን እስከማጣት አብቅቶታል። ከዚህ ሁሉ አንፃር ጋይላ ሥላሴ በታሪክ ከሚታወቅባቸው ነገሮች አንዱ ቴዎድሮስ ያለመውን አሐዳዊ መንግሥት እውን ማድረግ ነው። ይህም ሁኔታ ነው ከሕይወት ታሪኩ (ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ) እንደምንረዳው ንጉሠ ነገሥቱ ራሱን እንደ ፀረ ፊውዳል ታጋይ እንዲቆጥር ያደረገው። ይህም የፊውዳሊዝምን መሠረታዊ ኢኮኖሚያዊ ይዘት ካለማጤን የመጣ አስተሳሰብ ነው። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን ጋይላ ሥላሴ ይታገል የነበረው ፊውዳሊዝምን ለማስወገድ ሳይሆን ባንድ ወገን የንጉሡን ሥልጣን አጠናክሮ በሌላ ወገን ደግሞ የመሳፍንቱን ኢኮኖሚያዊ ጥቅም አስከብሮ ፊውዳሊዝምን በአዲስ መሠረት ላይ ለማቆም ነው። በኢትዮጵያ የፍጹማዊ አገዛዝ ዓይነተኛ ባሕርይም ይኸው ሆነ።

ከሁሉም በፊት ግን ይህ አገዛዝ ሕጋዊ መሠረት ያስፈልገው ነበር። ይህን ያገኘውም በ1923 በታወጀው ሕገ መንግሥት አማካይነት ነው። ሕገ መንግሥቱ ከመታወቁ አስቀድሞ የነበረው ክርክርም በማዕከላዊነትና በክልላዊነት መካከል የነበረውን ትግል እጉልቶ የሚያሳይ ነው። ከራስ እምሩ ጋይላ ሥላሴ በስተቀር መሳፍንቱ ክልላዊ ሥልጣን ተከብሮ እንዲቆይ ተሟጋች ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ ሚኒስትሮችና መኳንንቱ የመደብ ጥቅማቸው እየሰጣቸው ሹመት በሥራ እንዲ በትውልድ መሆን የለበትም ባዮች ሆኑ። በመጨረሻ በንጉሠ

ነገሥቱ የቀረበው አስታራቂ ሐሳብ በግልጽ ለማዕከላዊነት ያደላ ሲሆን፤ ለመሳፍንቱ ካሣ እንዲሆን አገልግሎታቸው እየታየ የርሱት ጉልት መብታቸው የሚጠበቅላቸው መሆኑን የሚያረጋግጥ ነበር።

የእኔ ጋይላ ሥላሴ ሕገ መንግሥት ማወጅና የምኒልክ ሚኒስትሮችን መሸም በተመሳሳይ አጋጣሚዎች የተከናወኑ ድርጊቶች ናቸው። እንደ ሚኒስትሮቹ መሸም ሁሉ የሕገ መንግሥቱም መታወቂያ ባንድ መልኩ ለፈረንጅች የኢትዮጵያን ዘመናዊነት ለማሳየት ታቅዶ የተደረገ ይመስላል። ምክንያቱም የሕገ መንግሥቱ አንዳንድ አንቀጾች ለሚኒስትሮች እንደወጡት ደንቦች ሁሉ ሥራ ላይ መዋላቸው አጠራጣሪ ስለነበረ ነው። ሁለተኛ የሕገ መንግሥቱ አንድ ዓላማ ምኒልክ የሚኒስትር መሥሪያ ቤቶችን ሲያቋቁም እንደነበረው ሁሉ፤ የወራሴ መንግሥትን ጥያቄ ለመፍታት ነው። የሕገ መንግሥቱ የመጀመሪያዎቹ አንቀጾችም በዚህ ላይ ያተኮሩ ናቸው። በዚህም ረገድ ይህንን አወዛጋቢ ጥያቄ ሕጋዊ መፍትሔ ለመስጠት የተደረገው የመጀመሪያ ሙከራ ነበር ማለት ይቻላል። ቀድሞም የአልጋ መውረስ ጥያቄ የሚፈታው በሕጋዊ አንቀጽ ሳይሆን ተቀናቃኝ የተባለውን ቤተ ዘመድ ሁሉ በሞት ወይ በአስር በማስወገድ ነበር።

በ1948 እንደገና ታደሰ የወጣው ሕገ መንግሥት ይህን የወራሴ መንግሥት ጥያቄ ከበፊተኛው በበለጠና በተብራራ ሁኔታ ለመፍታት ሞክሯል። የሚገርመው ነገር ግን ይኸ ሁሉ ጭንቀት መና ሆኖ መቅረቱ ነው። ምክንያቱም፤ ሁላችንም እንደምናውቀው እኔ ጋይላ ሥላሴ የመጨረሻው «ሰሉሞናዊ» ንጉሥ ሆኖ ቀርቷልና። ሌላው የሕገ መንግሥቱና አሱም ያቋቋመው ምክር ቤት ሚና ብሔራዊ አንድነትን ለማመቻቸት ነው። ፓርላማ በአንድነት ትምህርት ቤት የሚመሰል ሆኖ ነው የቀረበው። ይህንንም ንጉሠ ነገሥቱ የመጀመሪያውን ፖርላማ ሲከፍት ካደረገው ንግግር በግልጽ ለመረዳት እንችላለን።

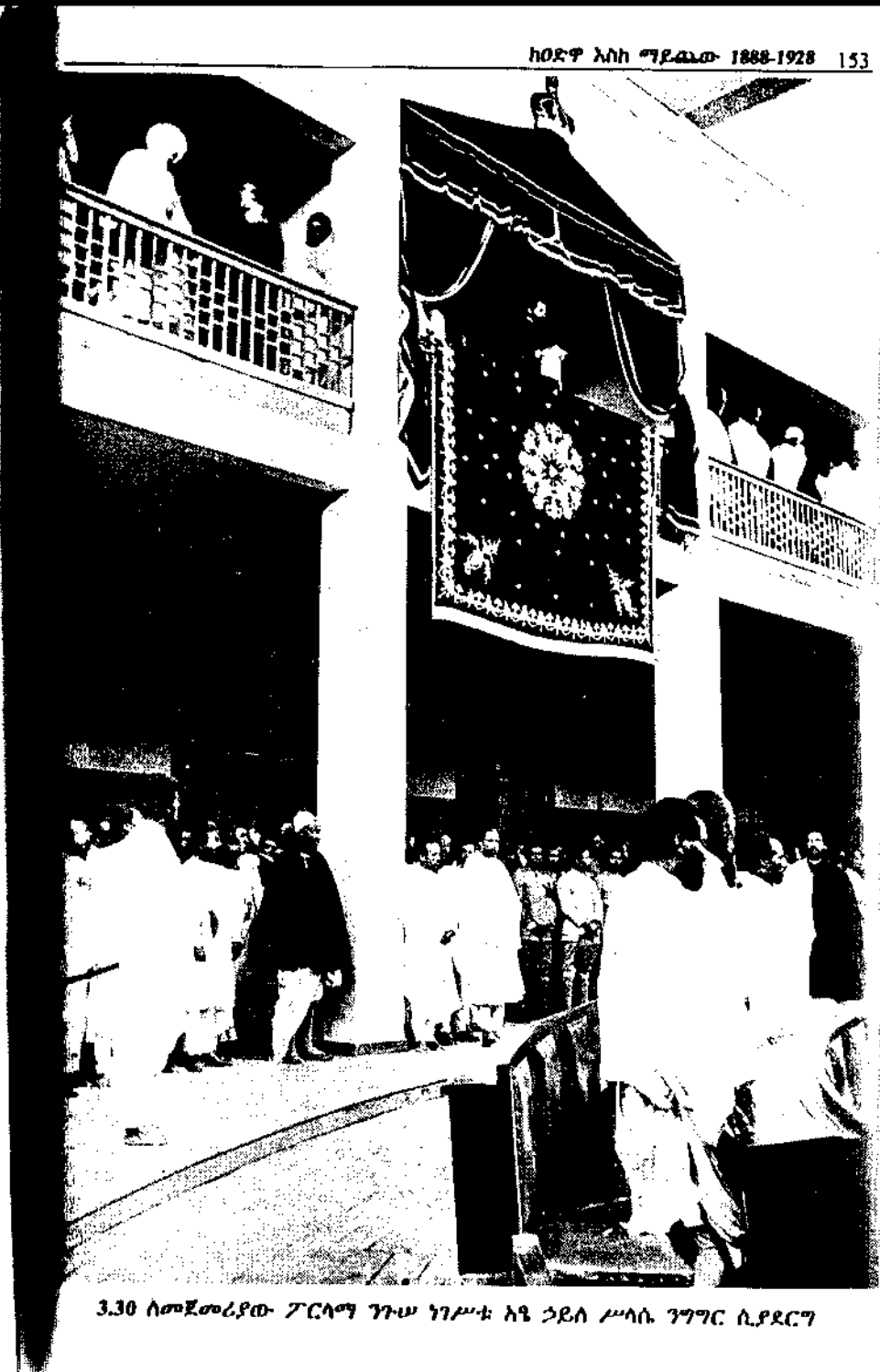
ሕገ መንግሥቱ ያተከረበት ዋነኛ ነጥብ በንጉሠ ነገሥቱና በመሳፍንቱ መካከል የሚኖረውን የሥልጣን ሚዛን መደንገጥ ላይ ነው። የሕዝቡ ጉዳይ ተቀጽላ ነበር። የሕዝቡን መብትና ግዴታዎች የሚገልጹ አንዳንድ አንቀጾች የገቡትም እንዲህ ዓይነት አንቀጾች የሌሉትን ሕገ መንግሥት ሰው ፊት ማቅረብ ስለማይቻል ይመስላል። የሕገ መንግሥቱ መግቢያ ይህንን ሁኔታ እንዲህ ሲል ይጠቀማል፤

እንግዲህ ከዚህ በላይ የተጻፉት ማስረጃዎች ተዘርዝረው የንጉሠ ነገሥቱ ክብርና ጥቅሙ ጋይሉና የሚገባው መብቱ ለዘሩ የማይፋለስበትን ውላታ፤ እንደዚሁም ለመሳፍንቱና ላቅኝዎቹ ለመኳንንቱ ክብራቸውና ጥቅማቸው ለክራቸው የሚያልፍበት፤ እንደዚሁም ደግሞ በኛ መካከል ይኸንን ሕገ ስኗቱም ሕዝቡም የኢትዮጵያ ተወላጅ ስለመሆኑና ኢትዮጵያን ስለመውደዱ የሚገባውን ጥቅምና መብት ማግኘት የሚያስፈልገው ነውና፤ ከዚህ ቀጥሎ ባለው ሕገ መንግሥት ውስጥ የሁሉም ዝርዝሩ ይገኛል። (ማንተመ ሥላሴ፤ 763፤ ስርዝ የተጨመረ)

ሁለት ምክር ቤቶች ያሉት ፓርላማ አባሎች አመራረጥም ሕዝቡ ለቀጥተኛ የፖለቲካ ተሳትፎ ገና አልበቃም ከሚል እምነት የመነጨ ነው። የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት አባላት መሳፍንትና መኳንንት ሲሆኑ እነሱም በቀጥታ በንጉሠ ነገሥቱ የሚሰየሙ ናቸው። የሕግ መዋሪያ ምክር ቤት አባላትም ቢሆኑ በቀጥታ በሕዝቡ የሚመረጡ ሳይሆኑ ሕዝቡ በመረጣቸው መራሮች የሚሰየሙ (ባለመራት የሆኑ) ነበሩ። የፓርላማ አባል ለመሆን የሚያስፈልገው የብቃት መመዘኛ ንብረት ተራውን ሰው ብቻ ሳይሆን ሀብታም ነጋዴዎችም የሚያገልገሉ ነው። የሕግ መንግሥቱ ደራሲ በድሮንድ ተክለ ሐዋርያት ሕግ መንግሥቱ ሲታወቅ ባደረገው የውዳሴ ንግግር ለኢትዮጵያ የሚያስፈልጋት በሕግ የተገደበ ንጉሣዊ አገዛዝ መሆኑን ለማሳየት ይጥራል። ሕግ መንግሥቱም ይህን አረጋግጧል የሚል እምነት ያለው ይመስላል። ዲሞክራሲ ግን ከጥያቄ ውጭ ነበር። ተክለ ሐዋርያት እንዳለው «እንደዚህ ያለው የመንግሥት አኳኋን (ማለትም ዲሞክራሲ) በጣም ላልተማረና ላልሰለጠነ ሕዝብ የሚፈቀድ አይደለም። ለሠለጠኑትም ሕዝቦች እንኳ ደም እያፋሰሰ በጣም አስቸግሮ ይኖራል።» (ማኅተመ ሥላሴ 804)

በሕግ መንግሥቱ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለመሾምና ለመሸር፣ ፍርድ ለመስጠት፣ ጦርነት ለማወጅና ለማቆም፣ መሪትና የክብር ማዕረጎች ለመስጠት ያለው ፍጹማዊ ሥልጣን በማያሻማ ሁኔታ ተረጋግጧል። መሳፍንቱ ቀድሞ ያደርጉ እንደነበረው ከውጭ መንግሥታት ጋር ውል ለመዋዋልም ሆነ ያለ ንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ መሣሪያና ሽልማት ለመቀበል አልተፈቀደላቸውም። ነገሩን ታሪካዊ ድራማ ያጎናጸፈው ይህን የፖለቲካ ሞታቸውን ያረጋገጠውን ሕግ መንግሥት መሳፍንቱ በተራ ተሰልፈው እንዲፈርሙ መደረጋቸው ነው። የፈርማው ስነ ሥርዓት የሚያረጋግጠው ሌላ ነገር ከላይ እንደጠቀስነው ሕግ መንግሥቱ በመሠረቱ በንጉሠ ነገሥቱና በመሳፍንቱ መካከል የተደረገ ውል መሆኑን ነው። መሳፍንቱና መኳንንቱ የመወሰኛውና የመምሪያው ምክር ቤት አባል ሆነው እንዲሠሩ ቢመረጡም፤ ድንበር እንዳያልቁ ለንጉሠ ነገሥቱ ታማኝነታቸውን ያረጋገጡ ባለሟሎች የምክር ቤቶች ፕሬዚዳንትና ምክትል ፕሬዚዳንት ሆነው ተሰይመውባቸው ነበር። ለምሳሌ የመወሰኛው ምክር ቤት ፕሬዚዳንትና ምክትል ፕሬዚዳንት ሁለቱም ከመሳፍንት ዘር ያልተወለዱና የሥልጣን እድገታቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ ባላቸው ታማኝነት ያገኙ ነበሩ፤ የመጀመሪያው ቤትወደድ ወልደ ጻድቅ ጎሹ፤ የሁለተኛው ደግሞ ብላቴን ጌታ ሣህሌ ጸዳሱ። እነዚህ ሹማምንት እንደነሱ ከሣ ጋይሉ፤ ራስ ጋይሉ ተክለ ሃይማኖትና ራስ ሥዌም መንገሻን የመሳሰሉ መሳፍንት እንዲጻፉ መደረጋቸው መሳፍንቱ ምን ያህል በንጉሠ ነገሥቱ መዳፍ ሥር እንደወደቁ ጉልህ ማስረጃ ነው። በመሠረቱ መሳፍንቱ ከሥልጣን ተቀናቃኝነት ወደ ማዕከላዊው መንግሥት ሥልጣን አስተላለፊ በይነት ተለውጠዋል ማለት ነው። የሕግ መንግሥቱ እርቃቂ በድሮንድ ተክለ ሐዋርያት ከብዙ ዓመታት በኋላ ትዝታውን በቃለ መጠይቅ ሲያካፍል ይህንን እውነታ ነው ያረጋገጠው።

በዚያን ወቅት የኛ ፍላጎት የፓርላማ አባላት በደንብ እንዲሠሩ ወይ ዘመናዊ ሕግ እንዲያወጡ አልነበረም። እኛ የፈለግነው ሕዝቡ መንግሥት የሚያወጣውን ሕግ እንዲቀበልን

3.30 ለመጀመሪያው ፓርላማ ንጉሠ ነገሥቱ አዲስ ጋይሌ ሥላሴ ንግግር ሲያደርግ

3.31 የ1923ቱ ሕገ መንግሥት አርቃቂ በጅርንድ ተክለ ሐዋርያት

ነው። ይህንንም ተቀባይነት ለማግኘት የሚያመቸው መሳፍንቱ መጀመሪያ ተነጋግረውበት ከተቀበሉት ነው። ... (በሌላ አነጋገር) እኛ የፈለግነው የኢትዮጵያን ሕዝብ በመሣፍንቱ አማካይነት ለማነጋገር ነው። ስለዚህ መሣፍንቱን ለዕትፃችንና ለዓለማችን መሣሪያ አደረግናቸው ማለት ይቻላል። (Markakis፣273)

ይህ ማለት ግን መሳፍንቱ ሁሉ ሳያቅማሙ ላዲሱ ሕገ መንግሥት ተገዥ ሆኑ ማለት አይደለም። ሳልዋጋ አልሞትም ካሉት መሳፍንት መካከል ዋነኛው የነጃሙ ራስ ኃይሉ ተክለ ሃይማኖት ነው። አባቱ ምንም እንኳን በ1874 በእምባቦ ጦርነት ተሸንፎ ከማዕከላዊ ሥልጣን ተቀናቃኝነት ቢወገድም፤ በግብ-ያለውን ክብርና ሥልጣን አስከብሮ ለመቆየት ችሏል። እንግዲህ አሁን ሕገ መንግሥቱ ያዘለው አደጋ እምባቦ እንኳ ያላደረገውን ለማድረግ መቃጣቱ ነው።

3.32 የነጃሙ ገዥ ራስ ኃይሉ ተክለ ሃይማኖት

ይህም ለኃይሉ የሚዋጥለት አልሆነም። በፖለቲካ ባልጠቅና አመቺ ጋብቻዎች በፈጠሩለት ሁኔታ ታግዞ ግዛቱን ለሠላሳ ዓመታት ያህል ከሞላ ጉደል በነፃነት የመራው ኃይሉ፤ በተጨማሪም የገጠሩን ሕዝብ ያለርገራጌ በመቅረጥና በከተማውም ንግድ በመሪነት በመሳተፍ ብዙ ሀብት ለማካበት በቅቷል። ተፈሪን በብልጠትም ሆነ አርቆ በማሰብ የሚፎካከረው አንድ መስፍን ቢኖር እሱው ኃይሉ ነበር። ስለዚህም ነው የሁለቱ ፍልሚያ «ብልጥ ለብልጥ» የሆነው።

በዚህም ተፈሪ ከነደጃች ባልቻለ ደጃች አባ ውቃውና ራስ ጉግሣ ጋር ካደረገው ትግል በዓይነቱ የተለየ ነው። ይሁን እንጂ በዚህ የረቀቀ የፖለቲካ ቁማር የማታ ማታ ኃይለ ሥላሴ ኃይሉ ራሱን ጠልፎ የሚጥልበት ወጥመድ ውስጥ ነው ያስገባው። ኃይሉ ባልጠግብ ባይነት በነጃም ሕዝብ ላይ የጫነው የቀረጥ ሽክም ተቃውሞ ፈጠረበት። በተለይም ቤተ ክህነትንም ከዚህ የቀረጥ ጫና አለመማሩ ቀሳውስቱን አስቀይሞ በለነበር ለኃይለ ሥላሴ ፀረ-ኃይሉ ፐሮፖጋንዳ ተስማሚ ሁኔታን ፈጠረለት። በመጨረሻ ለኃይሉ ውድቀት ዋነኛ ምክንያት የሆነው ፍቺ በእስር ላይ የነበረውን ኢያሱን ለማስመለጥ ሲያሰር መገኘቱ ነው። በዚህ ክስ እጁ ተይዞ ለፍርድ ቀርቦ የሞት ፍርድ ተፈረደበት። ኃይለ ሥላሴም እሱ ቢሞት ምን አጠቀማለሁ ብሎ ይመስላል ይልቅስ ሞቱ በእስር ተለውጦ እጅግ የሚያገጓው የኃይሉ ሀብት ለመንግሥት ውርስ አንዲሆን በየነ።

ይህ የሆነው በ1924 ሲሆን ሁለት ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ ንጉሠ ነገሥቱ ፊቱን ወደ ጅማ አፃ ደፋር አዞረ። ገምሳ ዓመት ያህል ጅማን ሲያስታዳድር የነበረው ጸገማዊ አፃ ደፋር ከዚህ ዓለም በሞት እንደተለየ፤ ጅማ አባ ደፋር ለምኒልክ በሰላም ከጠረገበት ጊዜ ጀምሮ የነበራትን የውስጥ አስተዳደር ነፃነት ተገታ በማዕከላዊ መንግሥት ቁጥጥር ሥር ወደቀች። በዚህም

3.33 የትግራው ገዢ ደጃች (ኋላ ራስ) ሥዩም መንግሥት

ግዛቶችን በማዕከላዊ መንግሥት ቁጥጥር ሥር የማድረግ ሂደት ተጠናቀቀ ማለት ይቻላል። አብዛኛው የደቡብ ክፍል ቀደም ሲል በምኒልክ የግዛት ማስፋፋት ዘመን ከሸዋ የሄዱ አገረ ገዦች ተሸመውበታል። በሰሜን በኩል ወሎ ከሰገሌ በኋላ ቀስ በቀስ ወደ ማዕከሉ እየተሳበች መጥታ በመጨረሻ አስፋ ወሰን ኃይለ ሥላሴ ገዢ ሆኖ ሲሾምባት የቤተ መንግሥት ማድቤት ሆናለች። ከእነዚህም ጦርነት በኋላ ደግሞ በጌምድር ለኃይለ ሥላሴ ባለው ታማኝነት ለታወቀው ለራስ ካሣ ኃይሉ ተሰጥታለች፤ እሱም ሥልጣኑን ለልጁ ለወንድወሰን አስተላልፏል። ራስ ኃይሉ ተከላ ሃይማኖት እላይ እንዳየነው ለአስራት ሲበቃም ንጃም ላይ ሌላ የንጉሠ ነገሥቱ የቅርብ ዘመድና ወዳጅ የሆነው ራስ እምሩ ኃይለ ሥላሴ ተሾመባት።

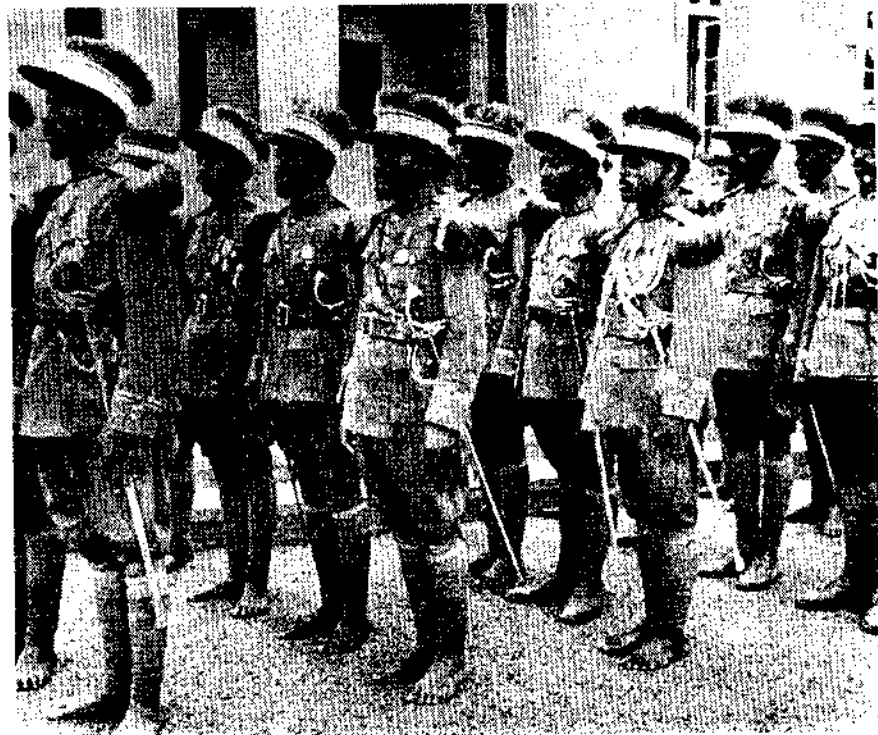
ከዚህም ባሻገር፣ የድገረ 1933ቱን ሁኔታ የሚያበሰር የጠቅላይ ግዛት አወቃቀር በመከራ ላይ ነበር። ይኸውም «ሞዴል አውራጃዎች» ተብለው በታወቁት እንደ ጨርጨር ባሉ ሥፍራዎች የተጀመረው ነው። ጨርጨር በተከታታይ ተራማጅ ተብለው ለሚታወቁ አስተዳዳሪዎች (ራስ እምሩ፣ ሐኪም ወርቅነህና፣ በጅርንድ ተክለ ሐዋርያት) ተሰጥታ የዘመናዊ አስተዳደር ላቦራቶሪ

ለመሆን በቅታለች። ከ1933 በኋላ በመላ ሀገሪቱ ለተዋቀረው የጠቅላይ ግዛት አስተዳደር ስልትም ፈር ቀዳለች።

በዚህ ሁሉ መሀል ከማዕከላዊው መንግሥት ቀጥተኛ ቁጥጥር ውጪ ሆኖ ለመቆየት የቻለው የትግራይ ግዛት ብቻ ነው። ሁለቱም የአፄ ዮሐንስ የልጅ ልጅ የሆኑት ራስ ሥዩም መንግሥትና ራስ ጉግሣ አርአያ አንደኛው ምዕራብ ሁለተኛው ምሥራቅ ትግራይን ተከፋፍለው ከሞላ ጎደል በውስጣዊ ነፃነት ያስተዳድሩ ነበር። እነሱን ወደ ማዕከላዊ መንግሥት ለመላብ የተሞከረው በቀጥተኛ አስተዳደራዊ ቁጥጥር ሳይሆን በጋብቻ መተላለር ነበር። በዚህም መሠረት ራስ ጉግሣ የኃይለ ሥላሴን የወንድም ልጅ የሻሸወርቅ ይልማን ሲያገባ፣ ልጁ ኃይለ ሥላሴ ደግሞ የንጉሠ ነገሥቱን ልጅ ዘነበወርቅን አግብቶ ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ የንጉሠ ነገሥቱ የበኩር ልጅና ኋላም አልጋ ወራሽ የሆነው የአስፋ ወሰን የመጀመሪያ ሚስት የራስ ሥዩም ልጅ ወለተ አሥራኤል ነበረች።

መንግሥት በግዛቶች ላይ ያለው ፖለቲካዊና አስተዳደራዊ ቁጥጥር በወታደራዊ አቅሙ ላይ ቀጥተኛ ተጽዕኖ ነበረው። ስለሆነም የተፈሪ የፖለቲካ የበላይነት እያደገ በመጣ ቁጥር የማዕከሉም ወታደራዊ ኃይል እንደዚሁ ያድግ ጀመር። ወታደራዊ ድርጅት አሁንም ግዛታዊ ወይም ክልላዊ ባሕሪውን ያልለቀቀ ቢሆንም ንጉሠ ነገሥቱ በሹሞቹ እማካይነት በክልላዊ ሠራዊት ላይ ማዘዝ ይችላል። ይሁን እንጂ ይህ ሁኔታ በተለይም የሰሜን ግዛቶችን በተመለከተ አለቅጥም ተጋኖ መቅረብ የለበትም። የኢጣልያ ወረራ እንደሚያሳየው ማዕከላዊው መንግሥት በነዚህ ግዛቶች ላይ የነበረው ወታደራዊ ሥልጣን ውሱን ነበር። ለምሳሌ ዘመዱን ጉግሣ ወሊን ከድቶ ለተፈሪ ያደረው የሰሜን ደጃች እያሉው ብሩ የተመኘውን የጉግሣን ግዛት አለማግኘቱን ካወቀ በኋላ ልቡ በማዕከላዊው መንግሥት ላይ ሸፍቷል። ስለዚህም ጣልያኖችን የተቋቋመው በግማሽ ልብ ነበር፤ በመጨረሻም ወደነሱው ገብቷል። ጣልያኖችም የራሳቸውን ማዕረግ ሰጥተው አዲስ በክለሉት የአማራ ግዛት ላይ ገዢ አድርገው ሾመውታል። ራስ ሥዩም መንግሥትም የሰሜን ግንባር ጦርነት ለኢትዮጵያ እንዳልሠመረላት ካየ በኋላ ለጣልያኖች አድሯል። ከሁሉም በላይ ብዙ ጊዜ የሚጠቀሰው የደጃች ኃይለ ሥላሴ ጉግሣ በመጀመሪያው አጋጣሚ መከዳት ነው።

የወደፊቱን ወታደራዊ ሥርዓት በመጠቀም በኩልም ሊጠቀሱ የሚገባቸው ክንውኖች ነበሩ። በውጭ አገር ኤክስፐርቶች የሠለጠኑና በቀጥታ በማዕከላዊው መንግሥት የሚታዘዙ ወታደራዊ ክፍሎች ተመሥርተዋል። ከነዚህም መካከል ዋነኛው በጦርነት፣ በተለይም በማይጨው ውጊያ ላይ፣ ስሙን ሊያስጠራ የቻለው የክብር ዘበኛ ነው። በትጋትና በቆራጥነት እነሱን ሊስተካከሉ የቻሉት በጦር ሚኒስትሩ በራስ ሙሉጌታ ይገዙ የሚመሩትና የዐድዋ መንፈስ ያልተለያቸው የቀድሞው የንጉሠ ነገሥቱ ወታደሮች ናቸው። የክብር ዘበኛን ጦር ያሠለጠነው በ1922 ወደ ኢትዮጵያ የመጣው የቤልጅግ አማካሪዎች ቡድን ነው። የክብር ዘበኛ በዚያን ወቅት ሦስት ባታሊዮን የእግረኛ ጦርና አንድ ባለ ከባድ መትረፍ ጦር ነበረው። አብዛኞቹ የጦር መኩንኖችም የፈረንሳይ ቋንቋ ወታደራዊ አካዳሚ በነበረው በሳን ሲር የሰለጠኑ ነበሩ። ይህን ዘመናዊ የጦር ድርጅት ከቀድሞው የንጉሠ ነገሥቱ ጦር ጋር የሚያገናኘው አንድ ሐረግ ነበር። እሱም በድስት መቶ የሚያህሉ መሀል ሰፋሪዎች ወደዚሁ ክብር ዘበኛ ጦር

3.34 የክብር ዘበኛ ጦር 1928

እንዲገቡ መመልመላቸው ነው። ዋናው የክብር ዘበኛ ጦር ሰፈር አዲስ አበባ ሲሆን፣ በዚሁ አምሳል የተደራጁ ክፍሎችም ባንዳንድ ግዛቶች (ለምሳሌ ባሌ፣ ሐረር፣ ወልጋ) ይገኙ ነበር። በ1927 ደግሞ በስዊድን ወታደራዊ ኢክስፐርቶች አማካሪነት የመጀመሪያው የጦር ትምህርት ቤት በሆለታ ተከፈተ። ሆኖም ሦስት ዓመት የሚፈጅ የመጀመሪያው የሥልጣና ኮርስ ሳይፈጸም ኢጣልያ ኢትዮጵያን ወረረች። ዕጩ መከራከሪያም ወታደራዊ ሕይወታቸውን በመከራከላት ሳይሆን በአርበኝነት እንዲጀምሩ ተገደዱ።

ምዕራፍ አራት

የኢጣልያ ወረራ (1928-1933)

ጦርነት

ጣልያኖች በ1888 ዐድዋ ላይ ድል ከሆኑ በኋላ ለአጭር ጊዜ በሰሜን ምሥራቅ አፍሪቃ የሚከተሉትን የመስፋፋት ፖሊሲ እንደመገታት ብለው ነበር። አዲስ የተሾመው ጠቅላይ ሚኒስትር ዲ ሩዲኒም ቀዳሚው ፍራንቼስኮ ክሪስፒ ያራምድ የነበረውን ፖሊሲ ሽርታል። ለቅኝ ግዛት ማስፋፊያ የተመደበው በጀት በግማሽ ተቀንሷል። ከዐድዋ በፊት አንገቱን ደፍቶ የነበረው የፀረ ኩሎኒያሊስት ቡድንም አሁን የልብ ልብ አግኝቶ ኢጣልያ እስከናካቲው የአፍሪቃን ምድር ለቃ እንድትወጣ ለመጠየቅ ተዳፈረ። ይህ ሁሉ ግን ለጊዜው ነበር። ኢጣልያ ኢትዮጵያን ትታ አይሆንምና እንደገና ጥቅሟን ለማስጠበቅ ዲፕሎማሲያዊ ጥረቷን ቀጠለች። እንዲያውም የሚገርመው ነገር ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ አርቀ ሰላም ወርዶ ኢጣልያ በኢትዮጵያ ሌጋሲያን ለማቋቋም የመጀመሪያዋ አገር ሆነች። ይህም ሊሆን የቻለው በከፊል ፌዴራላዊ ፒክላካን የመሰለ የበሰለ ዲፕሎማት ወደ ኢትዮጵያ በመላክ ነው። በሌላ ወገን ስናየው ግን የምኒልክና የኢጣልያ ግንኙነት (በጠቃላይም የኢትዮጵያውያንና የጣልያኖች ግንኙነት ማለት ይቻላል) ፍቅርና ጠብን አቀላቅሎ የያዘ የመሆኑ ውጤት ነው።

ከእንግሊዝ ቀጥሎ ከኢትዮጵያ ጋር ረጅም የጋራ ድንበር ያሏቸው ቅኝ ግዛቶች የምታስተዳድረዋል ኢጣልያ ኢትዮጵያን ቸል ብላ መኖር የምትችልም አልነበረችም። በስዚህ ቀላ ብላ እርምጃዋቸውን ከሌሎቹ ሁለት አንፋሳት ቅኝ ገዥዎች፣ ማለትም ከፈረንሳይና ከእንግሊዝ፣ ጋር ማቀናጀት ጀመረች። በ1899 ሦስቱ የተፈራረሙት ውልም የዚህ በኢትዮጵያ ላይ የነበረው የተቀናጀ ፖሊሲ የመጀመሪያው ውጤት ነው። የውሉ ዋና ይዘት ኢጣልያ በኢትዮጵያ ላላት ጥቅም ቅድሚያ የሚሰጥ ነበር። እንግሊዝና ፈረንሳይ የነበራቸው ቀሚ ዓላማዎች (ማለትም እንግሊዝ በዐባይ ሸለቆ፣ ፈረንሳይ በባቡሩ መሥመር) በግልፅ ሲብራሩ፣ ከኢርትራና ከኢጣልያ ለማሳንድ በስተጀርባ ያሉት የኢትዮጵያ ግዛቶች (ማለትም ሰሜንና ደቡብ ምሥራቅ ኢትዮጵያ) በጅምላው ለኢጣልያ ተከለሉ። ይህ አልበቃም ብሎ የተናጠሉትን ሁለት ቅኝ ግዛቶቿን የማገናኘት መብቷ ተጠበቀለት። ይህ ሊሳካ የሚችለው ሁለቱን ያለያየው የኢትዮጵያ ምድር ከኢጣልያ ሥር ሲውል እንደሆነ ሲታወቅ ውሉ ኢጣልያ ኢትዮጵያን ለመውረር ወይ ግዛቷን ለመቆረስ የሚያደፋፍር ነበር ማለት ይቻላል። ለዚህም ነው አንድ የታሪክ ጸሐፊ ውሉን «ኢጣልያ በኢትዮጵያ ላይ ያላት ምኞት ማረጋገጫ ቻርተር» ብሎ የደመደመው። (Baer 16)

የኢጣልያ ፍላጎት ምን እንደሆነም በአንደኛው ዓለም ጦርነት ወቅት ገዛድ ወጣ። ጦርነቱ በተጀመረ በዓመቱ የቃል ኪዳን መንግሥታቱ (ኢጣልያን ጫምር) ከድል በኋላ የጠላቶቻቸውን (ጀርመንና ቱርክ) ግዛቶች እንዲት እንደሚቃረጡ ሲያሰሉ የኢጣልያ ትኩረት ሙሉ በሙሉ በአፍሪቃ ቀንድ ላይ ነበር። የጠየቀቸውም በአካባቢው ያለው የግዛትም ሆነ የኢኮኖሚ ጥቅም ድልድል ለሷ በሚያመች መንገድ እንደገና እንዲስተካከል ነው። ዐይን ባወጣ

ድፍረት ማለት ይቻላል በእንግሊዝና በፈረንሳይ ሥር የነበሩት የሰማሌ ግዛቶች ወደሷ እንዲጠቃለሉና በተጨማሪም ሁለቱ ኃያላን በኢትዮጵያ አለን ብለው የሚመኩበት ባንክና የምድር ባቡር በሷ ቁጥጥር ስር እንዲውሉ ጠየቀች። ይህ ጥያቄ ተቀባይነት አግኝቶ ቢሆን ኖሮ ኢጣልያ ሙሉ በሙሉ የኢትዮጵያ የባሕር በር ተቆጣጣሪ በሆነች ነበር። ከዚያም አልፎ ባንሪቱ አሉ የሚባሉትን ሁለት የኢኮኖሚ አውታሮች (ባንክና ባቡር) ስትቆጣጠር ኢትዮጵያ ወደ ኢጣልያ ጥገኝነት ተሸጋገረች ማለት ነበር። ነገር ግን ሁለቱ ኃያላን ከአፍሪቃ ቀንድ እንዲህ ውልቃቸውን ለመውጣት ፍላጎት አልነበራቸውም ነበርና የኢጣልያ ጥያቄ መና ቀረ።

በሙሶሊኒ የሚመሩት ፋሽስቶች በ1915 በጣልያን አገር ሥልጣን መያዝ የኢጣልያን ቅኝ ግዛታዊ ምኞት ርእዮተ ሃሳማዊ ጥንካሬ ሰጠው። የጥንቱን የሮማን መንግሥት ኃይልና ዝና እንደገና ለማደስ ታጥቆ የተነሣው የፋሽስት ቡድን የመጀመሪያው ሃሳማዊ የዐድዋን ሀፍረት መሻር ነበር። ይሁን እንጂ ሙሶሊኒ ይህን ሃሳማውን ከመጀመሪያው ገሃድ አላወጣውም። እንዲያውም የወረራ ሃሳማውን ሸፋፍኖ የሚፈልገውን በዲፕሎማሲያዊ መንገድ ለማግኘት ጥረት አደረገ። የኢትዮጵያ ወደ ዓለም መንግሥታት ማገበር መግባት ጥያቄ በተነሣበት ወቅትም አምርራ የተቃወመችው ኢጣልያ ሳትሆን እንግሊዝ ነች። ሙሶሊኒ መጀመሪያ የኢትዮጵያን መግባት የተቃወመ ቢሆንም ኋላ መግባቷ ሳይቀር ለምን በጠላትነት እንመዘገባለን ብለው አማካሪዎቹ ስለነገሩት ተቃውሞውን አለዘበ። ራስ ተፈሪ በ1916 አውሮጳን በጉሰኝነት ወቅትም በኢጣልያ የተደረገለት አቀባበል ከሌሎቹ ሞቅ ያለ ነበር። ሕዝቡ «ቪቫ ኢትዮጵያ! ቪቫ ተፈሪ!» እያለ ከመቀበሉም በላይ የኢጣልያ መንግሥት አንዳንድ የኢኮኖሚ ጥቅሞች ከተከበሩለት የአሰብን ወደብ ለኢትዮጵያ ለመስጠት ዝግጁነቱን አረጋገጠ። ይሁን እንጂ የኢጣልያ ሃሳማ ተፈሪን አጅበው የሄዱትን መኳንንት ስላሠጋቸው የውሉ ረቂቅ ሳይጸድቅ ቀረ።

በሁለቱ አገሮች መካከል ያለው የመቀራረብና የመቻቻል ስሜት ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው ሐምሌ 28፣ 1920 የሰላምና የወዳጅነት ውል ሲፈራረመው ነው። ለነገሩም ውሉ ለሃያ ዓመታት ጸንቶ የሚቆይ ነው ተብሎ ነበር። ዓለም ሁሉ እንደሚያውቀው ግን ዐሥር ዓመትም አልቆየም። ከውሉ ጋር አብሮ በተደረገ ስምምነትም አሰብና ደሴን የሚያገናኝ የመኪና መንገድ ለማሠራት ተስማምተው ነበር። ይህ ስምምነት ሥራ ላይ ውሉ ቢሆን ኖሮ የኋላ ኋላ ሊሆን እንደቻለው የፈረንሳይ የምድር ባቡር መሥመር ኢትዮጵያን ከውጭ ዓለም በማገናኘቱ ረገድ ወደ ሁለተኛ ደረጃነት ዝቅ ባለ ነበር። ነገር ግን በወቅቱ ኢጣልያም ሆነች ኢትዮጵያ ፕሮጀክቱ ፍጻሜ እንዲያገኝ በሙሉ ልብ አልገፋበትም፤ ኢትዮጵያ ምናልባት በፈረንሳይ ተጽዕኖ ምክንያት፤ ኢጣልያ ዝቅ ብለን እንደምናየው ይህን ዓይነት መቀራረብ በማይሻው ቡድን ግፊት ሊሆን ይችላል።

ይህም ወደ ኢጣልያ ጣምራ ፖሊሲ ያመጣናል። ኢጣልያ ከዲፕሎማሲያዊ መቀራረብ ጉን ለጉን ለወደፊት ወረራ ሁኔታዎችን የሚያመቻች የቡርቦራ ፖሊሲም ታራምድ ነበር። ይህ ጣምራ አስትራቴዲ ከዐድዋ ጦርነት በፊት የነበረውን ሁኔታ ያስታውሰናል። ያኔም ጣልያኖች በአንድ በኩል በኢርትራው አገረ ገዥ በአንቶኒዮ ባልዲሊራ አማካይነት «የትግራ ፖሊሲ» የሚባለውን የምኒልክን ሥልጣን በሰሜን ኢትዮጵያ የሚያገኝም የቡርቦራ ስልት ሲከተሉ፤ በሌላ በኩል ደግሞ የውጫሊውን ውል በተፈራረመው ፒዬትሮ አንቶኒሊ አማካይነት «የሸዋ ፖሊሲ» የተባለውን የማግባባት ፖለቲካ

ይከተሉ ነበር። አሁንም እንደዚያን ጊዜ የኢርትራው አገረ ገዥ ኮራዶ ዞሊ በትግራ፤ በበጌምድር፤ በጎጃምና በወሎ የማዕከላዊውን መንግሥት ሥልጣን ሲሸረሸር፤ አዲስ አበባ የተቀመጠው የሌጋሲዮኑ ኃላፊ ጁሊያኖ ኮራ ግን ሁለቱን መንግሥታት ለማቀራረብ ይጥር ነበር። ከላይ የጠቀስነው የ1920ው የሰላምና የወዳጅነት ውልም የዚሁ የኮራ ጥረት ውጤት ነው። በተለያዩ ወቅት በዐድዋ፤ በጉንደር፤ በደብረ ማርቆስና በደሴ የተከፈቱት የኢጣልያ ቅንሳላዎችም በቡርቦራው ተግባር ትልቅ ሚና ከመጫወታቸውም በላይ፤ ጠቃሚ የሆኑ ፖለቲካዊና ወታደራዊ መረጃዎችን በመሰብሰብ የኢጣልያን ወረራ ለማሳካት ረድተዋል።

የቅድመ ማይጨው ሁኔታ ከቅድመ ዐድዋው የሚመሳሰልበት ሌላም መንገድ አለ። ይኸውም በሁለቱም ወቅት እንግሊዝ ለኢጣልያ የመስፋፋት ሃሳማ ቡራኬ መስጠቷ ነው። በ1918 እንግሊዝና ኢጣልያ በኢትዮጵያ ላይ ያደረጉት ስምምነት በ1883 እና በ1886 ካደረጓቸው የፕሮቶኮል ስምምነቶች ጋር ይመሳሰላል። አንድ ትልቅ ልዩነት ቢኖር በ19ኛው መቶ ዓመት የተደረጉት ስምምነቶች ግዛት ሊያካልሉ፤ የ1918ቱ ግን የድንረ ዐድዋ ኢምፔሪያሊስት ስልትን በመከተል በኢኮኖሚ ጥቅሞች ላይ ያተኮረ መሆኑ ነው። በዚህም መሠረት እንግሊዝ ምዕራብ ኢትዮጵያን ብቸኛ የኢጣልያ የኢኮኖሚ ተጽዕኖ ክልል ነው ብላ አወቀችላት። በአጻፋው ኢጣልያ እንግሊዝ ጣና ሐይቅ ላይ ግድብ ሠርታ የዐባይን ውሀ ለመቆጣጠር ለነበራት የብዙ ዓመታት ጥረት ዲፕሎማሲያዊ ድጋፍ ለመስጠት ቃል ገባች። የሚገርመው ነገር ሁለቱ መንግሥታት ይህን ስምምነት ያደረጉት የዓለም መንግሥታት ማገበር አባል በሆነች አገር ላይ መሆኑ ነው። በዚህም ድርጊታቸው የማገበሩ አባላት እኩል መብት አላቸው በሚለው አንቀጽ ላይ አፊዘዋል። በተጨማሪም ድርጊቱ መጨውን አደጋ፤ ማለትም ማገበሩ የኢጣልያን ወረራ ማቆም እንደማይችል፤ ጠቋሚ ነበር።

ሙሶሊኒ ኢትዮጵያን ለመውረር የወሰነበትን ወቅት ይህ ነው ብሎ በሙሉ ልብ መናገር ቢያዳግትም ከ1924 በኋላ ይመስላል። በተለይም በአውሮጳ መድረክ ይከተል የነበረው የመስፋፋት ፖሊሲ ከከሸፈበት በኋላ ፊቱን ወደ ኢትዮጵያ ማዞር ግድ ሳይሆንበት አልቀረም። በአስትሪያ ይገባኛል የሚለውን ግዛት አስመልሳለሁ ሲል ከሂትለር ጋር በአልፕስ ተራራ ላይ ከተፋጠጠና ለማፈግፈግም ከተገደደ በኋላ፤ ሐፍረቱን ለመሸፈን በሌላ መድረክ ከብሩን ማደስ ነበረበት። ለዚህም እንደ ኢጣልያ መልክአ ምድራዊ ተቀጽላ ከምትታየው አፍሪቃ አህጉር የተሻለ አማራጭ አልነበረም። ከአፍሪቃም ደግሞ ኢትዮጵያን ለዚሁ ዲላማነት ታሪክ አጭቶ ያቀረባት አገር ነበረች። ፋሺዝም በኢጣልያ ምድር አመጣለሁ ያለው ዘመነ ጥጋብና ፍሥሐም ቀቢጸ ተስፋ ሆኖ ሲቀር የቅኝ ግዛት ድል በማስመዝገብ የሕዝቡን የቀለል ሕሊና ማሻር ያስፈልግ ነበር። ጦርነት ኢኮኖሚውን ለማሳደግ ብቻ ሳይሆን ለአንዲህ ዓይነቱ ስነ ልቡናዊ ስርዮት ባለው መሣሪያነትም አስፈላጊ ሆነ። ወረራውን ለመክፈት የሚቀረው አንድ የሆነ ሰብብ ብቻ ነበር። የወልወል ግጭት ይህንን ታሪካዊ ሚና ተጫውተ።

በጎዳር 26፣1927 የተከሠተው የወልወል ግጭት ባንድ መልኩ ኢትዮጵያ ካጉራባች ቅኝ ግዛቶች ጋር ያሏት በቅጡ ያልተከለሉ ድንበሮች ውጤት ነው። ምንም እንኳ በ19ኛው መቶ ዓመት መጨረሻ ላይ በተደረገው ስምምነት መሠረት ወልወል በኢትዮጵያ ክልል የሚገኝ ስፍራ ቢሆንም

ከመንግሥቱ አስተዳደራዊ ቁጥጥር ልልነት የተነሣ ለማለን የሚያስተዳድሩት ጣልያኖች በዚህ ሁኔታ ተደፋፍረውና የቦታውንም የውሀ ሀብት ጠቃሚነት ተረድተው ወደ ግዛታቸው ጠቅልለውት ነበር። በ1920ዎቹ ዓመታት የኢትዮጵያ መንግሥት በዚህ አካባቢ ቁጥጥሩን እያጠናከረ ሲሄድ ግን የቀድሞ መብቱን ለማስመለስ መሞከሩ አልቀረም። ጣልያኖች እናስነካም ብለው ባካባቢው የሰፈሩትን የኢትዮጵያ ወታደሮች መተናኮል ሲጀምሩ ነው በታሪክ የታወቀው ግጭት የተቀሰቀሰው። ምንም እንኳን በግጭቱ ከኢትዮጵያ ወገን የሞቱት ቁጥር ከጣልያኖች ወገን ሦስት እጅ በበልጥም፤ ካሣና ይቅርታ ይገባል ብለው የማይሆን ጥያቄ ለማቅረብ የተሸቀደው ጣልያኖች ናቸው። ኢትዮጵያ ጥያቄውን ለመቀበል ፈቃደኛ ካለመሆኗም በላይ ጉዳዩን ለመንግሥታት ማገባር አቀረበች። እዚያም ጠቡን ለማብረድ ፋይዳ ቢሰጥ ድርድሩ ቀጠለ። በመሀሉ፤ በተለይ በኢጣልያ በኩል፤ ለማይቀረው ጦርነት አስፈላጊው ዝግጅት ይደረግ ነበር። በ1927 አጋማሽ ላይ ለሙሶሊኒ የወረራ ዕቅድ ዲፕሎማሲያዊ መተማመኛ የሰጠ አንድ ሁኔታ ተከሰተ። ይኸውም የፈረንሳይ ጠቅላይ ሚኒስትር ፒዬር ላቫል አገሩ በኢትዮጵያ ላይ ለረጅም ጊዜ የነበራትን የኢጣልያን ዓላማ የመባረር ፖሊሲ ሽሮ ሙሶሊኒ የፈለገውን ቢያደርግ እንደማይቃወም ማረጋገጥ ነው። የዘመኑ የዓለም አቀፍ ፖለቲካ ሁኔታ እያደር ያሳየው አንግሊዝና ፈረንሳይ ሙሶሊኒን ከሂትለር ለማስኮብል ኢትዮጵያን በመሥዋዕትነት ሊያቀርቡለት እንደተዘጋጁ ነው። እንዲህ ያሉ መተማመኛዎች ይዞ ነው ሙሶሊኒ በኢትዮጵያ ላይ የዘመተው።

በመስከረም 22፤ 1928 የኢጣልያ ጦር ጣጠኛውን የመረብ ወንዝ ተሻግሮ በሦስት መሥመር በኢትዮጵያ ላይ ጥቃት ከፈተ። የጥቃቱ አንዱ ዲላማ ከአርባ ዓመት በፊት የገፍረት ማቅ የተከናወነበት ዐድዋ ነበረች። ሁለቱ ሌሎች የጥቃት ዲላማዎች እንጢኝና አዲግራት ነበሩ። ወራሪዎቹ በመጀመሪያ ምንም ተቃውሞ አላጋጠማቸውም። የኢትዮጵያ ጦር ጥቃቱን ሳይቋቋም አንዲያፈገፍግ ተደርጎ ነበር። ለዚህም ሁለት ምክንያቶች ነበሩ። አንደኛው በዓለም ኅብረተሰብ ዘንድ የኢጣልያን ወራሪነት በግልጽ ለማሳየት ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ የኢጣልያን ጦር ወደ መሀል አገር ስቦ በማስገባት በስንቅና ትጥቅ አቅርቦቱ ላይ ችግር ለመፍጠር ነበር። እንደ ደጃች ኃይለ ሥላሴ ጉግሣ ያሉት መሪዎች ግን የኢጣልያን ጦር ላለመቃወም ትእዛዝም አልጠበቁም። አዲግራት በመስከረም 24 በጣልያን ጦር እጅ ስትወድቅ፤ ያዙን ጠቅልሉና ጠቃሚ መረጃ ይዞ ወደነሱ ካምፕ ገባ። በማግስቱ ጣልያኖች ዐድዋን ከሚያስፈልገው በላይ በቦምብ ደብድበው ያዙ። በጥቅምት 27፤ ዘመቻው በተከፈተ በወር ከአምስት ቀን፤ ከስትራቴጂ አንፃር ቁልፍ የሆነችው መቀሌ ወደቀች። ይሁን እንጂ ከረምት ሳይገባ ዘመቻውን ለማጠናቀቅ ለሚፈልገው ሙሶሊኒ የዘመቻው ፍጥነት የሚያረካ ሆኖ አልተገኘም። ለዚህም ምክንያቱ የጦር አዛዥ የማርሻል ኤሚሊዮ ዴ ቦኖ ዳተኝነት ነው ብሎ በላላነት እሱን አውርዶ በምትኩ ፒዬትሮ ባዶልዮን ሾመው። ከዚህም በኋላ ነው ጣልያኖች ዓለም ያወገዘውን የመርዝ ጋዝ በጦር መሣሪያነት መጠቀም የጀመሩት።

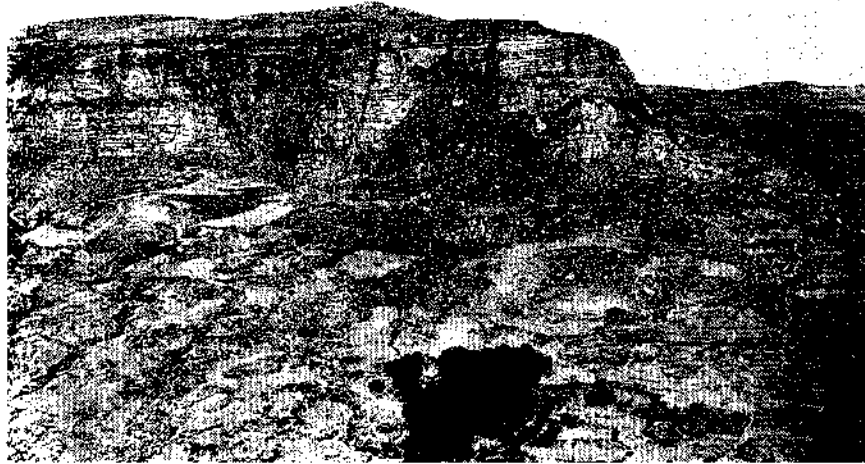
ጣልያኖች ካሁን እሁን ይገጥመናል እያሉ ሲጠብቁት የነበረው የኢትዮጵያውያን እጻፋ የማጥቃት እርምጃ በጥር 1928 ተጀመረ። የኢትዮጵያ የሰሜን ጦር በሦስት ረድፍ የተሰለፈ ነበር። በስተምዕራብ በራስ እምሩ ኃይለ ሥላሴ የሚመራው የገጃምና የቤጌምድ ጦር፤ በስተምሥራቅ በጦር ሚኒስትሩ በራስ ሙሉጌታ ይገዙ የሚመራው የንጉሠ ነገሥቱ ጦር፤ በመሀል ደግሞ በራስ

ሥዩም መንገሻና በራስ ካሣ ኃይሉ የሚመራው ጦር ነበር። ራስ ካሣ የሰሜን ግንባር ጠቅላይ የጦር አዛዥ ሆኖ መሰየሙ ይህ ሹመት ለኔ ይገባል ባዩን የጦር ሚኒስትሩን አስኩርፎ ስለነበር በሁለቱ መካከል የነበረው ቅንብር እምብዛም ነበር። ባጠቃላይ የግንባር ድክመት በሦስቱ ረድፎች መካከል አስፈላጊው ቅንጅት ሊኖር አለመቻሉ ነው። በተለይም የራስ እምሩ ጦር የተዋጋው ተጀምሮ እስኪጨረስ ብቻውን ነበር ማለት ይቻላል። መቀሌን በመክበብ ላይ ያተኩረው የኢትዮጵያውያን የእጻፋ ማጥቃት እርምጃ ሊከሸፍ የቻለበት አንዱና ምናልባትም ዋነኛው ምክንያትም የዚህ የቅንጅት እጦት ነው። ስለዚህም ብዙ ሰው ቢያልቅባቸውም ጣልያኖች የመጀመሪያው የተምቤን ጦርነት የተባለውን (ከጥር 11 እስከ 15) በማሸነፍ የተደላደለ ስፍራቸውን እንደያዙ ለመቆየት ቸለዋል።

እንዲያውም ይህን የኢትዮጵያውያን የጥቃት እርምጃ መቋቋማቸው አዲስ የጥቃት እርምጃ ለመውሰድ አደፋፈራቸው። ዲላማቸውም ከመቀሌ በስተደቡብ እምባ አራዶም በተባለው ኮረብታ ላይ መሸገ የነበረው የራስ ሙሉጌታ ጦር ነበር። እዚህ ላይ ነው የጣልያን አውሮፕላን ሥራውን የሠራው። ስለሆነም እምባ አራዶም የእምባ አላጌ ተቃራኒ ለመሆን በቃ። የዐድዋው እርበኛ ራስ ሙሉጌታ ከአርባ ዓመት በፊት እንደሆነው ሁሉ የማይበገር የሚመስል ምሽግ የያዘው ኃይል ሲሸነፍ ለማየት ዕጣው ሆነ። ልዩነቱ ግን አሁን ሥሉስ ዞር ተሸናፊዎ ኢትዮጵያ እሸናፊዎ ኢጣልያ መሆኗ ነው። ጥፋቱም ቀላል አልነበረም። ስድስት ሺ ያህል ኢትዮጵያውያን ሞቱ። ሙሉጌታ ራሱም ከሸንፈቱ በኋላ በነበረው የተደነባበረ ሽሽት ተገደለ። ነገር ሁሉ ካለቀ በኋላ ራስ ካሣ ተጠቂውን ጦር ለመርዳት መጣ።

ካሣና ሥዩም ራሳቸውም ከጣልያኖች ጋር ሁለተኛውን የተምቤን ጦርነት (ከዩካቲት 19 እስከ 21) ገጠሙ። እንዲያው ለነገሩ ነው እንጂ የኢትዮጵያ ጦር እንደሁ ቆሌው ተገዷል። የቴክኒክ የበላይነታቸው አልበቃ ብሎ የጣልያን ጦር በሰው ኃይልም አራት እጅ ይበልጥ ነበር። ከሁሉም አንግጻ የሆነውም ይህ የጣልያኖች የቁጥር ብዛት ነው። ሙሶሊኒ ዐድዋ ላይ የሠሩትን ስሕተት (ማለትም በቁጥር አምስት እጅ መበለጣቸውን) ላለመድገም ቆርጦ የተነሣ ይመስላል። እንዳለውም «ጥቂት ሺ ሰዎች ጨምረን ባለማስለፋችን ዐድዋ ላይ ተሸነፍን። ያን ዓይነት ስሕተት እንደገና አንሠራም። ቁጥር ከማሳነስ አበዛህ ተብሎ ብወቀስ ይሻለኛል።» (De Bono, 110) ሁለተኛው የተምቤን ጦርነት በሰሜን ግንባር የተሰለፈውን የኢትዮጵያን ጦር ዋናና መካከለኛ ረድፍ በታተነው። መሪዎቹ ካሣና ሥዩምም የጣልያኖችን ከበባ ለጥቂት እምልጠውና የተረፈ ሠራዊታቸውን ይዘው ኮረም ላይ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ተቀላቀሉ።

የኢትዮጵያ ጦር ትንሽ የተሻለ ውጤት ያሳየው በራስ እምሩ በሚመራው በሽራ ግንባር ነበር። በተለይም በታኅሣሥ 15 ደምበግዌና በተባለ ሥፍራ በማጀር ሉዊጂ ክሪኒቲ በሚመራው የእስካሪዎች (የቅኝ ግዛት ወታደሮች) ጦር ላይ ከፍተኛ ድል ተቀዳጀ። በዚያም ሳቢያ የእምሩ ስም በጣልያኖች ዘንድ የተፈራም የተጠላም ሆነ። ይሁን እንጂ በዚህም በኩል ችግር አልነበረም ማለት

4.1 በራስ መላከታ የሚመራው የኢትዮጵያ ጦር ከባድ ሽንፈት ያየበት የአምባ አራዶም ኮረብታ

አይደለም። በተለይም የጎጃም አለቃዎችና የሰሜኑ መሪ ደጃች አያሌው ብሩ ለጦርነቱ ያላቸው የቀዝቀዝ ሰሜት የጦሩን የመዋጋት ችሎታ አዳክሞታል። ያም ሆኖ በጦሩ ላይ የደረሰው ኪሳራ ከመካከለኛውና ከምሥራቁ ግንባር ጋር ሲነፃፀር እነስተኛ መሆኑ የእምሩን የተሻለ የጦር አመራር የሚያስመሰክር ነው። በሁለቱ በተጠቀሱት ግንባሮች የተሰለፈው የኢትዮጵያ ጦር ሲበታተን፤ ዐሥር ሺ የሚያህለው በሽሬ ግንባር የተሰለፈው ጦር ግን በሥርዓት አፈግፍጎ ተከቤን ለመሸገር በቅቷል። ጣልያኖች አዲስ አበባ ከገቡ በኋላም እምሩ ችግር ሊፈጥርባቸው የቻለበት አንዱ ምክንያት ይኸው ነው።

የ1928ቱ ጦርነት በተለምዶ እነጋገር የማይጨው ጦርነት ይባላል። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን ማይጨው በሰሜኑ ግንባር ከተደረጉት ውጊያዎች አንዱና የመጨረሻው ሲሆን፤ ከዚያ በፊት ነገር ዓለሙ ያለቀ በመሆኑም ከማሳረጊያነት የተሻለ ሚና አልነበረውም። የእምሩ ጦር ከቶም አልተሳተፈበትም። የሙሉጌታ ጦር እንደሁ ቀደም ብሎ አምባ አራዶም ላይ ተጠናቋል። ከካሣና ሥዩም ጦር የተረፉትም ቀደም ባሉት ውጊያዎች ባካልም በሞራልም ደቀው ማይጨው ላይ ብዙ ትርጉም ያለው ሥራ ሊሠሩ አይችሉም ነበር። ማይጨው ላይ የታየው አዲስ ጉልበት የዘመናዊው የክብር ዘበኛ ጦር ብቻ ነው። እዚያ ሠራዊት ውስጥ ለተመለመሉት ወጣት ኢትዮጵያውያንም ሆነ ለዘመናይቱ ኢትዮጵያ ማይጨው የመፈተኛቸው አውድማ ሆነች። ውጊያው ሳይጀምር ያለቀለት መሆኑ ቢታወቅም፤ የሠራዊቱ ሬኮርድ የሚያሳፍር አልሆነም።

4.2 የጦር ሚኒስትሩ ራስ መላከታ ይዘዙ

ጣልያኖች በማይበገር ምሽግ ውስጥ ተቀምጠው፤ ለማዩን ያላንዳች ተቀናቃኝ ኃይል ተቆጣጥረው፤ ይሸነፋሉ ብሎ መገመት ዘበት ነበር። ይህ አልበቃ ብሎ በኢትዮጵያ አመራር በኩል የታየው ዳተኝነት ችግሩን አባባሰው። የኢትዮጵያ ጦር ለማሸነፍ ጠባብ ዕድል እንኳ የሚኖረው ቶሎ ቢያጠቃ ነበር። ነገር ግን ጉሳዩ ነገሥቱ የማጥቂያውን ጊዜ ካንዴም ሁለቱ ሲያስተላልፍ ይህም ዕድል እስከናካቴው ጨለመ። በመጨረሻ ውጊያው መጋቢት 22 ተካሄደ። እሥራ ሦስት ሰዓት በፈጀው ውጊያ በመጀመሪያ የኢትዮጵያ ጦር ቢያጠቃም የማታ ማታ ድሉ የጣልያኖች ሆነ። የኢትዮጵያ ጦር ተበተነ። በጦር ሜዳ ካለቀው ሠራዊት የበለጠ ሰውም በተዘረከረከው ሽሽት አለቀ። ከጥቂት ዓመታት በፊት በተደረገበት ዘመቻ ቂም ቶፕር የነበረው የራያና አዘቦ ሕዝብ ይህን አጋጣሚ ተጠቅሞ የሚሸሸውን ሠራዊት በመዝረፍና በመስለብ የበቀል አርምቺ ወሰደ። ሠራዊቱን በዚህም በቃ ቢለው እንደ ነበር። የመጨረሻው አሳዛኝ ድራማ በአሸንጊ ሐይት ዳርቻ ላይ ታየ። መግቢያ ያጣው ሠራዊት የጣልያን የጦር አውሮፕላኖች መለማመጃ ዓላማ ሆነ። በምብና የመርዝ ጋዝ እየዘነበበት ከፊሉ በየሚላው ወደቀ። ከፊሉ ሲብስበት የሚያበርድለት እየመሰለው ሐይቁ ውስጥ ገብቶ አለቀ። ከዚህ በኋላ የደሴ መንገድ ለጣልያኖች ክፍት ሆነ። ሠራዊታቸውም ሰተት ብሎ በመጋቢት 27 ደሴ፤ ከዚያም በወሩ በሚያዝያ 27 አዲስ አበባ ገባ።

4.3 ወደ አጋዴን ግንባር የሚዘምት ወታደር ዘመዶቹን ሲሰናበት

የሰሜኑ ግንባር ወሳኙ ይሁን እንጂ ጦርነቱ በደቡብና በደቡብ ምሥራቅም ነበር። በዚህኛው ግንባር የኢጣልያን ጦር የሚመራው ስሙ የፋሺስት አገዛዝ ዕልመታዊ ምስል የሆነው ማርሻል ሮዶልፎ ግራዚያኒ ነበር። እሱም ለጌታው ለሙሶሊኒ «ኢትዮጵያን ሲሆን ከኢትዮጵያውያን ጋር አላዚያም ያለነሱ አስረክብሃለሁ» ብሎ መዛቱ ይነገርለት ነበር (Del Boca, 113)። መጀመሪያ የተሰጠው ተልእኮ ሊያጋጥም የሚችል የኢትዮጵያን የአጻፋ ጥቃት መከላከል ሲሆንም፣ ለድል ዘንባባ የተቅበጠበጠው ግራዚያኒ የመከላከል ተግባሩን ወደ ማጥቃት ዘመቻ ሰወጠው። የኢትዮጵያ ጦር የሚመራው በደቡብ በሲዳሞው ገዥ በራስ ደስታ ዳምጠው፣ በደቡብ ምሥራቅ ደግሞ በደጃች ነሲቡ ዛማኑ-አል፣ የሐረር ገዥ ነበር። ከሰሜኑ ግንባር ጋር ሲነፃፀር የደቡብ በመሣሪያ አቅርቦትም ሆነ በአመራሩ የውጊያ ስሜት የተሻለ ነበር ማለት ይቻላል።

በአጋዴን ግንባር ለተደረገው ጦርነት ቁልፉ ቆራሄ ነበር። ይህን እስትራቴጂካዊ ስፍራ ላለማስወሰድ ሲከላከል የሞተው ስመጥር አርበኛ ግራዝማች (ከሞተ በኋላ ደጃዝማች) አፈወርቅ እንዳለው «ጣልያኖች ቆራሄን ከያዙ መላ አጋዴንን እንደያዙ ይቆጠራል።» (Graziani, 185) ሆኖም የአፈወርቅና የሠራዊቱ ቆራጥ መከላከል ቆራሄን በጥቅምት ወር መጨረሻ ላይ በጣልያኖች እጅ ከመውደቅ አላዳነም። ቆራሄን ከያዙም በኋላ የኢትዮጵያን ጦር

ለማሸበር ጂጂጋና ሐረር ድረስ ርቀው ሄደው በሰሜን እየደበደቡ አጋዴንን በሦስት አቅጣጫ ወረሩት። ነገር ግን ምንም እንኳን የጣልያን ጦር በቴክኒክም በሰው ብዛትም ብልጫ ቢኖረው ጉዞው ቀላል አልሆነለትም። በተለይም በደጃች መኩንን እንዳልካቸው ከሚመራው የኢሉባቦር ጦር ብርቱ ተቃውሞ ገጠመው። በዚህም ምክንያት ጣልያኖች በሰሜን ከደረሰባቸው የበለጠ ጉዳት በዚህኛው ግንባር ደርሰዋል። ግራዚያኒም በፈለገው ፍጥነት ወደፊት መገስገስ ባለመቻሉ አንጀቱ አያረረ ባዶልዮ አዲስ አበባ ሲገባ እሱ ገና የሐረርን በር ማንኳኳት ነበረበት።

በደቡብ ግንባር ራስ ደስታ በጣልያኖች ላይ ድፍረት የተሞላበት ጥቃት ለንዝር ነበር። ቆራሄ ላይ ለጥቂት ጊዜ ደርሰዋቸው የነበረውን መዋከብ በመጠቀም ሠራዊቱን ደንበር ላይ በምትገኘው በዶሎ አዘመተ። ነገር ግን የጉዞው ረጅምነትና አድካሚነት፣ የሰንቅ እጥረትና የበሽታ መዛመት ተፋምረው ሠራዊቱን የጣልያኖች ጭፋ አደረገው። ገናሌ ዶርያ ላይ ከጥር 3 እስከ 5 የተደረገው ውጊያ ጦርነት ላይሆን ለኢትዮጵያውያን አልቂት ሆነ። የግራዚያኒን የድል ፈንጠዝያ ያደረገው ነገር ቢኖር ዘጠኝ መቶ የሚደርሱ አርትራውያን አስካሪዎች የኢጣልያን ጦር ከድተው ወደ ራስ ደስታ ጦር መግባታቸው ነው። ይህ የኢርትራውያን ጣልያንን አየከፋ መሄድ በሌላ ጊዜና በሌሎችም የጦር ግንባሮች የታየ ክስተት ነው። የነሱ በራስ ደስታ ጦር ውስጥ መገኘትም ነው ጦሩን ከእንደዚያ ያለ ሽንፈት በኋላ አገግሞ መሪያቸው በየካቲት 1929 ተይዞ እስከተገደለ ድረስ ለጣልያኖች የእግር አሳት ለመሆን ያበቃው። አርትራውያኑ መማረክ ወይም እጅ መስጠት ማለት ሞት መሆኑን ሰላወቁ ጣልያኖቹን የሚወጉት በታላቅ ቆራጥነት ነበር።

በ1928ቱ የኢትዮጵያና የኢጣልያ ጦርነት ላይ የዐድዋ ትዝታ ያንገኘብብ ነበር ማለት ይቻላል። ጣልያኖች የጉደፈ ስማቸውን ለማደስ፣ ኢትዮጵያውያን ያባቶቻቸውን ገድል ለመድገም ነበር የሚዋጉት። ይሁን እንጂ በዚህም ሆነ በዚያ ዐድዋ ሊደገም አልቻለም። ለዚህም ብዙ ምክንያቶች አሉ። ከሁሉም ግልጽ ሆኖ የሚታየው ጣልያኖች የነበራቸው ግዙፍ የሆነ የጦር መሣሪያ የበላይነት ነው። ዐድዋ ላይ በሁለቱ ተፋላሚዎች በኩል የነበረው የጦር መሣሪያ ልዩነት በዓይነትም ሆነ በብዛት ይህን ያህል የጎላ አልነበረም። ከእርባ ዓመት በኋላ ሲመጡ ግን ጣልያኖች ዘመናዊ ሚሊታሪ ቴክኖሎጂ ያፈራውን በሙሉ እስካፍጠማቸው ታጥቀው ነው። ባንዳሩ ኢትዮጵያ ለብዙ ዓመታት በተጣለባት የጦር መሣሪያ ማዕቀብ የተነሣ ባላጋራዋን ልትተካከል ቀርቶ ጫፏም አትደርስ ነበር። በጠቅላላው በኢትዮጵያውያን ዘንድ የነበረው የጠመንጃ ብዛት (እሱም አርጌ ጠመንጃ ነው) ከገምሣና ስድሳ ሺ አይበልጥም ነበር። የኢትዮጵያ ትልቁ ጉዳት ግን በጠመንጃው ሳይሆን በጥይቱ ነበር። እንደሚባለው በኢትዮጵያውያን ዘንድ የነበረው ጠቅላላ የጥይቱ ብዛት ጣልያኖች በሁለት ውጊያ የሚጨርሱትን ያህል ስቻ ነበር። በመትረየስና በመድፍ አቅም ያለውም ልዩነት ከዚህ ቢጎላ እንጂ አያንስም። ከሁሉም ለኢትዮጵያ መቅሠፍት የሆነው ግን የኢጣልያ አየር ኃይል ነው። ጣልያኖች በሰሜን ሦስት መቶ፣ በደቡብ አንድ መቶ የጦር አወርፕላን አሰልፈው መላ ሰማዩን ሲቆጣጠሩ ኢትዮጵያ ማሰለፍ የቻለችው ስምንት አወርፕላኖች ብቻ ነበር። እነዚህም አብዛኞቹ ለጭነት እንጂ ለውጊያ የማያገለግሉ አልነበሩም። በዚህ ላይ የጣልያኖች የመርዝ ጋዝ ሲጨመርበት ኢትዮጵያውያን መሸነፋቸው ሳይሆን ያን ያህል መዋጋታቸው ነው የሚነገርመው።

በስንቅና ትጥቅም ረገድ ልዩነቱ እጅግ የሰፋ ነበር። የኢትዮጵያ ሠራዊት ዘመናዊ የስንቅና ትጥቅ ድርጅት ያለው አልነበረም። ቁስለኞች ሕክምና ማግኘት የሚችሉትም ጦሩን ለመርዳት ብለው በፈቃዳቸው ከውጭ አገር በመጡ የሕክምና ሰዎች አማካይነት እንጂ የተደራጀ የሕክምና ክፍል አልነበረም። የፊዲዩ ግንኙነት ባለመኖሩ ወይም በቅጡ ባለመሥራቱ ወታደራዊ እርምጃን ማቀናጀት አስቸጋሪ ነበር። ይህ በተለይ በሰሜኑ ግንባር ጎልቶ የወጣ ችግር ነው። ከሁሉም እንግዳ የሆነው ግን የሰው ኃይል ሚዛንም ቢሆን ወደ ጣልያኖች ማጋደሉ ነው። ቀደም ብለን እንዳየነው በተለይ በኦጋዴን ግንባር፣ ጣልያኖች ብዙውን ጊዜ የቁጥር የበላይነት ነበራቸው። ይህም የሆነው ከቅኝ ግዛቶቻቸው፣ ከሊቢያ፣ ከኤርትራና ከጣልያን ሶማሊላንድ «አስካሪዎች» መልምለው በማሰለፋቸው ነው። ይህን የጣልያኖችን የቴክኒክና የቁጥር የበላይነት ኢጣልያዊው ታሪክ ጸሐፊ አንጄሎ ዴል ቦካ አንዲህ ሲል ይተርክዋል፤ «[ኢትዮጵያውያን] ከጣልያኖች ጋር ፊት ለፊት ከመጋጠማቸው በፊት አምስት ገሀነመ አሳት ማለፍ ይኖርባቸዋል። ከሰማይ የሚዘንበው ሰምብ፣ ተምዘግዝጎ የሚመጣው የመድፍ ጥይት፣ የመትረየሱ እርምታ፣ ታንኮች፣ አስካሪዎች።» በዚህ የኃይል ሚዛን የኢትዮጵያውያን ዕድል በእጅጉ የጨለመ ነበር። የኢጣልያኖች የመርዝ ጋዝ ደግሞ ጨለማውን ፍፁም አደረገው።

ዘሮ ዘሮ ግን የኢትዮጵያ ሽንፈት መሠረቱ ራሱ ያገራቱ ንብረተሰብ ሁኔታ ነበር። አንዳንድ ጸሐፊዎች ኢትዮጵያ የተሸነፈችው ፊውዳል በመሆኗ ነው ይላሉ። ይህ ግን የሚታመን አይደለም። ኢትዮጵያ ከ1928 ይልቅ በ1888 የበለጠ ፊውዳል ነበረች። ግን ያኔ ዐድዋን የመሰለ አንጸባራቂ ድል ተጎናጸፈች። ነገሩ እንቅስቃሴ ቢመስልም ኢትዮጵያን የተሸነፈችው ፊውዳል ስለሆነች ሳይሆን ፊውዳልነቷ እየቀነሰ በመምጣቱ ነው። እንግሊዛዊቷ ጸሐፊ ማርጀሪ ፔርሃም ይህን ተንተርሳ ነው በጦርነቱ ዋዜማ የነበረውን ያገራቱን የጦር ሠራዊት "ከመካከለኛው ዘመን (ሚዲዲቫል) ወደ ዘመናዊ ስልት በሚወስደው አደገኛ የሽግግር ወቅት ውስጥ የሚገኝ" ብላ የገለጸችው (Perham, 167)። በፖለቲካ መልኩም ቢሆን የምኒልክ ኢትዮጵያ ፊውዳላዊ እርቀ ሰላም የሰፈነባት ነበረች። የኃይለ ሥላሴ ኢትዮጵያ ግን ፍጹማዊ አገዛዝን ለመውለድ በምጥ ላይ ነበረች። ስለሆነም ከኃይለ ሥላሴ ይልቅ ምኒልክ የተባበረች ኢትዮጵያን ይዞ መዝመት ችሏል። በኃይለ ሥላሴ ዘመን የማዕከላዊው መንግሥት መጠናከር ግዛታዊ ሥልጣናቸውን የሸረሸረባቸው ወይም እስከናካቴው የነጠቃቸው አያሌ አኩራ መሳፍንት ነበሩ። ከዚያም በላይ አርባ ዓመት ያህል በቅኝ ግዛቶች ታጥሮ መኖሩ የዳር አገሩን ሕዝብ ልብ አሸፍቷል።

በተጨማሪም ከዐድዋ እስከ ማይጨው የተደረጉት ዐበይት ጦርነቶች ሁለት ብቻ ናቸው፤ ሰገሌ (1909) እና አገኝም (1922)። ይህ አንጻራዊ ሰላም የሕዝቡን፣ በተለይም የመሪዎቹን፣ የጦረኝነት ስሜት አዳክሞታል። የዐድዋ አዝማቾች በጦርነት ተወልደው፣ በጦርነት ያደጉ፣ በጦርነትም የሚሞቱ ነበሩ። ከአርባ ዓመት በኋላ የተነሡት አዝማቾች ግን ሕይወታቸውን ከጦር ሜዳ ይልቅ በቢሮ የሰለፉ ናቸው። አንዳንዶቹም እንዳየነው በንግድ ዓለም መሰማራት ጀምረዋል። ኃይለ ሥላሴ ራሱ የዚህ አዲስ አዝማሚያ ምሳሌ ነው። ትክክው ጦርነትን ለመሸከም አልተፈጠረም። ስለሆነም ለኔም ላገራም መድገብ የዓለም መንግሥታት ሰላምና ጸጥታን ለማስከበር የሚያደርጉት ጥረት (ኮሌክቲቭ ሴኩሪቲ) ነው የሚል የተሳሳተ እምነት ነበረው። ይህ የተሳሳተ እምነት እና

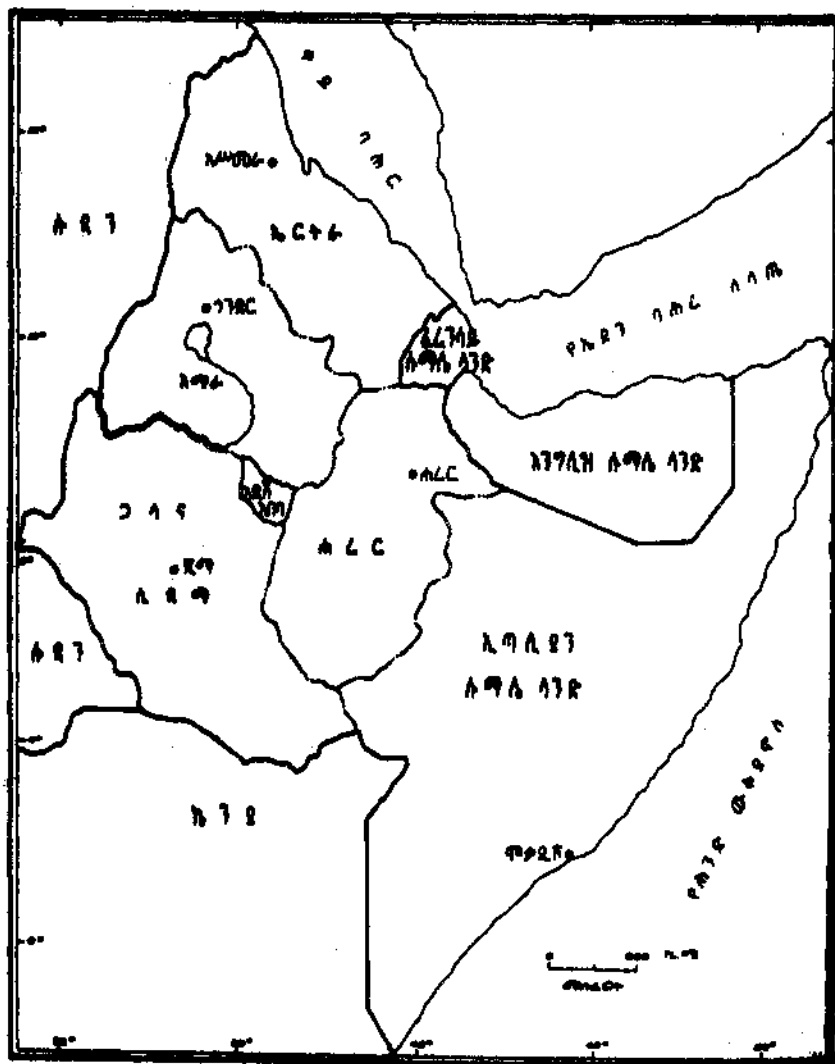
የሰው ልጅ ዓይነተኛ ባሕርይ የሆነው «ራስክን እድን» የሚለው መርህም ነው በጦር ሜዳ ሲሸነፍ ወደ አውሮጳ እንዲሄድ የገፋው። አገሪቷ ከመቼውም ጊዜ ይልቅ ከዓለም ንብረተሰብ ጋር በመቀላቀሏ በኢትዮጵያ ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ የሰደት ምርጫ ያጋጠመው ንጉሠ ነገሥት እሱ ነበር። ያን ምርጫ ለመውሰድም አላመነታም።

የኢጣልያ አገዛዝ

ሚያዝያ 24 ቀን ንጉሠ ነገሥቱ አገር ጥሉ ሲለደድ ጣልያኖች ወዲያው አዲስ አበባ አልገቡም። በመሀል ባሉት ሦስት ቀናት ውስጥ ከተማይቱ መዓት ወረደባት። ሕግና ሥርዓት ፈርሶ ዝርፊያ፣ ዓላማ የሌለው ተከሰና ቃጠሎ ነገሠ። ሁከቱ በተለይ ያናወጠው አራዳ እየተባለ የሚታወቀውን መሀል ከተማ ነበር። ጅምላ እብደትንና እንጭጭ የመደብ ጦርነትን ያዋሐደ፣ ተስፋ መቁረጥና እምቢተኝነት የተቀላቀለበት እንቅስቃሴ ከሥተት ነበር። ተከሱም ሆነ ዝርፊያው ዓላማ አለው ከተባለ፣ ዓላማዎቹ ሀብታሞችና የውጭ አገር ነዋሪዎች ነበሩ። ቤተ መንግሥቱም ቢሆን በውስጡ ያለው መሣሪያ ተፈላጊ ስለነበረ ከዝርፊያው አልዳነም። ብዙ የውጭ አገር ዜጎች እንዲህ ያለ ነገር መምጣቱ አይቀርም ብለው ለረጅም ጊዜ እራሳቸውን ሲያዘጋጁ በቆዩት ሌጋሲዮኖች ተጠልለው መዓቱን አሳለፉ። ዘሮ ዘሮ ግን ሁከቱ እንደማናቸውም ተመሳሳይ ሁከቶች ሁሉ ዕውር ነበር ማለት ይቻላል። ጠላትና ወዳጅ የሚለይ አልነበረም። ብዙ የተገዱትም በአብዛኛው የተነጣጠረባቸው ፈረንጆች ሳይሆኑ ኢትዮጵያውያን ነበሩ።

በእንዲህ ያለ የትርምስ ሁኔታ አዲስ አበባ የገባው የኢጣልያ ሠራዊት የሰላምና መረጋጋት መልእክ ሆኖ ቢታይ አያስደንቅም። እንዲያውም ጣልያኖች ከተማው ሳይገቡ ሦስት ቀን ያደፈጡት ሰው በዚህ ዐይን እንዲመለከታቸው አስበው ነው የሚል አስተያየትም አለ። ያም ሆነ ይህ ማርሻል ባዶልዮ ሠራዊቱን እየመራ አዲስ አበባ ሚያዝያ 27 ሲገባ በተለይ የውጭ አገር ዜጎች ትልቅ እፎይታ ነው የተሰማቸው። ባዶልዮ መጀመሪያ ካደረጋቸው ነገሮች አንዱ ለመሶሊኒ የድሉን የምሥራች ማብሠር ነበር። ሙሶሊኒም ወትሮውን ከሚደነፋበት ከቪኒትሲያ አደባባይ ሰገነቱ ይህንኑ ዜና ለጣልያን ሕዝብ ዐወጀ። በንግግሩ መጨረሻም «ኢትዮጵያ የኢጣልያ ሆናለች» በማለት ተከታታይ የኢጣልያ ትውልዶች ያለመትን ሕልም እውን መሆን አረጋገጡ። ይህ ማረጋገጫ ምን ያህል ባዶ ቀፎ እንደሆነ በጥቂት ወራት ውስጥ ሊታይ ነው።

ጣልያኖች እንዲህ አርገው በአፍሪቃ ቀንድ የገነቡትን ግዛት የኢጣልያ ምሥራቅ አፍሪቃ፣ በጣልያንኛ «አፍሪካ ኦሪየንታሌ ኢታልያና»፣ ብለው ሰየሙት። ይህን አንድ ወጥ ግዛት ሊፈጥሩ የቻሉትም ቀድሞ የነበሯቸውን ቅኝ ግዛቶች (ኤርትራና የኢጣልያ ሶማሊላንድ) ከኢትዮጵያ ጋር በማዋሐድ ነው። በዚህም በ1899ኛ የሦስቱ ኃያላን ስምምነት የተተለመው ኤርትራንና የኢጣልያ ሶማሊላንድን የማገናኘቱ ዓላማ ተግባራዊ ሆነ። አዲሱ የኢጣልያ ግዛት የቀድሞ ዓለም አቀፍ ድንበሮችን በመሸር በስድስት ክልሎች ተከፍሎ ነበር። እነሱም ኤርትራ (ትግራይን ጨምሮ)፣ አማራ (በጌምድር፣ ወሎ፣ ጎጃምና ሰሜን ሸዋን

5. «የኢጣልያ ምሥራቅ አፍሪቃ» 1928-1933

አካተቱ)፤ ጋላና ሲጻማ (ለእርሞና ለገብ ትዝብ የተሰጠ የጥቅል ስም)፤ አዲስ አበባ (ጋላ ወደ ሸዋ የተሰወጠ)፤ ሐረር እና ሶማሊያ (ኦጋዴንን ጨምሮ) ነበሩ። ዋና ከተሞቹም፤ በተከታታይ አሥመራ፤ ጉንደር፤ ጅማ፤ አዲስ አበባ፤ ሐረርና ሞቃዲሾ ነበሩ። ለአያንዳንዱ ክልል አገረ ጎሻ ሲሰየም፤ ከዚያ በታች ደግሞ በተዋረድ የአውራጃ ከሚሸነሩት፤ ሬዚዴንሲያዎችና ምክትል ሬዚዴንሲያዎች ነበሩ። ከነዚህ አስተዳደር እርከናች ሁሉ ምናልባት ቁልፍ ቦታ ነበረው የሚባለው ሕዝቡን በቀጥታ የሚቆጣጠረውና በክልሉም ፍጹማዊ ሥልጣን የነበረው ሬዚዴንሲያው ነው።

የፋሽስቲ አገዛዝ ቀንጮ አዲስ አበባ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት የሚቀመጠው የኢጣልያው ንጉሥ እንደራሴ ነው። ይህን ሥልጣን በግንቦት 1928 ወደ ኢጣልያ እስከተመለሰ ድረስ በመጀመሪያ የያዘው (ማለትም ከሁለት ወር ላይ 2ዜ) የጦር አዝማቼ ማርሻል ባዶሊዮ ነው። እሱን የተካው ግራዚያኒም የካቲት 12፣ 1929 አርበኞች በጣሉበት በምብ እስከቆለለ ድረስ ቀጠለ። የግራዚያኒ ተከታይና የመጨረሻው እንደራሴ ከግራዚያኒ ጋር ሲነፃፀር ሰላማዊ ሊባል የሚችል አስተዳደር የመሠረተው የአስታው መስፍን (ዱክ አፍ አስስታ) ነው። እሱም ሰፋ ያለ ጥናት ያደረገበትንና የሚያደንቀውን የእንግሊዝ የቅኝ አገዛዝ ሥርዓት ለመከተል ፍላጎት እንደነበረውም ይነገርለት ነበር። የዱክ አፍ አስስታ ምክትል የታወቀው የኢትዮጵያ ጥናት ሊቅ ኤንሬኮ ፔሩሊ ሲሆን፣ የሱም ለዚህ ማዕረግ መብቃት በምርምርና በቅኝ ግዛታዊ ለስተዳደር መካከል ስነበረው ቅንጅት ጥሩ ማሰረጃ ነው። ይሁንና እንደራሴውና ምክትሉ ሳይጣጣሙ ስለቀሩ፣ ፔሩሊ ወደ ሐረር ተዛውሮ በቀድሞው የሐረር ገዥ ጄሊዬልም ናዚ ተተክቷል። ወረድ ብለን እንደምናየው፣ ባይሳካለትም ናዚ ስመጥረውን አርበኛ ራስ አበበ አረጋይን አግባብቶ እጁን እንዲሰጥ ለማድረግ ብዙ ጥሯል።

የኢጣልያ አስተዳደር ዓይነተኛ ባሕርይ የተገነዛ ቢሮክራሲና በሥልጣን መባለግ ነበር። አንድ ጸሐፊ እንዳለው «በኢጣልያ ምሥራቅ አፍሪቃ ውስጥ ከቢሮክራሲያዊ መዋቅሩ ውስጥ ስድስት በመቶ የሚሆነው ራሱን ለማስተዳደር የሚዳክር ነበር» (Sbacchi, 80)። በተለይም ራሱን ከተጠያቂነት ለማዳን ይመስላል ለሆነ ላልሆነው ኮሚቴዎችና ኮሚሲዮኖች የማቋቋም ልክፍት ነበር። አያሌ የሆኑ የአስተዳደር ሽሞች በችሎታ ቢሰነታቸው፣ በጠባብ አስተያየታቸውና በዋልጌነታቸው የታወቁ ነበሩ። ዱክ አፍ አእባታ ራሱ ከሽማግሌነቱ ውስጥ ጎምሳ በመቶው ችሎታ የሌላቸው፣ ሃያ አምስት በመቶው ደግሞ ሌሶች ናቸው ብሎ ተናግሮ ነበር። የሁሉም ፕረት ቶሎ ለመክበር ነበር። ባዲሊዮ ራሱ በወረራው ማግስት ከኢትዮጵያ ባንክ ከተወረሰው ገንዘብ ውስጥ 1700000 ማርትሬዛ ብር ኪሶ አስገብቶ ነበር ይባላል።

ወረድ ብለን በሰፊው በምናትተው የአርበኞች ትግል ምክንያት፤ የኢጣልያ አገዛዝ ባብዛኛው በከተማዎች የተወሰነ ነበር። ስለሆነም አገዛዙ አሻራውን ትቶ የሄደውም በነዚህ ከተሞች ነው። በተለይም ለኢጣልያ ዘመን ድሜ ሐውልት ሆነው የቆዩላቸው እስካሁንም በጉንደር፤ ዶማ፤ ሐረርና አዲስ አበባ የሚታዩት በዚያን ጊዜ የታነጹት ሕንጻዎች ናቸው። ለረጅም ዘመን በኢጣልያ ሥር የነበሩት አሥመራና ሞቃዲሾማ በጠቅላላው የኢጣልያ ፍጡርች ነበሩ ማለት ይቻላል። የግዛታቸው ዋና መዲያና የእንደራሴው መቀመጫ ሲሆንችው ለአዲስ አበባ ጣልያኖች ሰፊ ንድፍ (ማስተር ፕላን) አዘጋጅተውም ነበር። ግን አድሚያቸው አጠረፍ ዕቅዱም ከንድፍ ደረጃ ሳያልፍ ቀረ። ይሁን

እንጂ የንድፋ አንዳንድ ገጽታዎች በተግባር ተተርጉመው የከተማይቱን መልክ በመጠኑም ቢሆን ቀይረውታል። ለምሳሌም ለአገሬው ሕዝብ መገበያያ ተብሎ የተሠራው የመርከቶች መፈጠር፣ ከወረራውም በፊት ጀምሮ የነበረው የከተማይቱ ወደ ደቡብ የመስፋፋት ሂደት መፋጠን፣ እንደ ካዛንቺስ (በጣልያንኛ “ካዜ ኢንቺስ” ፣ ወይም የመንግሥት ሹማምንት መኖሪያ) እና ካዛፖፖላራ (በጣልያንኛ «ካዜ ፖፖላራ»፣ ወይም የሠራተኛው መደብ መኖሪያ) የመሳሰሉት ሰፈሮችን መፈጠር መጥቀስ ይቻላል። መዲናይቱ ለመጀመሪያ ጊዜ የኤሌክትሪክ መብራትና የተጣራ ውሀ ማግኘት የጀመረችውም በዚሁ በጣልያን ጊዜ ነው። ውሀው ከገፈርሳ፣ መብራቱ ደግሞ የኢትዮጵያ መብራትና ኃይል ባለሥልጣን ወላጅ ከሆነው ከኮኔል («ከምፓጂያ ናትሲዮናሌ ኢምፕራዜ ኤሌትሪክ»)። አያሌ ፋብሪካዎችም ተቋቁመዋል፤ ድሬዳዋ የሚገኙት የጥጥና የሲሚንቶ ፋብሪካና ባገሪቱ ተናኝተው የሚገኙት የዘይት መጭመቂያዎች፣ የእህል ወፍጮዎችና የእንጨት መሰንጠቂያዎች።

በማኅበራዊ ኑሮ ረገድ፣ ምንም እንኳን የፋሽስቱ ሥርዓት በዘር ለመከፋፈል ቢሞክርም፣ በጣልያኖችና በኢትዮጵያውያን መካከል ያለውን ግንኙነት ሊቆጥጥ አልቻለም። የአበሻ ሴት ማግኘት (በጣልያንኛ አጠራር ማዳሚዝም) ለጣልያኖች በሕግ የተከለከለ ነበር። ይሁን እንጂ ባንድ በኩል የጣልያን ወንዶች ቁጥር ከሴቶቹ እጅግ የላቀ በመሆኑ፣ በሌላ በኩል ድርውንም ቢሆን ላቲኖች ለዘረኝነት ፍልስፍና አመቺ ባለመሆናቸው ሕጉን ማስከበር ቀላል አልነበረም። ለዚህም ነው የጣልያን ዘመን የተወው አንዱ ቅርስ በብዙ ሺ የሚቆጠሩ ክልሶች የሆነው። ከጋብቻ ውጭም መጀመሪያ መንግሥት ራሱ ካውሮጳ በማስመጣት፣ ጎሳ ደግሞ ሁኔታው ራሱ በፈጠረው ግፊት ባገር እየተስፋፋ የሴትኛ አዳሪነት ሙያ ሥር ሊሰድ ቻለ። ብዙውን ጊዜ የጣልያን አገዛዝ ሲወሳ እንደ አንድ ጉልህ ቅርስ የሚጠቀሰውም ይኸው ሴትኛ አዳሪነት ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ከወረራው በፊትም በተለይ በከተማው ሕዝብ ዘንድ የጀመረው የአውሮጳን የአኗኗር ስልትና ዘይቤ መቅለም በስፋት ቀጥሏል። እንደዚሁም ማቆጥቆጥ የጀመረው የገንዘብ ኤኮኖሚ ይበልጥ ሥር ሰደደ።

ከሁሉም በላይ የኢጣልያ አገዛዝ ትቶ ያለፈው መዘከር የመንገድ ሥራ ነው። ሆኖም ይህም ቢሆን ያለቅጥ ተጋኖ ሲወሳ ቆይቷል። መጀመሪያ ነገር ጣልያኖች ለመንገድ ሥራ የተጉት በሰሜኑ ክፍል ነው እንጂ በደቡብ ይህን ያህል አልነበረም። ይህም ያለ ምክንያት አይደለም። መንገዶች የተቀየሩት ለወረራው ካላቸው አመችነት አንፃር እንጂ ላገር ልማት ተብሎ አልነበረም። በተጨማሪም የተሠሩት መንገዶችም ቢሆን ለነፃነት በተደረገው ተጋድሎ ወድመው ከነፃነት በኋላ እንደገና መሠራት ነበረባቸው። ይህም ሆኖ ግን በርግጥም ጣልያኖች ወደፊት ሊስፋፋና ሊሻሻል የሚችል የአውራ ጉዳና መሠረት ጥለው አልፈዋል። ከዚሁም ጉን ለጉን የሞተር ትራንስፖርት አገልግሎትም አንድ አመርታ ሊያሳይ ችሏል። ጣልያኖች ሲሸነፉ ጥለዋቸው የሂዱት አውቶሞቢሎች፣ የጭነት መኪናዎችና የጋራዥ ባለሙያዎች ከነፃነት በኋላ ለተቋቋሙት እንደነ የሕዝብ ትራንስፖርት መሥሪያ ቤት (በኋላ የአንበሳ አውቶቡስ ኩባንያ ለሆነው) መቋቋሚያ በመሆን አገልግለዋል። ከጣልያን ጊዜ በኋላ የኖረው ትውልድ እንደሚያስታውሰው እንደ «ትሬንታ ኪትሮ» (በጣልያንኛ 34፣ ያንድ መኪና ሞዴል ቁጥር) እና «አውታንቲ» (የሾፌር ረዳት) የመሳሰሉ ቃላት ከጭነት ማመላለሻ ትራንስፖርት ጋር በጥብቅ የተያያዙ ሆነው ቆይተዋል። እስካሁንም ድረስ የሜካኒክች ጽንጽ ከአማርኛም ሆነ ከእንግሊዝኛ

ይልቅ ጣልያንኛ ነው። ለምሳሌ ፍሪሲዮን፣ ሬጅስትሮ፣ ላቫጆ፣ ፈረፋንጎ፣ ዲናም እና የመሳሰሉትን መጥቀስ ይቻላል።

በኤኮኖሚው መስክ የኢጣልያ አገዛዝ የፋሽስት ፍልስፍናን በመከተል ለመንግሥት ጎሳ ያለ ድርሻ ይሰጥ ነበር። ለዚህ እንዲያመችም መጀመሪያ ኢጣሊያዊ ያልሆኑ የውጭ አገር ኩባንያዎችን ማዳከምና ጭራሹት ማጥፋት አስፈላጊ ነበር። የዚህ ፖሊሲ ስለባ ከሆኑት መካከል ጎሳ ብለው የሚታዩት ከወረራው በፊት በውጭ ንግድ ላይ ነግሠው የነበሩት የሕንዱ ነጋዴ መሐመድ ዓሊና ፈረንሳዊው ኩባንያ ኢቤስ ናቸው። (ይሁንና ቤስ ከነፃነት በኋላ ተመልሶ ከአብዮት በኋላ ተወርሶ በመንግሥት ኮርፖሬሽን (ኢ.ዲ.ዲ.ሲ.) እስከተተካ ድረስ እንደገና የውጭ ንግድን ባንደኛ ደረጃ ሊቆጣጠር በቅቷል።) በነሱ ቦታ የእንዱስትሪ፣ የንግድና የኦርሻውን ዘርፍ የሚያንቀሳቅሱ መንግሥታዊ ድርጅቶች ተቋቋሙ። በተለይም ጣልያኖች ልዩ ትኩረት የሰጡትን የጣልያን ገበሬዎችን በኢትዮጵያ የማስፈር ፖሊሲ ተግባራዊ ለማድረግ ሦስት ድርጅቶች ተቋቋመው ነበር። ይህ የማስፈር ፖሊሲ ከፍተኛ ዋጋ የተሰጠው አንደኛ በጣልያን አገር (በተለይም በደቡብ ክፍል) ይታይ የነበረውን የሕዝብ መጨናነቅ ለማስተንፈስ፣ ሁለተኛ በፋሺስት የኤኮኖሚ ፍልስፍና መሠረት አንድ ቅኝ ግዛት ራሱን መመገብ መቻል አለበት የሚል አስተሳሰብ ስለነበረ ነው። እንዲያውም ከዚያም አልፎ አቅኝውን አገር (ኢጣልያን) ለመመገብም ይበቃል የሚልም ተስፋ ነበር። ለእንዲህ ዓይነቱ የሰፈራ ፕሮግራም የተመረጡት ሦስት ቦታዎች ወገራ (ሰሜን)፣ ጨርጨርና ጅማ ነበሩ።

ነገር ግን ፕሮግራሙ የተጠበቀውን ውጤት ሊያስገኝ አልቻለም። ኢጣልያን መመገቡ ቀርቶ ቅኝ ግዛቱ እንኳ ራሱን ለመቻል አልበቃም። እንዲያውም ወትሮ ያልተለመደውን ያህል እህል በገፍ ከውጭ ማስገባት አስፈላጊ ሆነ። በተለይም ፓስታ ለመሥራት አስፈላጊ የሆነው ስንዴ በብዛት ከውጭ መግዛት ነበረበት። ይህ ሰፊ የኦርሻ ዕቅድ እንደዚህ ሊከሸፍ የቻለበት ዋናው ምክንያት ጣልያኖች ገጠሩን ለመቆጣጠር ያላቸው አቅም ደካማ በመሆኑ ነው። ሰፋሪዎቹ የነፃነት ታጋይ አርበኞች ምን ጊዜም እደጋ ሊጥሉባቸው እንደሚችሉ አስካወቁ ድረስ ተረጋግተውና ተዝናንተው ሊያርሱ አልቻሉም። ስለዚህም ባጭር ጊዜ ከድንነት ቀንበር ተላቀን እንበለፅጋለን እያሉ ሕልማቸውን በሰፊው አድርገው የመጡት ሰፋሪዎች የነሱን ፈለግ ተከትለው ለመምጣት ላለቡ ዘመዶቻቸው አርፈው እዚያው አሰብት እንዲቀመጡ ለመጻፍ ተገደዱ። መጀመሪያ በፍጥነት እያደገ የነበረው የሰፋሪዎች ቁጥርም ማሽቆልቆል ጀመረ። ጣልያኖች ተሸንፈው ከኢትዮጵያ ሲወጡ ከሰፈራው ዕቅዳቸው መፈጸም የቻሉት ከመቶ ዐሥሩን ያህል ብቻ ነው። የተሻለ ውጤት ማስመዝገብ የቻሉት በንግድና በኢንዱስትሪ መስክ ነው። ይህም የሆነበት ምክንያት በነዚህ መስክ ያሉት እንቅስቃሴዎች በከተማዎች ክልል ስለሆኑና ከተማዎቹም ለመቆጣጠር ጣልያኖች የተሻለ ዕቅድ ስለነበራቸው ነበር።

4.4 ስመ ጥሩው አርበኛ ራስ አበበ አረጋይ

የአርበኞች ትግል

የኢጣልያ አገዛዝ ምንም እንኳን ከላይ የጠቀስናቸውን አንዳንድ አሻራዎች ትቶ ቢያልፍም በሌሎች የአፍሪቃ አገሮች የነበረው መደበኛ የቅኝ አገዛዝ ባሕርይ አልነበረውም። ባንድ በኩል የዘመኑ አጭርነት፣ በሌላ በኩል የተደላደለና የተረጋጋ መልክ ለመያዝ አለመቻሉ ሲጤን ረጅሙን የኢትዮጵያ ታሪክ ሂደት ለጊዜው አቋረጠው እንጂ ወሳኝ በሆነ መልኩ አለመጠውም። እንደዚህ ዘላቂነት ከነሱት ድርጊቶች ዋነኛው በመላ አገሪቱ የተቀጣጠለው የአርበኝነት ተጋድሎ ነው። በመጨረሻም ዕለተ ሞቱን ያቀረበው ሙሶሊኒ ሂትለርን ደግፎ ሁለተኛው ዓለም ጦርነት ውስጥ በመግባቱ የተጫወተው የፖለቲካ ቁጥር ነው።

ሙሶሊኒ ወረራውን እያካሄደ እያለም ሆነ ወረራው ከተሳካለት በኋላ ያተኩረበት አንድ ነጥብ ለወታደራዊ እርምጃው ሕጋዊ ዕውቅና ማስገኘት ነበር። የዓለም መንግሥታት ማኅበር ሲያስፈራራው የነበረውን የነፃዜ ዘይት ማዕቀብ እንዳይጥልበትም የእንግሊዝና የፈረንሳይ መንግሥታት የተቻላቸውን ያህል

ደክመውለታል። ጦርነቱ በተጀመረ በሁለት ወሩ የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሰር ሳሙኤል ሆርና የፈረንሳይ ጠቅላይ ሚኒስትርና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ፒዬር ላቫል በስማቸው የሚጠራውን የሆር ላቫል የሰላም ዕቅድ አወጡ። ይህ ዕቅድ ኢጣልያ በጦር ሚዳ ያገኘውን ድል በማጽደቅ አጋዴገን፣ በከፊል የትግራይን ግዛት (ከአክሱም በስተቀር) በአብዛኛው የኢጣልያ የኢኮኖሚ ጥገኛ የሚያደርግ ነበር። በዐጸፋው ለኢትዮጵያ የታሰበላት በአሰብ በኩል ነፃ የባሕር ግንኙነት ለማግኘት መቻል ብቻ ነበር። ኃይለ ሥላሴ ግን ይህን ዕቅድ አልተቀበለውም። ዕቅዱ በአውሮፓ ይፋ ሲወጣም ብዙ ተቃውሞ ከማስነሣቱ የተነሣ ሁለቱ ሚኒስትሮች ከሥራቸው ለመሰናበት ተገደዋል።

ጦርነቱ እየገፋ ሲሄድ በኢትዮጵያና በኢጣልያ መካከል አንዳንድ የምስጢር ግንኙነቶች ተደርገዋል። በዚህም ረገድ አገናኝ ሆነው የሚያገለግሉት ኢትዮጵያውያንም የውጭ አገር ሰዎችም ነበሩ። ኢትዮጵያውያን ጦርነቱ ሊጀምር በርማ የኢትዮጵያ መንግሥት ሚኒስትር የነበረው አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ገሩይ ወልደ ሥላሴ ሲሆኑ፣ የውጭ አገር ዜጎች ደግሞ ጃሲር ቤይ የሚባል ፍልስጤማዊ፣ ኢጣልያዊው ምሁርና ኋላ ምክትል እንደራሴ የሆነው ኤንሪኮ ፔሩሊ እና የኃይለ ሥላሴ የግል ሐኪም የነበረው ግሪኩ አድርያን ዜርቮስ ነበሩ። በጣልያኖች በኩል፣ የጦር ሚዳው ፍልሚያ እየሠመረላቸው ስለሂደ ይመስላል፣ በሆር ላቫል ዕቅድ ከተተለመላቸው የበለጠ እንጂ ያነሰ ለመቀበል ዝግጁ አልነበሩም። በአዲሱ የእርቅ ሐሳብ የኃይለ ሥላሴ ሥልጣን ከሸዋ እንዳያልፍ ተከልሎ ነበር። ከጭንቀት ይመስላል የኢጣልያን አገዛዝ ለማምለጥ ኃይለ ሥላሴ የእንግሊዝን ሞግዚትነት እስከመጠየቅም ድርሰ ነበር ይባላል። በተመሳሳይ መንገድ 1928 ማለፊያ ላይ የወለጋ ባሳባቶች «የምዕራብ ጋላ ኮንፌዴሬሽን» የሚባል ኅብረት በመፍጠር የእንግሊዝን ሞግዚታዊ አስተዳደር ጠይቀው ነበር።

ጣልያኖች የመጨረሻውን ድል አግኝተው ንጉሠ ነገሥቱም ከተሰደደ በኋላ እነዚህ የምስጢር ግንኙነቶች ቀጥለው ነበር። በዚህን ወቅት አገናኝ ሆኖ የሚያገለግለው ግብፃዊው ልዑል መሐመድ ኢክኑም ረዛ ነበር። ጣልያኖች ያቀረቡት አንዱ ሐሳብ የገንዘብ ካሣ ተደርጎለት ኃይለ ሥላሴ የንጉሠ ነገሥትነት ሥልጣኑን በይፋ እንዲለቅ ነው። የገንዘብ አቅሙ ከጊዜ ወደጊዜ እየደቀቀ ለመጣው ንጉሠ ነገሥት ይህ እጅግ የሚፈታተን ሐሳብ ነበር። ሆኖም ሐሳቡን ለመቀበል በለተቸገረ ድርድሩ ፍሬ አላገኘም። ንጉሠ ነገሥቱም ከገንዘብ ክብርን መርጦ የኢጣልያ ወደ ሁለተኛው ዓለም ጦርነት መግባት እንደገና ወደ ማዕከላዊው መድረክ እስካወጣው ድረስ ባዝ በምትባለው በምዕራብ እንግሊዝ በምትገኝ አነስተኛ ከተማ በስደት ኖረ። ጣልያኖች በተመሳሳይ መንገድ ከአልጋ ወራሹ ከአስፋ ወሰን ኃይለ ሥላሴ ጋር ያደረጉት ድርድርም ፍሬ አልባ ነበር።

ኢትዮጵያ ውስጥም ጣልያኖች በመጀመሪያ በገበሬላቸው መሳፍንት ለማካይነት አገሪቱን ለመግዛት አስበው ነበር። ኋላ ግን ባንድ በኩል ጥቁር ለመግዛት እንጂ ለመግዛት ብቁ አይደለም ከሚል አስተሳሰብ፣ በሌላ በኩል ደግሞ አሠራሩ ፍጹማዊ የፋሽስት አገዛዝን የሚገረር በመሆኑ ይህን ፖሊሲ ወደ ጎን ተዉረተ። መሳፍንቱም ማዕረጋቸውንና ወርሃዊ አበላቸውን ይዘው እንዲቀመጡ ተደረጉ። በዚህም መሠረት ለምሳሌ ለራስ ኃይለ ተክለ ሃይማኖት 40000 ሊሬ፣ ለራስ አባተ ቧያለው ልጅና በተከታታይ ሚኒስትር፣ ለምሳሌርና አገረ ገዢ ለነበረው ራስ ጌታቸው አባተ 7000 ሊሬ ሲቆረጥላቸው፣ ሌሎች መሳፍንት

ደግሞ እንደየማዕረጋቸውና ተፈላጊነታቸው በሁለቱ አኃዞች መሀል የሚገኝ አበል ተመድቦላቸው ነበር። ነገር ግን ይህም አልዘለቀላቸውም። የካቲት 12፣ 1929 በግራዚያኒ ላይ በምብ በመጣሉ ምክንያት ፋሽስቶች እንዳበደ ውሻ ሁሉንም ሲለክፉ እነዚህ አሜን ብለው የገቡላቸውን መሳፍንትም አልማሩም ነበር። ብዙዎቹ ወደ ኢጣልያ ተጋዙ። እንደገና የፋሽስቲን መንግሥት ሞገስ ያገኙት በዱክ አፍ አክሲታ ለዘብተኛ አስተዳደር ዘመን ነው። በ1931 እንደገና ወዳገራቸው እንዲመለሱ ተደርጎ አንዳንዶቹ በአማካሪነትና በዳኝነት ሥራ ሲመደቡ፣ ጥቂቶቹ ደግሞ የማዕረግ አድገት አግኝተው በቀድሞ ግዛታቸው ላይ ተሾሙ። በዚህም መሠረት ራስ ጋይሱ ወደ ጎጃም፣ ደጃች ጋይሱ ሥላሴ ጉግሣ ወደ ትግራይ ሲመለሱ፣ ደጃች አያሌው ብሩም ራስ ተብሎ የአማራ ግዛት ጠቅላይ እንደራሴ ሆኖ ተሾመ። ይሁን እንጂ ጣልያኖች ሕዝቡን ለመያዝ የወሰዱት እንዲህ ያለ እርምጃ ዘገይቶ የመጣ በመሆኑ ከመጭው ጥፋት አላዳናቸውም።

የጣልያን አገዛዝ ከተመሠረተ ከመጀመሪያው ቀን ጀምሮ አገር አቀፍ የሆነ ተቃውሞ ነው ያጋጠመው። ምንም እንኳን ጣልያኖች በከፋፍለህ ግዛ ፖሊሲ ተቃውሞውን ለማዳከም ቢሞክሩም፣ ሰጥ ለጥ ብሎ የተገዛላቸው አንድም ክልል ወይም ብሔረሰብ አልነበረም። ፀረ ጣልያን ተቃውሞውን በሁለት ዐቢይ ምዕራፎች ከፍሎ ማየት ይቻላል። የመጀመሪያው ምዕራፍ ከግራዚያኒ አልቂት በፊት የነበረው ሲሆን አሱም በመሠረቱ የጦርነቱ ተከታይ የሆነ፣ ከመደበኛ ጦርነት እምብዛም ያልተለየና ባብዛኛውም በመሳፍንቱ የሚመራ የነበረ ነው። ከዓይነተኛ ባሕርያቱ አንዱም ማወላወልና ለመደራደርም ዝግጁነት ማሳየት ነው። ሁለተኛው ምዕራፍ ከግራዚያኒ አልቂት በኋላ የነበረው ሲሆን መልኩም ባብዛኛው በዝቅተኛ መኳንንት የሚመራ የደፈጣ ውጊያ ነው። ዝቅ ብለን እንደምናየው አንዳንድ መሠረታዊ ድክመቶች ቢኖሩትም ይህ ምዕራፍ የኢጣልያን አገዛዝ አምርርና ያለማመንታት የሚቃወም ነበር።

በመጀመሪያው ምዕራፍ ተቃውሞ የመሪነቱን ሥፍራ በመያዝ ጎላ ብለው የሚታዩት ራስ አምሩ፣ ራስ ደስታና ወንድማማቾች አበራና አስፋወሰን ካሣ (የራስ ካሣ ልጆች) ናቸው። ቀደም ብለን እንዳየነው በነበረው ተጨባጭ ሁኔታ ራስ አምሩ በሽራ ግንባር ያሳየው የአመራር ችሎታ የሚደነቅ ነበር። ይሁን እንጂ የኢትዮጵያ ጦር ከተፈታና በተለይም የጣልያኖችን የማይበገር የመሣሪያ ጋይል በቅርብ ከተመለከተ በኋላ ውጊያውን የመቀጠል ሐሞቱ ፈሰሰ። ንጉሠ ነገሥቱ ሲሰደድ እምሩን እንደራሴ አድርጎ ቢሰይመውም የፀረ ጣልያን ተቃውሞ አስተባባሪነትን ተግባር ለመሸከም ዝግጁ አልነበረም። እንዲያውም ተስፋ በመቆረጥ አሱም በበኩሉ ወደ ሱዳን ወይ ወደ ኬንያ ለመሰደድ ሐሳብ ነበረው። ነገር ግን እያፈገፈገ ጉሬ ሲደርስ፣ ባላሰበው መንገድ ራሱን ተበታትኖ የነበረው የኢትዮጵያ ጋይል ሁሉ አሰባሳቢና አለኝታ ሆኖ አገኘው። በዚያን ጊዜ ጉሬ ንጉሠ ነገሥቱ ከተሰደደ በኋላ አሱን ወክሎ የሚሠራ መንግሥት የተቋቋመባት መዲና ነበረች። ይህ «የጉሬ መንግሥት» በእርግጥ ሙሉ በሙሉ የመንግሥትነት ባሕርይ ነበረው ለማለት ቢያዳግትም፣ የኢጣልያን አገዛዝ ሕጋዊ ዕውቅና ለመገኘት ለሚደረገው ዲፕሎማሲያዊ ትግል መጠነኛ ጠቃሚነት ነበረው። የራስ አምሩን ወደ ጉሬ መምጣት በታላቅ ደስታ ከተመለከቱት ቡድኖች ዋነኛው ጥቁር አንበሳ በሚል ስም የሚታወቀው ምሁራንና የሆለታ ወጣት መኩንኖች ያቋቋሙት ድርጅት ነው።

4.5 ከፊት ለፊት በስተቀኝ ያለው፣ የሽራ ጦር ግንባር አዛዥና የጥቁር አንበሳ ጦር መሪ ራስ አምሩ ጋይሱ ሥላሴ

በተለይም ትግሉ ይቀጥል የሚል መልእክት በስደት ላይ ከሚገኘው ንጉሠ ነገሥት ይገዢ መጥቻለሁ የሚለው የብላቴን ጌታ ጎሩይ ወልደ ሥላሴ ልጅ ፈቃደ ሥላሴ ጎሩይ ራስ አምሩን ላይወድ ገፋፍቶ የአርበኞች መሪ እንዲሆን በማድረጉ ረገድ ከፍተኛ ሚና እንደተጫወተ ይነገርለታል። እምሩ ከሰሜን ይዞ የመጣውን ጦር፣ የጥቁር አንበሳን ወጣት አርበኞችና በወለጋና ኢሉባቦር ሰፍረው የነበሩትን ነፍጠኞች አስተባብሮ በድፍረት ዘመቻውን ወደ አዲስ አበባ አቀና። ግን አዲስ አበባ እንዲህ ቅርብ አልነበረችም። ቀደም ብለው በነበረው አገዛዝ ያኩረፋት የአሮሞ ነዋሪዎችም ጦሩ አገራቸውን አቋርጦ እንዲያልፍ ፈቃደኛ አልነበሩም። በተስፋና በቅልጥፍና የተነሣው የእምሩ ጦርም ያገራው ሰው ያባረራቸው መጤዎች እየተጠጉት ጓዘ ብዙ ሆኖ እንዲሁ በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ ሲንከራተት ከቆየ በኋላ በመጨረሻ ጉደብ ወንዝ አጠገብ ለጠላት እጁን ለመስጠት ተገደለ።

በደቡብ ኢትዮጵያ የራስ ደስታ ጦር በዶሎ ላይ የሰነዘረው ደፋር የማጥቃት እርምጃ ከሸፎበት ተሸማቅ ከተመለሰ በኋላ ጣልያኖችን ዕረፍት መንግሥቱን አላቋረጠም። በዚህም፣ በተለይ መጀመሪያው ላይ በደጃች በየነ መርዕድ ጦርና

4.6 የደቡብ ጦር ግንባር አዛዥ ራስ ደስታ ጸምጠው በጣሊያኖች እጅ ከወደቀ በኋላ

በደጃች ገብረ ማርያም ጋራ ጦር ይታገዝ ነበር። ጣልያኖች ባደረጉት ራስ ደስታን የማደን ዘመቻዎች ግራዚያኒ ራሱም ተሳትፎ ነበር። በራስ ደስታ በኩል የታየው እንደ ድክመት ተቃውሞውን በመቀጠልና እጅ በመስጠት መካከል ማወላወሉ ነው። እንደሚባለውም በትግሉ እንዲገፋበት ያስገደደው ወደሱ ጦር የገቡት ኤርትራውያን አስካሪዎች የነበራቸው የማያወላውል አቋም ነው። በነሱ ግምት እጅ መስጠት ማለት እርግጠኛ ሞት ስለነበር ጦርነቱን ከመቀጠል ሌላ አማራጭ አይታያቸውም ነበር። ይሁን እንጂ የደስታ ማወላወል ዘር ዘር የሌሎች ተከታዮችን ሞራል ማዳከሙ አልቀረም። ስለዚህም መጀመሪያ የነበረው የሰው ኃይል እየመነመነ ሄደ እሱም ከቦታ ቦታ ሲባረር በመጨረሻ በየካቲቱ 1929 በጉራጌ አገር ጎጂቱ በተባለ ስፍራ ተሸንፎ ተያዘ። ጣልያኖችም እንደ አደገኛ ጠላት የሚያዩትን ምርኮኛቸውን ባይውል ሳያድር ረሽኑት። እንዲጋጣሚ ይህ ሁሉ የሆነው አዲስ አበባ የግራዚያኒ አልቂት በሚካሄድበት ወቅት ነው።

የመጀመሪያውን ምዕራፍ ተቃውሞ ቁልጭ አድርጎ የሚያሳየው በ1928 ማለቂያ ላይ የተደረገው በቅጡም ያልተቀናጀው አዲስ አበባን የማጥቃት እርምጃ ነው። በአቅዱ መሠረት ከገጠር የአርበኞቹ ኃይል በተለያዩ አትጣጫ ሲያጠቃ፣ ከተማው ውስጥ ደግሞ ሕዝባዊ አመፅ ተቀስቅሶ የኢጣልያን አገዛዝ ባጭሩ

ለመቅጨት ነበር። ከገጠር የሚያጠቁት በሰሜን በኩል አበራና አስፋወሰን ካሣ! በደቡብ ደጃች ባልቻ ላፎ! በሰሜን ምዕራብ ባላምባራስ (ኋላ ራስ) አበበ አረጋይ! በምሥራቅ ደግሞ ደጃች ፍቅረ ማርያም ይናዱ ነበሩ። የአርበኞቹን መንፈስ በማነቃነቅ ከፍተኛ ሚና የተጫወተው የኢጣልያን አገዛዝ በጽኑ የሚቃወመው የወሎው ጳጳስ አቡነ ጴጥሮስ ነበር። የሆነ ሆኖ ይህ ብዙ ኃይሎችን ያቀፈ እቅድ በገብረት የጣልያንን ጦር ማጥቃቱ ቀርቶ የተበታተኑ ጀበጃዎች የታዩበት ሆነና ተሰናክሎ ቀረ። አቡነ ጴጥሮስ ተይዞ ሥቃይ ከበዛበት ምርመራ በኋላ በአደባባይ ተረሽነ። አበራና አስፋወሰን እስከ መሀል ከተማ ድረስ ካጠቁ በኋላ ወደ ሰላሌ እንዲያፈገፍጉ ተገደዱ። ከዚያ በኋላ ራስ ኃይሉ ምንም አይደርስባችሁም ብሎ አግባብቷቸው እጃቸውን ከሰጡ በኋላ ጣልያኖች ያለምሕረት ረሸኗቸው። ደጃች ባልቻም ከጠላት ጦር ጋር ተናገቆ ሞተ።

የኢጣልያ ፋሺዝም ፅልመታዊ ገጽታ ቁልጭ ብሎ የወጣው በየካቲት 12፣ 1929 ነው። አብርሃ ደቦጌም ሞገስ አስገደም የተባሉ ሁለት ወጣቶች በግራዚያኒ ላይ በምብ ጥለው ካቆሰሉት በኋላ አዲስ አበባ ላይ መፃት ወረደባት። «ጥቁር ሽሚዝ» እየተባሉ የሚታወቁት የፋሽስት ደቀ መዛሙርት በፋሽስቱ አገዛዝ አይዞህ ባይነት አዲስ አበባን ቁራ አደረጓት። የሰው ልጅ ጭንቅላት እንደ ደሮ እየተቀነጠሰ ወደቀ። ቤቶች ከነነዋሪዎቻቸው ጋዩ። እርጉዝ ሴቶች በሳንጃ ተወጉ። የጭፍጨፋው ተቀዳሚ ዓላማ የተማሩ ኢትዮጵያውያን ነበሩ። በተለይም የጥቁር አንበሳ አባላት ከራስ እምሩ ጋር እጃቸውን ከሰጡ በኋላ በከተማይቱ ይገኙ ስለነበር በወረንጦ እየተለቀሙ ተረሽኑ። ይህ የምሁራን ጭፍጨፋ እንደ ትውልድ እንዳለ ያጠፋ በመሆኑም ባገሪቱ የፖለቲካና ምሁራዊ ታሪክ ላይ የማይሻር ቁስል ጥሉ አለፈ። ይህ የፋሽስት ጭፍጨፋ በሌላ መልኩ በወራሪና ተወራሪ መካከል ያለውን ቅራኔ መካረር በማመልከት የፀረ ኢጣልያ ተቃውሞውም ከመጀመሪያው ወደ ሁለተኛው ምዕራፍ፣ ከመደበኛ ወይም ከፊል መደበኛ ጦርነት ወደ ሽምቅ ውጊያ መሸጋገሩን አረጋገጠ።

ይህን ሁለተኛ የተቃውሞ ምዕራፍ በተመለከተ ማለት የሚቻለው እንደ ዐቢይ ነገር ሀገር አቀፍ መሆኑ ነው። ምንም እንኳን የአርበኞቹ እንቅስቃሴ ጎሳ ብሎ የሚታየው በሸዋ! በጎጃምና በበጌምድር ቢሆንም ጣልያኖች ያለተቃውሞ የገዙት ክፍለ ሀገር አልነበረም። ሀገሪቱ በታደለችው የተፈጥሮ ምሽጎች እየተጠቀሙ ደፈጣ ተዋጊዎቹ ጣልያኖችን ጤናና ፋታ ነሷቸው። እንደሁኔታው አመቸነት ስልታቸውን ከማጥቃት ወደ መከላከል፣ ከመከላከል ወደ ማጥቃት እየለወጡ የመገናኛ መሥመሮችን ይቆርጡ፣ በተነቃኛቂ የጠላት ጦር ላይ አድፍጠው አደጋ ይጥሉ፣ ወይም ደግሞ ፊት ለፊት ጦርነት ይገጥሙ ነበር። እንደ ማንኛቸውም የደፈጣ ተዋጊዎች ሁሉ ትልቁ የትግል መሣሪያቸው በፍጥነት ከቦታ ቦታ መንቀሳቀሳቸውና እንደ አስፈላጊነቱ ለመበታተንና ለመሰባሰብ መቻላቸው ነበር። ምንም እንኳን አብዛኛዎቹ የአየር መቃወሚያ መሣሪያ ባይኖራቸውም በዚህ የትግል ስልታቸው አማካይነት ጣልያኖችን መጀመሪያ በሁሉም ጦር ግንባር የነበራቸውን የአየር ላይ የበላይነት ነሟቸው።

የአርበኞቹ ዐቢይ ችግር የሰንቅ እጥረት ነበር። ብዙውን ጊዜ ቀለባቸውን ማግኘት የሚችሉት መከረኛውን ባላገር በማስጨነቅ ሆነ። በዚህም ረገድ በየገበሬው ቤት ፋኖ እስከ መምራት ተደርሶ ነበር። ይሁን እንጂ ከዚህ ሻል ያለ ሠራዊቱን የመቀለብ ዘዴ መሞከሩ አልቀረም። ባንዳንድ ቦታዎች ሠራዊቱ

4.7 በማርሻል ግራዚያኒ ላይ በምብ ከመጣል ከጥቂት ደቂቃዎች በፊት

በሁለት ተከፍሎ «ደረት ጦር» የተባለው ሙሉ በሙሉ በውጊያው ላይ ሲያተኩር «መደዴ ጦር» የተባለው ግን ውጊያው ተግ ሲል በአርሻ ተግባር እንዲሠማራ ተደርጓል። በሌላ ጊዜ ደግሞ ከጦላት ጋር ያበሩ ሰዎችን እህል በመዘረፍ ሕሊናን ብዙ በማያውክ መንገድ የሠራዊቱን ቀላብ ማበራከት ተችሏል። ሲከፋ ሲከፋ ደግሞ የዱር አራዊት ማደንና ፍራፍሬ እየለቀሙ መብላትም የተለመደ ነበር። ሌላው የአርበኞቹ ችግር መድኃኒት ነበር። ጦላት መሀል ሆነው ከሚባረቡሩት የውስጥ አርበኞች ጋር ግንኙነት ፍሯቸው መድኃኒት ካላገኙ በቀር! ያላቸው ምርጫ በባሕላዊ ወገኛዎችና መድኃኒት የተወሰነ ነበር። የጦር መሣሪያን በተመለከተ ደግሞ አርበኞቹ ትጥቃቸውን የማያደረጁባቸው ሁለት ዋና መንገዶች በምርኮና ጦላትን ከድተው በሚቀላቀሏቸው ተዋጊዎች እማካይነት ነው። በሌላ ጊዜ ደግሞ የጦላትን አውሮፕላን አትጣጫ በማለት ስንትና ትጥቅ አርበኞች በመሸጉበት አካባቢ እንዲጥል ያስደርጉ ነበር።

ፋናዎቹ መረጃ የመሰብሰቢያ ዘዴም ነበራቸው። ወደ ጦላት ጦር ጠጋ ብለው የሚያደፍጡ ቃፊሮች የጦላትን ጦር እንቅስቃሴ ይዘግቡላቸው ነበር። ከሁሉም በላይ መረጃ በመሰብሰብ በኩል ቁልፍ ሚና የተጫወቱት ግን የውስጥ አርበኞች ነበሩ። ከጦላት ጋር አብረው እየዋሉ እያደሩ የጦላትን ጦር ጥንካሬ! የታለሙ ዘመቻዎችንም ሆነ ወታደራዊ እንቅስቃሴዎችን በተመለከተ አርበኞቹን አስቀድመው በማስጠንቀቅ የጦላትን ዕቅዶች ያጨናግፋ ነበር። ከዚያም አልፈው በአስተዳደሩ ውስጥ ባላቸው ኃላፊነት በመጠቀም አአርበኞቹ የሐሰት የይለፍ

4.8 በማርሻል ግራዚያኒ ላይ በምብ ከመጣል ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ

ፈቃድና መታወቂያ ወረቀት ያወጡ፤ ጦላት ለሚያሳድዳቸውም መሸሽጊያ ይሰጡ ነበር። ምግብ፣ ልብስና መድኃኒትም ያቀርቡላቸው ነበር። እንዳንዴም የሚያውቁቸውን የኢጣልያን ባለሥልጣኖች በመማጠን በተያዙ አርበኞች ላይ የሚተላለፈውን ፍርድ ያለዝቡ ነበር። ይህ ሕጋዊ ሽፋናቸውን እንደጠበቁ የሚያደርጉት ሲሆን፤ በሌላ ጊዜ ደግሞ ማንነታቸውን በመሸሽግ ተቋማትን በማፍረስና በሽብር ፈጠራ ተግባርም ይሰማሩ ነበር።

ለዚህም ሁሉ ሥራ ሴቶች ከወንዶች ይልቅ ስለማይጠረጠሩ በተለይ ያመቹ ነበሩ። ከሴቶች የውስጥ አርበኞችም ከፍተኛ ዝና ያገኘው አርበኞች አዲስ ዓለም የመሸገውን የጦላት ጦር እንዲደመስሱ ሁኔታዎችን ያመቻችላቸው ሽዋረገድ ገድሌ ናት። የውስጥ አርበኞች ድርጅት ከፍተኛ ደረጃ ሊደርስ የቻለው በሁለቱ ከተሞች፤ በአዲስ አበባና በጉንደር! ነው። በተለይም በዋና ከተማው የምድር ባቡር ሠራተኞች በመዋቅሩ የተጫወቱት ቁልፍ ሚና እንቅስቃሴውን ላብ አደራዊ ባሕርይ ሰጥቶት ነበር። ባጠቃላይ ጣልያኖች ናላቸው የዞረው አርበኞቹ ከሚያደርሱባቸው ጥቃት ይልቅ የውስጥ አርበኞቹ በሚያደርጉባቸው ግዝግዛ ነበር ማለት ይቻላል። ምክንያቱም አርበኞቹ በርቀት የሚወጓቸው ሲሆኑ፤ የውስጥ አርበኞቹ ግን እነሱን መስለው፤ እንዳንዴም ቢጠራጠሩ እንኳ እንዳይያዙ የሽፋን ስም እየተጠቀሙ በመሆኑ ነው።

4.9 ስመ ጥሩዋ የውስጥ አርበኛ ሸዋረገድ ገድሌ

እዚህ ላይ የአርበኞቹን የትግል ስልት በተመለከተ ሊጠቀስ የሚገባው አንድ ሌላ ነገር አንዳንድ የሚጠቀሙበት የማዘናጋት ታክቲክ ነው። በተለይም በ1932 ራስ አበበ አረጋይ የኢጣልያን ሹማምንት እጁን ለመስጠት ዝግጁ ነኝ ብሎ ማቁሉ ለዚህ አንድ ጥሩ ማሰራጀት ነው። እንዲህ ያለ የመታለል ዕዋ የደረሰበትም ምክትል አንደራሴና የሸዋ ገዥ የነበረው ደኔራል ናዚ ነው። አበበ ለናዚ እጅ ለመስጠት ዝግጁ መሆኑን ይግለጽ እንጂ በጎን ለሌሎች የአርበኞች መሪዎች ይህ ሁሉ ፋታ ለማግኘት እንጂ ከምር እንዳልሆነ በስውር ልከባቸው ነበር። የሆነ ሆኖ እውነቱን ሊጠረጥር ያልቻለው ናዚ በነገሩ ተታሉ የሰላም ድርድሩን ከልቡ ተያይዞት ነበር። በመጨረሻ ራስ አበበ ጦሩ ቀደም ብሎ ከደረሰበት ጥቃት ማገገሙን በቅጡ ካረጋገጠ በኋላ፣ ጣልያኖች በሌሎች አርበኞች ላይ ያደረሱትን አንድ ዕልቂት ለበብ በማድረግ ድርድሩን አፍርሶ ትግሉን ቀጥሏል።

በእጠቃላይ መልኩ ስናየው የአርበኞች የነፃነት ትግል በዘመናዊ የኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ አንድ አኩሪ ምዕራፍ ነው። ኢትዮጵያውያን ለአርበኝነትና ለነፃነት ሊሉ ለመምት ዝግጁ ለመሆናቸው አንድ ሌላ ማረጋገጫ ነው። ትግሉን የበለጠ ግምት የሚያልጠው የወራሪውን ኃይልና ጭካኔ በመገንዘብ አመቺ የሆኑ

አዲስ ስልቶች ለመቀየስ መቻሉ ነው። አርበኞች በጠላት ላይ ያገኟቸው ድሎች የወሳኝነት ባሕርይ ባይኖራቸውም የኢጣልያ ሠራዊት በአርበኞች ጥቃት ተደናብሮና ተጎሳቅሎ በመጨረሻ እንግሊዞች አገሪቱን ነፃ ለማውጣት ለከፈቱት ዘመቻ ክፉኛ ተጋለጠ።

ይህን ካልን በኋላ ግን የአርበኞቹ ተጋድሎ ያሳያቸውን አንዳንድ ድክመቶች ሳንጠቁም ብናልፍ ከነፃነት በኋላ ባገሪቱ የሰፈነውን ሥርዓት በቅጡ ለመረዳት ያዳግተናል። መጀመሪያ ነገር የነፃነት ትግሉ በስፋት አገር አቀፍ ቢሆንም ቅሱ በጥልቀት ሁሉን አቀፍ አልነበረም። በታሪክ ተደጋግሞ እንደሚታየው ለአርበኝነት ተጋድሎ ባለበት ሥፍራ ሁሉ፣ ከጨቋኝ ጋር አብሮ መሥራትም (ባንዳነትም) አለ። በዚህ መሠረትም አያሌ ኢትዮጵያውያን በግል ጥቅም ተታለው ወይም «ራስክን አድን» በሚለው መርህ የኢጣልያን ባንዳ ሆነዋል። ውስጠ ዐዋቂ በመሆናቸውም እነዚህ ባንዳዎች በአርበኝነት ትግሉ ላይ የኢጣልያ ሠራዊት ካደረሰው የበለጠ ጉዳት አድርሰዋል። ይህም ሆኖ ግን ነፃነት ከተመለሰ ወዲህ በሰደተኞችና በባንዳዎች መካከል የተፈጠረው ግንባር ተጠቃሚ በመሆን ከቅጣትና ውርደት ይልቅ የጠበቃቸው ሹመትና ሽልማት ነበር።

ለነፃነት ለመታገል በቆረጡት መሀልም ቢሆን ብዙውን ጊዜ ከነብረት ይልቅ ልዩነት ነበር የሚታየው። በአያሌ የሸምቅ ተዋጊ ቡድኖች መካከል የሰፈነው ስሜት የጎጠኝነትና የእርስ በርስ መፍካከር ነበር። የአንድ ጓድ አባላት አፈንግጠው ከሌላው መቀላቀል፣ ይህም የሚያስከትለው የአንዱ ማበጥና የሌላው መከራከሪያ ግንኙነቶችን ለማቃቃር ረድቶ ነበር። ስለሆነም አርበኞቹ ብዙ ጊዜ ጠላትን አብረው ከመውጋት ይልቅ እርስ በርስ መፋጀቱን ነበር የተያያዙት። ለዚህም ሁኔታ በምሳሌነት መጥቀስ የሚቻለው በጎጃም በደጃች መንገሻ ጀምበሬና በደጃች ነጋሽ በዛብህ መካከል፣ እንዲሁም በልጅ ኃይሉ በለውና በልጅ በላይ ዘለቀ መካከል የነበረውን ችግር ነው። በአርበኞቹ መካከል ንብረት ለመፍጠር ያዳገተው የሚጋሩት ርእዮትና የፖለቲካ ድርጅት ቀርቶ ሁሉም መሪዎችን ብሎ የሚመለከተው አንድ ሰው ባለመኖሩ ነው።

አርበኛው ያውራ ያለህ በማለቱ ይመስላል አሁንም ስሙ ያልሞተው የኢያሱ ልጆች ፊት መኖራቸው እንኳ ያልታወቀውን ያህል በችግሩ ገዜ የአርበኞች መሰባሰቢያ አድባር ለመሆን የበቁት። በዚህም መሠረት የሐንበ ኢያሱ የጉንደርን አርበኞች ሲያስተባብር፣ መልአክ ፀሐይ ኢያሱ ደግሞ የሸዋ አርበኞች አውራ ሆኖ ማዕረግና ሹመት ሊሰጥ ችሏል (ለምሳሌ አበበ አረጋይን ራስ ማሰንት)። ከዚህ ላይ ባለ መንገድ ደግሞ ሪፑብሊካዊ ዝግብሌ የነበረው ታክለ ወልደ ሐዋርያት ከክፍለ ሀገር ክፍለ ሀገር እንዲሁም ከኢትዮጵያ ሱዳን፣ ከሱዳን ኢትዮጵያ በመመላለስ አርበኞቹን በአንድ የፖለቲካ ድርጅት ጥላ ሥር ለማስባሰብ ያልተሳካ ሙከራ አድርጓል። የአርበኞቹ ትግል የጉጠኝነት ባሕርዩን እንደያዘ በመዝለቁም ግልጽ የሆነ የፖለቲካ አቅጣጫ ማግኘት ተስኖታል። ፖለቲካዊው በወታደራዊ፣ እስትራቴጂው በታክቲክ ተውጦ ቀርቷል።

ይህን ድክመት በመጠኑ ሊያካክሱ የቻሉ ሁለት ክስተቶች ነበሩ። እነዚህም የጥቁር አንበሳ ድርጅትና በሱዳን በነበሩ ስደተኞች ዘንድ የተጀመረው ሪፑብሊካዊ ጎቅናቄ ናቸው። እርግጥ ሁለቱም በነፃነት ትግሉ ላይ የነበራቸው ተጽዕኖ ውስን ነበር። የመጀመሪያው ጣልያኖች በገቡ ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ ባጭሩ ሲቀጭ፣ ሁለተኛው ደግሞ ካገሪቷ ክልል ውጭ የሚካሄድ

4.10 የጥቁር አንበሳ ድርጅት ፕሬዝዳንት ዶ/ር ዓለመ ወርቅ በየነ

በመሆኑ የነበረው ጠቀሜታ ከፖለቲካዊ ይልቅ አካዳሚያዊ ነበር ማለት ይቻላል። ይሁን እንጂ ሁለቱም የነፃነት ትግሉን ፖለቲካዊና ርዕሰ ታዋቂ ፈር ለማስያዝ የተደረጉ የሚደነቁ ጥረቶች ነበሩ።

የጥቁር አንበሳ ድርጅት ከሆለታ ወጣት መኮንኖችና ከውጭ አገር ተምረው ከተመለሱ ምሁራን የተውጣጣ ሲሆን፣ ፕሬዝዳንቱ በእንግሊዝ አገር የከብት ሕክምና ያጠናው ዶ/ር አለመወርቅ በየነ ነበር። የድርጅቱን የፖለቲካ አመራር የሚሠጠው የሥራ አስፈጻሚ ኮሚቴው ሲሆን በተጨማሪም በኤርትራው መኮንን በሌ/ኩሎኔል በላይ ጋይለ አብ የሚመራ የሥልጠና ካውንስል ነበረው። ድርጅቱ የሚተዳደረው በባለ ዐሥር አንቀጽ የመተዳደሪያደንብ ሲሆን፣ ከነዚህም በከፍተኛ ደረጃ ሊጠቀስ የሚችለው የፖለቲካው አመራር በወታደራዊ አመራሩ ላይ ያለውን የበላይነት የሚያረጋግጠው አንቀጽ ነው። አሁን አንደሚታወቀው ይህ የሽምቅ ውጊያ አደረጃጀት መሠረታዊ ሕግ ሆኗል። ከዚህ በተጨማሪ መተዳደሪያ ደንቡ አባላቱ ገበሬውን እንዲያገነሳቱ አጥብቆ ከመከላከልም በላይ ለጦር ምርኮኞች ሰብአዊ ርንፍጌ እንዲያሳዩ፣ ስደትን እንዳይሹና በጠላት እጅ ከመውደቅ ይልቅ ሕይወታቸውን እንዲያጠፋ ይደነግግ ነበር። የመጨረሻውን የፖለቲካ ሥልጣን

በተመለከተ ግን ድርጅቱ ለአፄ ጋይለ ሥላሴና ለንጉሣዊው ቤተሰብ ያለውን ታማኝነት አረጋግጦ ነበር።

በዚህ በኋላኛው ረገድ ሬፐብሊካኖች እንቅስቃሴ ንጉሣዊ አገዛዝን በሬፐብሊካ ለመተካት በማለሙ አንድ እርምጃ ወደፊት የሄደ ነበር። ንቅናቄው ማቆጣቆሙ የጀመረው ከኢጣልያ ወረራ በፊት ድሬዳዋ በነበሩ የፈረንሳይ ትምህርትና ባህል በቀመሱ ምሁራን አካባቢ ነው። በስደት ላይ የነዚህን ፈለግ የተከተሉት ሬፐብሊካውያን ከሁሉም በላይ የእርባታችን ጎብረት አበክረው ጠየቁ። ጌላ እንግሊዞች በኢትዮጵያ ላይ የጫኑትን ጥገኝነት አስቀድመው በመተንበይ ይመሰላል የኢትዮጵያ ሕዝብ ራሱን በራሱ ነፃ ማውጣት እንዳለበት እንጂ በውጭ እርዳታ መተማመን አንደሌለበትም በጥብቅ አስገንዘቡ። ከነፃነት በኋላም ፍላጎታቸው ሕዝብ የመረጠው መንግሥት እንዲቋቋም እንጂ ዘውዳዊ አገዛዝ እንደገና ተመልሶ እንዲቋቋም አልነበረም። አሁን ካለንበት የታሪክ ወቅት አገገር ይህ ንቅናቄ የበለጠ ጠቀሜታ የሚኖረው የኢትዮጵያን የተለያዩ ግዛቶች ባሕርያት ለማቻቻል እንዲያመች የፈጠራላዊ ቅርጽ መንግሥት ሐሳብ ማቅረቡ ነው። ይህን ተንተርሶም ነው «የሸዋ አበባ ያብባል ገና» የሚለውን የአደብ ዘፈን «አዲስ አበባ ያብባል ገና» በሚል የተካው። የንቅናቄው አባላት አስተሳሰብ የመጀመሪያው አንድ ግዛት የሚያምኑ በመሆኑ የዚያው ግዛት ተወላጅ ባልሆኑት ላይ ቅሬታ ሲፈጥር፣ ሁለተኛው ግን የጋራ የሆነችውን ዋና ከተማ በማወደሱ ሁሉን ለማሰባሰብ ይችላል የሚል ነው። ከነፃነት በኋላ ግን ሁኔታው ለንቅናቄው አመቺ አልነበረም። አባላቱ በንጉሠ ነገሥቱም ሆነ ሞግዚቱ በነበሩት እንግሊዞች ዘንድ በበጎ ዐይን አልታዩም። ንጉሠ ነገሥቱ በሬፐብሊካዊነታቸው፣ እንግሊዞች ደግሞ በአፍቃፊ ፈረንሳይነታቸው ጠምደዋቸው ደብዛቸው ሊጠፋ በቃ።

የእርሱን ትግሉ የመጨረሻውንና ወላችን ምዕራፍ የያዘው እርባታ በጉጉት ይጠብቁ እንደነበሩት ጦርነቱ ዓለም አቀፋዊ ሰፋት ሲያገኝ ነው። በሰኔ 1932 መሰሊኒ ምናልባትም በሕይወቱ ዐቢይ ሊባል የሚችለውን ስሕተት ፈጸመ። ይኸውም የሂትለር አጋር በመሆን ሁለተኛ ዓለም ጦርነት ውስጥ መግባቱ ነው። በዚህ እርምጃም የኢትዮጵያ ወረራውን ያሳካለትን የእንግሊዝና የፈረንሳይን አይዘህ ባይነት ከመቅጽበት አጣ። በተለይም እንግሊዞች በፊት እንደዋዛ ያልተመለከቱትን ያህል አሁን በምሥራቅ አፍሪቃ ቅኝ ግዛቶቻቸው ላይ እንደሚያንገባብ አደገኛ መቅሠፍት አዩት። በዚህም አኳኋን ከ19ኛው መቶ ዓመት መገደዳጃ ጀምሮ የኢጣልያ ጽኑ ወዳጅ የነበረችው እንግሊዝ ወደ ቀንደኛ ጠላትነት ተለወጠች። ባንገሩም የጋይለ ሥላሴ የፖለቲካ ጠቀሜታ ገዢ መታየት ጀመረ። ኢትዮጵያውያንን በሙሉ ሊያስተባብርላቸው የሚችል ግድነተኛ መሣሪያ ሆኖ ስላገኙት እንግሊዞች በስደት ከነበረበት የገጠር ከተማ አውጥተው ወደ ጦር ግንዛቤ አስጋገሩት።

እንግሊዞች በኢጣልያ ላይ ጦር የከፈቱት ከሱዳንና ከኬንያ ነበር። በሚገደር ጄኔራል ሰር ዊልያም ፕላት የሚመራ ጦር በኤርትራ የሚገኘውን የኢጣልያ ጦር ሊያጠቃ፣ በኩሎኔል ዳንኤል ሳንፎርድና በሻለቃ እርድ ቻርልስ ዊንጌት የሚመራው «የጊዴምን ጦር» የተባለው ንጉሡን አደቦ ወደ ጎጃም አመራ። በደቡብ በኩል ደግሞ በሌተናል ጄኔራል ሰር አላን ከኒንግሃም የሚመራው ጦር ወደ ኢጣልያ ለማላገድ፣ ብሉም ወደ ሐረር አቀና። ሆኖም የኢጣልያ ጦር በቀላሉ የሚበገር አልሆነም። በተለይ እንግሊዞች ከረገገ መያዝ

የቻሉት በሁለቱም ወገን ብዙ መሥዋዕትነት ከተከፈለ በኋላ ነው። ከከተማይቱ ወጣ ብሎ የሚታየው የአያሌ እንግሊዞች መቃብር ለፍልሚያው መራራነት ቋሚ ማስረጃ ነው። ጣልያኖች በተጨማሪም ለአጭር ጊዜ የእንግሊዝ ሰማሊላንድን ለመያዝና በመተማ በኩል የተሰነዘረውንም ጥቃት ለመመከት ችለው ነበር። ይሁን እንጂ አምስቱ ዓመት የአርበኞች ትግል ያመነመነው ጦር በመጨረሻ የሸንፈት ጽዋ ከመቅመስ ሊድን አልቻለም። የእንግሊዝና የአርበኞች ጦር ማጥቃቱን ቀጥሎ፣ አዲስ አበባ በመጋቢት 28፣ 1933 ከጠላት ነፃ ለመሆን ቻለች። ከዚያም በሚያዝያ 27 ጣልያኖች በገቡበት ልክ በአምስት ዓመቱ ኃይለ ሥላሴ በድል አድራጊነት ወደ መናገሻ ከተማው በመግባት ለሠላላ ሦስት ዓመት የሚቆየውን ሥልጣኑን እንደገና መሠረተ።

ምዕራፍ አምስት

ከነፃነት እስከ አብዮት 1933-1966

ከ1933 እስከ 1966 ያለው ዘመን በዚህ መጽሐፍ እስካሁን የተዘረዘረው ታሪክ ማሳረጊያ ነበር ማለት ይቻላል። በ19ኛው መቶ ዓመት ቱዎድሮስ ያደረገው ጠንካራ ማዕከላዊ መንግሥት የማቋቋም መከራ በኃይለ ሥላሴ ፍጹማዊ አገዛዝ ተቋጨ። የባሕር በር ለማግኘት የተደረገው የረጅም ዘመን ጥረት ኤርትራ መጀመሪያ በፌዴሬሽን ኋላም በውሐደት ስትቀላቀል ለጊዜውም ቢሆን ተሳካ። ቀላድ ሲጣል የተጀመረው የግል የመሬት ባለቤትነት ሥርዓት እየተጠናከረ መጣ። መንግሥት ለሽማግሌና ለደጋፊዎቹ መሬት በስፋት ሲቸር በተለይ በደቡቡ ክፍል ወደ ጭሰኝነት የሚያሸቆለቁለው የገበሬ ቁጥር ከጊዜ ወደጊዜ ጨመረ። ከጣልያን ወረራ በፊት ብርቅ የነበሩት የገበሬው አመፆች ከነፃነት ወዲህ በስፋት ይከሰቱ ጀመር። በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ ወደ ኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ሠርጎ ለመግባት ደጅ ሲጠና የቆየው የውጪ ካፒታል አሁን የተሻለ ዕድል አጋጠመው። ቀድሞ በኃያላን መንግሥታት ፋክክር በመጠቀም አንፃራዊ ነፃነቱን ጠብቆ የቆየው የኢትዮጵያ መንግሥት አሁን እያደር ከአሜሪካ ጋር እየተቆራኘ መጣ። ይህ አዲስ ወዳጅነትም ነው ለፍጹማዊ አገዛዝ መጠናከር መሠረታዊ ድጋፍ የሰጠው።

ይሁን እንጂ ነገሩ እንቅስቃሴ ሲመስልም ይኸው ዘመን የኢትዮጵያ ፊውዴሊዝም ከፍተኛ ደረጃ የደረሰበት፣ በሌላ በኩል ደግሞ እየተዳከመ መጥቶ በመጨረሻም የወደቀበት ወቅት ነበር። ሥርዓቱ የወለደውና በሴራ የጀመረው ተቃውሞ በኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ አማካይነት የከረረ መልክ ያዘ። ለዘብ ባለ ድምፅ ለውጥ ይጠይቁ የነበሩት የቅድመ 1928 ምሁራን በከፍተኛ ድምፅ ለኅብረተ ሰብ ሽም ሽር በሚጮሁት ተማሪዎች ተተኩ። ይህ ነበር የአብዮቱ መቅድም።

ዓለም አቀፋዊ ሁኔታ

የእንግሊዝ የበላይነት ዘመን

ከነፃነት በኋላ ባሉት የመጀመሪያ ዐሥር ዓመታት ውስጥ አገሪቱ የነበራትን የውጭ ግንኙነት ባሕርይ የወሰነው የአርነት ዘመቻው ሂደት ነው። በዚህ ሂደት ውስጥ ከራሳቸው ዓለም አቀፍ እስትራቴጂካዊ ጠቀሜታ በመነሣት እንግሊዞች የተጫወቱት ግንባር ቀደም ሚና ከነፃነት በኋላ በኢትዮጵያ ውስጥ የበላይነት ስፍራ አቀዳጃቸው። ከ1928 በፊት በእንግሊዝ፣ በኢጣልያና በፈረንሳይ መካከል ኢትዮጵያን ለመቆጣጠር የነበረው የሦስት ማዕዘን ፋክክር በእንግሊዝ ብቸኛ የበላይ ተቆጣጣሪነት ተተካ። ይህም ሁኔታ ሕጋዊ መሠረት ማግኘት የቻለው በ1934 እና በ1937 ኢትዮጵያ ከእንግሊዝ ጋር እንድትፈራረም በተደረጉት ሁለት ስምምነቶች አማካይነት ነው። በነዚህ ስምምነቶች አማካይነትና ሁለተኛው የዓለም ጦርነት ገና ያልተገባደደ በመሆኑ፣ ለቃል ኪዳን